

Heemkundige Kring

« Oud-Wachtebeke »

Wachtebeke

JAARBOEK 1979 - 1980

Heemkundige Kring

« Oud-Wachtebeke »

Wachtebeke

JAARBOEK 1979 - 1980

- * Uitgegeven met de steun van het Provinciaal Bestuur van Oost-Vlaanderen.
- * Dank aan de medewerkers aan dit jaarboek :
  - Aan de heer M. Van Wesemael, van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, voor de toelating tot overname van zijn artikel over de „Saffarkes“. Dit werd reeds gepubliceerd in „Oostvlaamse Zanten“ in 1973.
  - Aan de medebestuurders Robert Van de Velde, die de stof leverde voor, en Erik De Smet, die het artikel schreef over, de Della Failles.
  - Aan Mevrouw Coralie Vandergracht, weduwe Amedee Bracke, voor het artikel over de zandschippers.
  - Aan Mevrouw Maria De Letter, weduwe H. Du Cheyne, voor de gegevens over herbergen en kermissen in Kalve in 't begin van deze eeuw. Eveneens aan de heer Florent Schout van Kouden Borm te Moerbeke Waas voor de gegevens over zijn staminee en de herbergspelen.
  - Aan Georges De Laender voor zijn Saffarkes, zijn pierbolle en zijn bloedworst.
  - Aan de vele geestdriftige medewerkers aan de volksvertellingen : Alberta De Neve, Irma Descamps, Irma De Scheemaecker, Anna Dhauwe, Cyriel Dhauwe, Frans Koopmans, Herman Mels, Hyppoliet Mels, Leon Mels, Viktor Pieters, Jozef Stadeus, Julia Thant, Eugène Van de Moere, Augustina Van der Elst, Henri Van de Veire, Gerard Vercruyssen, H. Vermeire, Petrus Verpraet, Georges Puimège.
- * Om onze achterstand in te lopen, besloten we dit jaarboek als een dubbelnummer 1979-1980 te publiceren.

DE FAMILIE DELLA FAILLE D'ASSENEDE

ALS HEREN VAN HET AMBACHT

(17de - 18de EEUW)

ERIK DE SMET

DANKWOORD

Het hiernavolgend geschiedkundig artikel over de familie Della Faille d'Assenede, die gedurende bijna 150 jaar Heren van het Ambacht Assenede waren, en dus ook van Wachtebeke, is in hoofdzaak te danken aan de Hoogwelgeboren Vrouwe, Barones Antoine della Faille d'Huyse.

Gedurende 30 jaren heeft Barones A. della Faille d'Huyse, opzoekingen verricht in verband met de familie Della Faille. Een werk, wiens enorme omvang enkel te vergelijken is met de onvoorstelbare moeite en inzet die het moet gekost hebben om het tot stand te brengen.

Aan de hand van het verzamelde materiaal heeft de Heer Y. Schmitz, Raadsheer bij het Hof van Beroep te Brussel, de eveneens zeer zware taak op zich genomen, alles te verwerken in boekvorm. Het resultaat is het prachtige werk

Y. Schmitz - „Les Della Faille” - 6 delen -
Brussel 1965 - 1974.

Gezien ons artikel hoofdzakelijk een compilatie en vertaling is van het deel I bis - 1971 - „Branche des Comtes della Faille d'Assenede, Seigneurs d'Ecloo” van voornoemd werk, mocht het niet gepubliceerd worden zonder hun toelating.

Deze werd ons welwillend schriftelijk verstrekt door Barones A. della Faille d'Huyse, die zich daarenboven de moeite getroostte persoonlijk het artikel nauwkeurig door te nemen en ons haar opmerkingen overmaakte. Waarvoor hier nogmaals onze oprechte en hartelijke dank.

De toestemming van de Heer Y. Schmitz mochten we mondeling ontvangen, waarvoor eveneens onze oprechte en hartelijke dank.

Dank ook aan de Heer A. van Outryve d'Ydewalle, die ons in deze zaak waardevolle inlichtingen verschafte.

G. Hoebeke
Wachtebeke, 21 maart 1981.

VOORWOORD

Vooraleer het eigenlijke onderwerp aan te vatten, beschouwen we het als een plicht onze trouwe leden deelgenoot te maken in de uitzonderlijke situatie eigen aan deze bijdrage.

Tevens willen we de gelegenheid niet laten voorbijgaan om eer te betuigen aan een stille noeste vorser, die we veel verschuldigd zijn.

Ofschoon dit artikel door mijzelf werd onderschreven, moet ik eerlijkheidshalve bekenen dat mijn aandeel erin eerder gering mag heten. De grote verdienste komt ongetwijfeld op naam van onze erevoorzitter en medestichter van de heemkundige kring „Oud Wachtebeke“, de heer ROBERT VAN DE VELDE.

Het idee voor dit artikel kwam van ons aller vriend Robert. Jaren heeft hij verzameld om de uitgebreide dokumentatie over de familie Della Faille samen te brengen.

Zijn naam stond er immers borg voor dat we een schitterend artikel zouden krijgen. Gedenk maar even de van zijn hand verschenen en nu reeds antikwarisch waardevolle molenboeken, uitgegeven door de provincie Oost-Vlaanderen.

Helaas heeft onze erevoorzitter omwille van gezondheidsredenen moeten afzien van zijn plannen om de familie Della Faille te publiceren.

Wij begrijpen tenvolle vriend Robert, dat het noodgedwongen uit handen geven van Uw prachtige verzameling U hartepijn heeft bezorgd. Zanten, zonder te mogen publiceren kan een heemkundige nooit ten volle bevredigen !

U heeft het materiaal overgedragen... Hoe we ons nu ook zullen inzetten om de publikatie aantrekkelijk te maken, toch zal de bezieling, de geestdrift die van U uitging rond dit thema, vermoedelijk aan ons voorbijgaan.

Onze verwerking van Uw gegevens, zal amper een schim zijn van wat het had kunnen worden. Niettemin vriend Robert, hopen we dat deze bijdrage U het genot mag verschaffen als kwam ze van uw eigen hand.

Niet alleen voor het vorschwerk rond deze publikatie, maar meer in bijzonder om Uw totaal oeuvre ten dienste van de heemkundige kring „Oud Wachtebeke“, dragen we deze uitgave aan U op, met de welgemeende wens U nog lang als vriend en erevoorzitter te mogen begroeten.

Eeklo, 6 februari 1980.

INLEIDING

DE DELLA FAILLE'S, EEN RASECHTE VLAAMSE FAMILIE.

Het is helemaal niet nodig om mea culpa te slaan of erger nog, om verder vol complexen door het leven te gaan wanneer U behoort tot één van die velen die er steevast van overtuigd waren dat deze familie, die nagenoeg twee eeuwen lang als „heren“ van onze streek gekend waren, niet sproten uit een oud italiaanse familie, maar hun oorsprong vonden in het Westvlaamse.

Reeds vanaf 1398 treft men ze aan in het Kortrijkse, onder de naam **Verfaille, Van der Faille** en **Van der Failge**. Het is pas in de loop van de 16de eeuw onder Jan de Oude, dat de vorm **De la Faille** in gebruik kwam. Door zijn bindingen met Italië, werd de naam al dra geïtalianiseerd tot **Della Faille**. Een schrijfwijze die door al zijn kinderen en diens nazaten definitief werd aangewend.

VAN LANDBOUWER TOT KOOPMAN.

Hebben we de beroepsstructuur van onze eerste Della Faille's niet met zekerheid kunnen achterhalen, dan toch staat het buiten kijf dat we toen reeds te maken hadden met een welstellende familie.

De herkomst van deze welstand moet onze oudste bronnen zijn voorafgegaan. In de Kortrijkse schepenregisters wordt men gedurig geconfronteerd met huwelijkskontrakten, speculaties met gronden en gelden waarbij de familie betrokken is. Waarschijnlijk dienen deze oudste Della Faille's als rijke landbouwers beschouwd te worden.

Van de oudst ons gekend zijnde stamvader **GILLIS VAN DER FAELGE**, weten we dat hij zeker vijf kinderen had, waaronder drie dochters. Toen Gillis in 1524 overleed, liet hij 24 bunder land te Wevelgem, een leengoed binnen de parochie Dottenijs en drie huizen in het stadscentrum van Kortrijk na.

Zijn zoon **PIETER**, geboren in 1478 kreeg bij zijn huwelijk met **Vincente CALVAERT**, de voornoemde 24 bunder land te Wevelgem. Dit evenwel op voorwaarde dat hij zijn mede-erfgenamen met 50 pond vlaams uitkocht. Van Gillis zijn drie huizen werden er bij diens dood twee door de erfgenamen te koop gesteld. Een jaar later verkocht Pieter zijn deel in het derde huis aan zijn zuster.

Alle inspanningen ten spijt, is het vrijwel zeker dat Pieter geen voorspoedige loopbaan heeft gekend. Van 1506 tot 1543 zien we hem zeshonderd pond parisis opnemen op lijf- en erfrente.

Desondanks liet hij bij zijn overlijden in 1546 alleen de 24 bunder na.

Eén der factoren die het bergafgaan van het landbouwbedrijf heeft in de hand gewerkt was ontegensprekelijk de kinderrijkdom.

Toen ook gold het als stelregel, dat groeiende rijkdom in het boerenbedrijf enkel mogelijk was bij kinderarme gezinnen.

Gillis della Faille had vijf kinderen. Zijn zoon Pieter had er acht, waaronder vier dochters. Wanneer we nu stellen dat onder alle zoons moest verdeeld worden wat de vader alleen verworven had en dat de dochters het goed verlieten met een waardevolle bruidschat, dan is het evident dat voor elk van de kinderen te weinig restte om er een nieuw rendabel bedrijf mee op te bouwen. Niettemin bleef het gros van de kinderen de landbouwactiviteit verderzetten, met minimale kansen op betere resultaten dan zijn voorganger. Zo kwam het dat **PIETER**, zoon van Pieter en Vincente Calvaert, aan zijn broer **JAN DE OUDE**, noodgedwongen zijn stukje grond moest verkopen.

Vermoedelijk op aandringen van zijn broer Jan, verliet het gezin West-Vlaanderen om zich te Antwerpen te gaan vestigen.

Het was daar dat Pieter door verdrinking in de stadswal aan zijn einde kwam. Aan zijn vrouw, Josine **VAN DER BRUGGEN** en tien kinderen liet hij geen cent na. De begrafenis-kosten moesten noodzakelijkerwijze gedragen worden door broer Jan.

Later, mogelijks ten gevolge van de godsdiensttroebelen is de weduwe met haar nog niet gehuwde kinderen naar het Noorden uitgeweken. Ze overleed te Haarlem in 1604. De overige familieleden die in de landbouwsector werkzaam waren gebleven, verging het al niet beter. Ze bleven veelal streekgebonden, zo onder andere te Kortrijk, Wevelgem, Wakken en Rumbeke troffen we ze aan, waar ze in de anonieme massa waren verzonken. In voorgaande hebben we gezien dat Jan de bergafgaande landbouwersfamilie onder zijn hoede nam. Dat hij de financiële tekorten van zijn broers kon aanzuiveren was geenszins te verklaren doordat hij het gemaakt had als landbouwer, maar wel omdat hij zich tot de handel had gekeerd.

Hoe Jan della Faille de oude, die ongetwijfeld de grondlegger van de later vermaarde familie mag genoemd worden, zich tot de handel heeft gekeerd ; hoe zijn vader met Marten de Hane in betrekking is gekomen of hoe hij er heeft aan gedacht zijn zoon in de handel te doen opleiden, blijft vooralsnog een open vraag... temeer daar hij uit een familie kwam die zich blijkbaar nooit met handel had ingelaten !

Jan della Faille de Oude (1515-1582)

Schilderij in bezit van Graaf Emmanuel d'Oultremont de Duras, op het kasteel te Duras te Sint Truiden.

Gedateerd 1562. Het wapen, dat in dat jaar aan Jan was verleend, is van sabel met keper van goud, beladen met drie lazuren leliebloemen, vergezeld in het schildhoofd van twee afgedrukte en toegewende leeuwenkoppen van goud en in de punt van een luipaardenkop van goud, geringd van sabel.

(Foto uit verzameling van R. van de Velde)

Geboren in 1515, ging Jan reeds in 1530 in dienst bij de van Brussel afkomstig Marten de Hane te Venetië. Op amper vijftienjarige leeftijd reisde de jonge Jan te paard naar Italië. De handelsactiviteiten van de compagnie waren dermate succesvol, dat Marten de Hane tot één der rijkste kooplui van Venetië behoorde.

Het was in een dergelijk milieu, van succesrijke handelaars, van de subklasse, dat de jonge Jan della Faille zijn opleiding genoot.

Tussen 1536 en 1539 kwam Jan naar Vlaanderen terug om als factor de belangen van Marten de Hane te Antwerpen te behartigen.

In 1541 trad hij aldaar in het huwelijk met Maartens kleindochter, **Cornelia VAN DER CAPELLE**.

Bij zijn huwelijk krediteerde Marten hem voor 800 dukaten in de compagnie. Op welke som hem voortaan periodisch winst werd uitgekeerd. Bij het overlijden van De Hane in 1560, was Jans aandeel in de zaak aangegroeid tot 8022 dukaten.

Sedert 1541 was de jongere broer van Jan, **JACOB DELLA FAILLE**, eveneens in dienst van de firma gekomen.

Zoals bij Pieter, had Jan zich ook ontfermd over het lot van deze telg. Woonde Jacob aanvankelijk op de hoeve te Wevelgem, dra werd hij door Jan als vertegenwoordiger van De Hane naar Londen gestuurd. Jacob die geen kapitaal bezat werd derhalve gesalarieerd. Door zijn gedurfde ondernemingsgeest kwam hij snel vooruit. Toen beide broers hun eigen handel uitbouwden, bleef de samenwerking zeer intens, zonder dat er van een echt compagnonschap sprake was.

Vanaf 1558 ontstond dan toch een familiebedrijf, waarin ze fungeerden als twee gelijk-gerechtigde leiders, met eenzelfde kapitaalsom van 11.500 pond.

Bij de dood van Jan della Faille, één der zeven rijkste handelaars van Europa, in 1582 ontstond ruzie onder de erfgenamen, waardoor er geen verdere compagniehandel tussen de kinderen tot stand kwam.

Zoon **JACOB** verliet Antwerpen voor het Noorden, waar hij één der voornaamste figuren uit de handelswereld werd.

MAARTEN die verbleef te Antwerpen, in het hof van Fiennes te Gent, en op het kasteel van Ooidonk bij Gent, kan meer beschouwd worden als de rechtstreekse voortzetter van de handel van zijn vader, Jan de Oude.

Onder het personeel van Maarten, troffen we ook neef **PIAT DELLA FAILLE** aan, zoon van Pieter en Josijnken van der Bruggen, stamvader van de latere tak **Della Faille d'Assenede**.

Geboren in 1564, trok hij reeds zeer vroeg naar Italië.

In oktober 1577 was Piat reeds werkzaam te Verona in het handelshuis van zijn oom Jan. Eerst als „giovanni” van Jan Borne, later als factor. Wat hij van zijn jaarlijks salaris van 20 pond overhield besteedde hij in de handel voor eigen rekening.

Circa 1585 kwam hij naar Antwerpen terug om te huwen met **Catharina CHARLES**, dochter van Balthazar, een vooraanstaand handelaar in stoffen en tapijten. Daarna ging het paar zich terug te Verona vestigen waar de handelsbelangen van Piat lagen. In 1594 werd aldaar **PIETER** geboren. Kort daarop, zeker voor 1596, overleed de jonge vrouw. Het was evident, dat de 36-jarige weduwnaar dra uitzag naar een tweede echtgenote en moeder voor zijn kleine dreumes.

Gehecht aan zijn geboortegrond, kwam Piat terug naar Vlaanderen om zich een tweede vrouw te zoeken. De eisen die Piat stelde waren geenszins emotioneel geladen. Primair stond dat zijn nieuwe eega, een niet onaardige bruidschat zou moeten inbrengen.

In de familiekring van de Della Faille's zag men heil in kapitaalsbinding.

Maria DELLA FAILLE, de oudste dochter van Karel, derde zoon van Jan de oude, werd de gegadigde.

Gezien zijn bloeiende handelsactiviteiten geen lange afwezigheid toeliet, verdween Piat met dezelfde spoed waarmee hij Vlaanderen had aangedaan... maar dan een echtgenote en 1.000 pond rijker.

Aan Maria's broer Jan, had Piat gevraagd zijn nieuwe levensgezellin naar Italië te begeleiden. Ondertussen zou hij te Rome de noodzakelijke dispensatie aanvragen.

Vertrokken uit Antwerpen op 28 maart, bereikte Maria Italië op 13 april 1598. Twee dagen later had de huwelijksinzegening plaats.

Eind 1599 vierde men te Verona de geboorte van **JAN-BAPTIST DELLA FAILLE**, de latere heer van het Ambacht Assenede.

Een tweetal jaar later werd **CATHARINA MARGARETA** boven de doopvont gehouden en op 24 november 1607 zag **PIUS** het levenslicht.

Piat die maar over een labiele gezondheid beschikte, was vanaf 1602 regelmatig onder doktersbehandeling.

Op 4 maart 1610 overleed hij te Verona op amper vijftigjarige leeftijd.

Onmiddellijk na het overlijden van haar man bereidde Maria haar terugkeer naar de Nederlanden voor. Reeds in september 1610 verbleef ze samen met de kinderen te Antwerpen.

GRONDBEZIT EN DE DRANG NAAR POLITIEKE MACHT VERDRINGEN DE HANDELSGEEST.

Twee jaar na het overlijden van Piat, trad op 29 april 1612 Maria te Antwerpen voor de tweede maal in het huwelijk. Ditmaal was de gegadigde **JAN VAN DER SPEETEN**, een licentiaat in de rechten, advocaat voor de Raad van Vlaanderen en secretaris van de Gentse magistraat.

Het was dank zij deze Jan van der Speeten dat de heerlijkheid Eeklo onder de Della Faille's zou komen te ressorteren.

Voor Jan was het ambtshalve noodzakelijk dat het nieuwe gezin zich te Gent zou vestigen. Dit tweede huwelijk van Maria heeft een enorme invloed uitgeoefend op de kinderen in hun streven naar de hoogste sociale status.

De handel van de overleden Piat werd door geen van zijn kinderen voortgezet. Grootgrondbezit en politieke macht waren nu de nieuwe streefnormen geworden.

Dat deze nieuwe richting geïnspireerd werd door Van der Speeten, staat buiten betwisting. Ofschoon hij „maar“ hun stiefvader was, besteedde hij het beste van zichzelf aan de opvoeding van de kinderen.

Uit de nagelaten briefwisseling blijkt onder andere de zorg die hij aanwendde om Jan-Baptist te voorzien van duizend goede raden 't zij in verband met zijn loopbaan, 't zij voor zijn gezondheid.

In 1625 verkreeg Jan van der Speeten de toelating om een wapen te dragen. Het jaar daaropvolgend kocht hij voor 20.200 gulden de heerlijkheid Eeklo met alle rechten eraan verbonden voor een duur van dertig jaar.

Het levenspatroon dat Jan voor zichzelf had uitgestippeld, zou door zijn stiefkinderen op een veel intensere wijze worden beleefd.

Alle vier de kinderen bouwden zich na hun huwelijk een patrimonium op, dat elk op zichzelf de grondvesten zou uitmaken van een vermaard adellijk geslacht.

PIETER DELLA FAILLE, gehuwd met Isabella (de) Boot werd ridder en heer van **Hermes**, **Barelstein** en **Cruysparch**.

CATHARINA MARGUERITIE ging een huwelijksverbintenis aan met Philippe de la Motte, heer van **Ingooigem** en **Kerkhove**.

PIUS, huwde Anne-Marie Van den Broucke en werd heer van **Tailleboom** en **Volleboone**. En uiteindelijk **JAN BAPTIST DELLA FAILLE** ! Die werd ridder, heer van het **Am-bacht Assenede** en **Eeklo**, president van de Raad van Vlaanderen. Met hem vangt de geschiedenis aan van de tak **Della Faille d'Assenede**.

Van circa 1635 af werd de gezondheidstoestand van Marie della Faille zorgwekkend. Als teringlijdstreede streed ze een acht jaar durende strijd tegen de dood. Uiteindelijk op 9 november 1643, overleed mevrouw Van der Speeten op 69-jarige leeftijd te Gent. Jan overleefde niet zo bijster lang zijn echtgenote. Amper acht maand later, op 9 juli 1644 verwisselde ook hij het tijdelijke voor het eeuwige.

Al zijn bezittingen liet hij na aan de drie nog in leven zijnde kinderen uit het eerste huwelijk van Maria met Piat della Faille. Bij dien verwierf Jan Baptist de titel van „Rud-derheer van Eecloo en St.-Maria-Lierde“ met de meegaande heerlijkheden.

DE TAK DELLA FAILLE D'ASSENEDE.

1. JAN BAPTIST DELLA FAILLE (1649-1666).

Zijn jeugd. Geboren te Verona in Italië eind 1599, als zoon van Piat en diens tweede echtgenote Maria della Faille.

Betreffende de geboortedatum van Jan Baptist bestaat wel enige twijfel. Mogelijks zou begin 1600 eveneens in aanmerking kunnen komen. Feit is dat op 27 september 1599, Jan de Wale, neef van Piat, machtiging gaf aan Daniel Samyn, inwoner van Verona, om hem te vervangen als doopverheffer bij de nakende geboorte van het eerste kind uit het gezin van „Petro a Falea“ en „Maria a Fayla“.

Jan Baptist in de omgang „Gio Baptista“ genaamd, was zonder enige twijfel voorbestemd om evenals zijn vader een groot handelaar te worden binnen Italië.

De vroegtijdige dood van zijn vader op 4 maart 1610 dwarsboomde evenwel deze toekomstmogelijkheid.

Zoals we reeds zagen, keerde de weduwe enkele maanden na de dood van Piat naar de Nederlanden terug.

Haar huwelijk met de Gentse invloedrijke magistraat Jan van der Speeten, gaf een nieuwe vorm aan het levenspatroon van het gezin.

Jan Baptist verhuisde in 1612 naar Gent waar hij zijn eerste onderricht kreeg. Vervolgens ging hij studeren op het Jezuïetencollege te Douai, waar hij zich vervolmaakte in het Frans. De briefwisseling met zijn moeder bleef evenwel uitsluitend in het Vlaams. Na een kortstondig verblijf van één à twee jaar, verhuisde Jan Baptist naar de universiteit van Leuven.

Na er de graad van licentiaat in de Rechten behaald te hebben, werd hij reeds in 1622 advocaat in de Raad van Vlaanderen.

EEN VOORTDUREND STREVEN NAAR MACHT...

In mei 1623 huwde Jan Baptist te Gent met Anna-Maria VAN DEN BROUCKE, dochter van Pieter, raadsheer in de Raad van Vlaanderen.

Aanvankelijk leek alles erop dat Jan Baptist zijn ambitie zou toespitsen op het advocatenambt. Hij was 28 à 29 jaar oud en had reeds meerdere jaren praktijk. Toen hij samen met zijn broer Pius een reis naar Italië ondernam om de likwidatie van zijn vaders goederen te bespoedigen, maakte hij op de terugreis bekend het voornemen te hebben om in de magistraat te gaan !

Ondertussen waren in het gezin reeds twee kinderen geboren : PIETER-IDESBALD, gedoopt in de St.-Baafskatedraal op 27 september 1627 en JAN BAPTIST, boven de doopvont gehouden in de St.-Michielskerk op 5 juli 1629.

Zo rond 1630 kwamen de magistraats-ambities van Jan Baptist duidelijk tot uiting. Wanneer Charles Schoorman, legerauditeur van het garnizoen binnen het kwartier van Gent kwam te overlijden, richtte Jan Baptist onmiddellijk een verzoek aan de gouverneur om dit ambt over te nemen. Zijn poging bleef evenwel zonder succes.

Het jaar daaropvolgend werd de Raad van de Admiraliteit van Oostende met 2 à 3 leden aangevuld. Terug ondernam Jan Baptist stappen. Hij hoopte dat zijn acht jaar praktijk aan de balie van de R.v.VI. doorslaggevend zouden zijn. Niet alleen werd broer Pieter voor het bekomen van een ambt ingezet, maar ook een hele schare staatsprominenten. Heel zeker behoorden daartoe François de Kinschot, ontvanger-generaal en Charles della Faille, staatssecretaris van de Infante Isabella. Alle baat ten spijt, mislukte ook deze onderneming. Een weinig later overleed de procureur-generaal van Namen. Denkelijk opende dit voor Jan Baptist nieuwe perspectieven, want terug was hij sollicitant voor deze vakante plaats. Het was te denken dat het nieuw raadslid uit de Raad van Namen zou komen, waardoor hij begrijpelijkerwijs terug niet in aanmerking kwam.

De snel opeenvolgende en soms weinig inhoud biedende sollicitaties verraden de onrust en het kost wat kost streven naar een machtspositie.

Door het uitbreiden van de Raad van Vlaanderen creëerde men twee vakante plaatsen en hoewel terug de nodige relaties werden ter hand genomen, mislukte ook ditmaal het opzet. Enkele maanden later gaf raadsheer Schrevel van Driel, een aanverwante van de Della Faille's zijn ontslag vanwege zijn hoge ouderdom.

Na diverse mislukkingen werd zijn streven dan toch uiteindelijk beloond. Op 28 mei 1632 tekende de landvoogdes de benoeming van raadsheer Jan Baptist della Faille. Van dan af openbaarde zich voor Jan Baptist een schitterende loopbaan. Zijn juridische kennis was reeds zo vermaard dat men zelfs vanuit de Grote Raad van Mechelen zijn advies inriep.

Omstreeks deze tijd werd het gezin gezegend met een derde zoon, GILLIS FRANCIES, gedoopt op 29 november 1630 en een dochter MARIA FRANCISCA, gedoopt op 9 november 1632, beiden in de St.-Michielskerk te Gent.

De expansie van de familie bleef maar voortduren... Een vierde, vijfde en zesde zoon, onderscheidenlijk **PIE AUGUSTIJN** op 22 augustus 1634, **JOORIS** op 15 september 1636 en een laatste kind **FERDINAND ALBERT**, geboren op 10 juli 1638, werden boven de doopvont gehouden in de St.-Baafskatedraal.

Het was deze laatste geboorte die mevrouw Della Faille fataal werd. Enkele dagen na de geboorte overleed ze te Gent op 1 augustus 1638.

Het was voor de hand liggend dat de nog jonge Jan Baptist, ofschoon hij ten volle kon rekenen op de familie voor de verzorging van zijn zeven kinderen, een levensgezellin nodig had om de nodige opvoeding aan zijn kinderen mee te geven.

Op 11 oktober 1643 huwde hij te Doornik **Marie DE CORDES**, weduwe van Pieter Hac-cart. Ook zij bracht vier kinderen mee binnen het nieuwe gezin.

In een tijdsspanne van twee jaar nam het vermogen van Jan Baptist buitengewone dimensies aan. Marie de Cordes erfde van haar oom Louis de Cordes 12.000 gulden. Op 9 november 1643 overleed te Gent Jan Baptists moeder. Marie della Faille liet aan elk van haar kinderen 5.000 gulden na. Tevens erfde Jan Baptist een lot ter waarde van 6.800 pond, voortspruitende uit diverse renten, cijznen en gronden te Eeklo, Letterhou-tem en Ruiselede.

Op 12 oktober 1641 had hij reeds voor 21.000 gulden van Jan Frans de Jauche drie heerlijkheden in de parochie St.-Maria-Lierde afgekocht.

Daarna verwierf hij nog „nieuwburch”, een achterleen van de baronie van Pamele en de heerlijkheid van St. Pol. Over alle drie deze heerlijkheden bezat hij de volle rechtspraak, zijnde de hogere, middelste en lagere ; het recht op de visserij en het eigendomsrecht op de wind.

Kort daarop erfde hij nogmaals van zijn halfbroer Pieter, die in 1646 overleed zonder erfgenamen na te laten.

Van zijn stiefvader Jan van der Speeten, had Jan Baptist de belangrijke heerlijkheid van Eeklo bekomen. Op 8 augustus 1626 had Van der Speeten deze heerlijkheid in leenpand genomen van de vorst voor een duur van dertig jaar, waarvoor hij een som betaalde van 20.200 gulden. Jan Baptist die de heerlijkheid had geërfd over de nog resterende jaren, kon bij akte van 24 december 1649 de heerlijkheid Eeklo en het Ambacht Assenede definitief afkopen van Filip IV voor de som van 40.000 gulden. Filip zag zich ingevolge zijn geldverslindende oorlogen met Frankrijk genoodzaakt massale grondverkopingen door te voeren.

Zijn verkoopzucht had hem evenwel vroegere bepalingen uit het oog doen verliezen, waardoor heel wat moeilijkheden geschapen werden.

Vroeger had de vorst het Ambacht Assenede aan de graaf van Wakkene afgestaan. In 1639 konden de inwoners van het Ambacht van de in geldnood verkerende graaf al zijn rechten afkopen voor 18.000 gulden. Om zichzelf enige ruggesteun te geven droegen ze het Ambacht terug over aan het vorstenhuis. Uit dankbaarheid en om de gemaakte kosten enigszins te compenseren, gaf de vorst machtiging om gedurende 16 jaar een speciale taks te heffen. Als tegenprestatie voor de schenking had hij er zich nog toe verbonden het Ambacht Assenede noch te verkopen, noch in leen uit te geven.

Niettegenstaande de belofte van 27 mei 1639, verkocht hij tien jaar later dan toch de heerlijkheid aan Jan Baptist della Faille.

Dat het vorstenhuis het bij de bevolking verkorven had is evident. De gelegenheid om deze misstap wat te milderer werd hem in 1663 geboden. Ridder Jacques de Cottrel bezat het „clercschip” of de rechten op de greffie binnen het Ambacht. Dit ambt was een leen op zichzelf, afhankelijk van het feodaal hof van de Oudburg.

Bij akte van 6 november 1663 kocht Jan Baptist ook dit leen voor 18.000 gulden „voor rekening van de inwoners van Assenede”, met de belofte dat ze hem deze som moesten afkorten.

Aangezien Assenede mede door de aanhoudende oorlogen en de daarmee gaande zware financiële lasten aan de eis niet kon voldoen, bekwamen ze bij dekreet van 29 mei 1664 de toelating om een lening aan te gaan. Om deze gelden te recupereren inde men nog steeds via speciale taksen tot in het begin van de 18de eeuw.

Ook het Baljuwschap of „Bailliage” van het Ambacht was een afzonderlijk leen. In

1649 kon Jan Baptist ook dit aankopen voor de som van 6.000 gulden van Mattheus de Hane, die het op 25 augustus 1642 voor de duur van 27 jaar bekomen had van de vorst. Ingevolge het overlijden van zijn broer Pieter in 1646 en door zijn tweede huwelijk verrijkte Jan Baptist zich aanzienlijk. Langs zijn vrouw om bekam hij de heerlijkheid *Galatas* en de *Bruwaen* beiden binnen Ruiselede, *Desprets*, *Terhoeve*... In 1646 erfde hij nog via zijn overleden broer Pieter, *Hermes*, *Cruysparch* en *Barelstein*.

Zijn uitgebreide feodale bezittingen en het belangrijk ambt dat hij bekleedde rechtvaardigden de sterke drang van raadsheer Della Faille om evenals zijn andere familieleden uit de tak van Jan de Oude, adellijke titels te verwerven.

Naast een aanzienlijk patrimonium was Jan Baptist tevens drager van een wapen. Het huis Della Faille voerde in sabel een keper van goud, beladen met drie leliën van lazuur, verzegeld in het schildhoofd van twee afgerukte en toegewende leeuwekoppen van goud in de punt van een luipaardkop bijtend in een ring van sabel.

Wapenschild van de familie Della Faille met schildhouders en kroon
(uit M.G. van Hoorebeke, *Le Nobiliaire de Gand*, blz. 21)

Reeds in 1631 had Jan Baptist stappen ondernomen om tot de adelstand verheven te worden. Kort na zijn tweede huwelijk richtte hij nogmaals een rekwest aan Filip IV dienaangaande. Volgens een patentbrief van 5 juli 1644 werd Jan Baptist dan toch uiteindelijk de titel van ridder toegekend.

De eerste jaren van zijn tweede huwelijk zouden tot de gelukkigste van zijn rijk gevulde levensloop uitgroeien. Niettegenstaande de aanwezigheid van kinderen uit hun beider voorgaande huwelijk, ontsproten uit deze verbintenis nog drie kinderen. **FERDINAND PHILIP**, geboren op 24 januari 1645 en gedoopt op 6 februari in de St.-Baafskatedraal te Gent. Een tweede zoon, **JOORIS FREDERIC**, kwam op 24 april 1646 ter wereld. Het laatste kind was een meisje, **MARIA HIPPOLIET**, geboren op 13 april 1649. De laatste twee kinderen werden gedoopt in de St.-Michielskerk.

In 1645 had hij één der mooiste huizen van Gent aangekocht. Voor 20.400 gulden verwierf hij het „hof van *Rave(n)stein*“, gelegen in de Onderbergen tegen de St.-Michielskerk. Generaties lang zou het de residentiewoonst van de Della Faille's blijven.

Tussen 1650-1658 bereikte de loopbaan van Jan Baptist een absoluut hoogtepunt. Nadat Philippe Guillaume de Steenhuyse, president van de Raad van Vlaanderen gemuteerd was naar de Geheime Raad te Brussel, werd Jan Baptist als 26e president van de

Raad van Vlaanderen weerhouden uit een schare van kandidaten. Op 22 januari 1650 bekrachtigde de vorst zijn aanstelling. Hierbij kan nog vermeld worden dat de vertegenwoordiger van de vorst de groot baljuw van Gent was. Dit ambt werd sinds 1651 bekleed door Jan Baptist della Faille, *heer van Huysse* en door zijn afstammelingen na hem. Hij was het die de Staten van Vlaanderen samenriep voor het nemen van belangrijke beslissingen, hij was het die de blijde intrede leidde toen de gouverneur-generaal in de Nederlanden aankwam. Volgens zijn advies gebeurde ondermeer de vernieuwing van de Gentse magistraat.

In de hiërarchie van de grootofficiëren van de Kroon, kwam Jan Baptist onmiddellijk na de kanselier van Brabant en de president van de Grote Raad van Mechelen.

In 1653, na drie jaar presidentschap, werd Jan Baptist vernoemd als kanshebber voor de vakante plaats als raadsheer in de Opperste Raad der Nederlanden te Madrid. Vermoedelijk uit familiale overweging zag hij uiteindelijk van deze benoeming af.

In hetzelfde jaar beschonk hij zijn oudste zoon Pieter Idesbald met een som van 45.000 ponden vlaams om het erfachtig officie van ontvanger-generaal van de beden en subsidies van Vlaanderen aan te kopen. Ook zou hij de heerlijkheid Hermes, Eeklo en het Ambacht Assenede later aan Pieter nalaten. Vooraleer het evenwel zo ver was, trachtte hij in 1661 zijn heerlijkheid Assenede nog tot „Baronnie” te laten verheffen. Ofschoon hij zijn rekwest van 1 april 1661 doorspekte met alle mogelijke facetten die zijn trouw en werklust tegenover de vorst belichtten, en niettegenstaande hij over voldoende inkomsten beschikte om de uitgaven te kunnen dragen die dergelijke hoge rang met zich meebracht, bleef de bekrachtiging toch uit.

Binnen St.-Maria-Lierde verwierf hij in 1663 nog een vierde heerlijkheid : deze van *Waesberghe*, waarin hij zijn tweede zoon Jan Baptist, installeerde, nadat hij reeds eerder de heerlijkheid *Barelstein*, afkomstig uit het sterfhuis van Pieter della Faille († 1646) geschonken had.

Kort voor zijn overlijden beleefde Jan Baptist nog een groots moment. Als president van de Raad van Vlaanderen speelde hij een grote rol bij de blijde intrede te Gent van de nieuwe vorst Karel II op 2 mei 1666.

JAN BAPTIST ALS MECENAS.

Diverse letterkundigen en kunstenaars vonden in Jan Baptist een gul beschermheer. Zo is bijgebleven dat Joannes (van de) Kerchove in 1650 financiële steun genoot van Jan Baptist om een publikatie waar te maken.

Wanneer in 1664 L(auranc) van den Hane zijn boek „Vlaamsche Recht dat is Costumen en Wetten” publiceerde, was deze realisatie dan ook tot stand gekomen dank zij zijn tussenkoms.

Voor de leerlingen van het Jezuïetencollege te Gent had hij een speciale studiebeurs ter beschikking gesteld. Uit erkentelijkheid droegen de studenten in 1652 de tragedie „Jephté” aan hun weldoener op. Ook zijn familie mocht van zijn gunsten genieten. Neef Jan Amand della Faille studeerde te Leuven onder het toezien oog en beurs van Jan Baptist.

Op het toppunt van zijn roem, drukte hij zijn genegenheid voor bepaalde instellingen op bijzondere wijze uit.

Hij begiftigde de paters Recollecten te Eeklo meermaals. Uit genegenheid werd aan de gevel van hun kerk een gedenkplaat aangebracht. De plaat die de wapenschilden van de familie droeg, bevatte als inscriptie „Messire Jean-Baptiste della Faille, chevalier Sgr. du dit lieu, d’Assenede, etc... et de Dame Marie de Cordes, son épouse, vivants en 1644”. Verder beschonk hij nog diverse instellingen, in het bijzonder de Gentse kerken, met kunstwerken waaronder schilderijen van Pieter Hals.

EEN BITTER AFSCHEID...

President Jan Baptist della Faille overleed schielijk te Gent op 28 augustus 1666 in zijn verblijf Ravestein. Het stoffelijk overschot werd opgebaard in de St.-Michielskerk.

Zijn gigantische boedelbeschrijving omvat niet minder dan 292 folio's. Zijn bezittingen waren van zulkdanige aard, dat een belangrijke heerlijkheid als het Ambacht Assenede amper aan bod kwam in de nochtans omslachtige staat van goed.

Op folio 70 verso vinden we enkel de nietige melding : „... de stede, heerliche de ende Ambachte van Assenede met alle d'appendentien ende dependentien van diere, hooghe, middel ende neder jusititie, vrije voghelrije, visscherije, alle diversche jaght ende kennisse van diere...”.

De slechte verstandhouding die reeds jaren hoogtij vierde in het gezin van Jan Baptist en Marie de Cordes was al lang geen geheim meer. De laatste jaren had de president reeds meermaals moeten afrekenen met openbare schandalen.

Hierna volgt de tekst, die aangebracht werd op de grafsteen van Jan Baptist della Faille, heer van Assenede...

D.O.M.
Hic quiescunt
Nobilissimus amplissimus que Dominus
D. JOANNES-BATISTA DELLA FAILLE, Eques Auratus
Toparcha d'Assenede, Eecloo, Maria Lierde, Hermes
Galatas, Bardoens etc.
In Concilio Flandriae Praeses
qui obiit 28 augusti MDCLXVI
et Domina
ANNA-MARIA VAN DEN BROUCKE
ejus conjux quae obiit 1 augusti 1638

2. PIETER IDESBALD DELLA FAILLE (1666-1695).

Jeugd. De geboorte van Pieter Idesbald bracht in het gezin van Jan Baptist en Anna-Marie van den Broucke een dubbele vreugde.

Na vier jaar huwelijk had Jan Baptist nog steeds geen erfgenamen, wat volgens de tijdsnormen onrustwekkend lang was !

Gezien de eerstgeborene dan ook nog de afstamming verzekerde was de vreugde in het gezin totaal.

Pieter Idesbald werd gedoopt in de St.-Baafskatedraal op 27 september 1627. Doopverheffers waren Pieter van den Broucke, raadsheer in de Raad van Vlaanderen en Marie „de la Faelghe”.

De jonge Pieter studeerde evenals zijn vader te Douai. In 1645 uitte hij de wens geen universitaire studies aan te vatten.

Mogelijks had zijn verzoek gehoor gevonden bij zijn vader, want kort daarop troffen we hem aan als soldaat. In korte tijd bracht hij het zelfs tot kapitein. Ook hier hield Pieter Idesbald het niet te lang uit ; in 1652 had hij het leger verlaten en verbleef terug te Gent. Toen droeg hij reeds de titel van „Heer van Hermes”, een heerlijkheid die hem aangekomen was uit het nalatenschap van zijn overleden oom Pieter della Faille.

DE TRADITIE HANDHAVEN...

Ongetwijfeld is de figuur van Pieter Idesbald even merkwaardig als die van zijn vader Jan Baptist. Zijn sterke persoonlijkheid en niet in het minst zijn kapitaal maakten hem tot onbetwiste leider van de clan Della Faille d'Assenede.

In 1651 werd zijn jongere broer Jan Baptist benoemd tot schepen van het Gedele. Pieter gestimuleerd door de opgang van zijn broer, dong weldra ook naar een schepenambt. Hij was nog geen volle 25 jaar toe, wanneer hij voor de eerste maal benoemd werd tot schepen van de Keure.

1653 zou een belangrijk jaar worden in het leven van Pieter. Niet alleen zou zijn huwe-

lijk daartoe bijdragen, maar tevens zou hij een toonaangevende plaats verwerven in het administratief bescheiden van de graaf van Vlaanderen.

Op 2 april 1653 werd het huwelijk van „Messire Pierre della Faille seigneur d'Hermays" en **Maria Catharina HACCART** in de St.-Michielskerk te Gent ingezegend.

Marie Catherine Haccart was de dochter van Pieter Haccart, ridder, kolonel en militair adviseur van de vorst en Marie de Cordes ; de latere tweede echtgenote van Pieter Idesbalds vader.

Als huwelijksgeschenk kreeg het jonge paar van vader Jan Baptist de heerlijkheid Eeklo met alle rechten die ze daar genoten.

Van zijn moeder bekwam hij de heerlijkheid *Galatas*, gronden en renten te Ruiselede, het huis „*ten dal*" te Saint-Léger en diverse bezittingen te *Terbroeck*...

Op 2 oktober 1653 eigende Pieter zich de ontvangerij op de beden en subsidies van Vlaanderen toe voor de som van 45.000 ponden vlaams. Dit ambt bracht Pieter een jaarlijkse vaste vergoeding op van 5.000 pond, naast diverse „onvoorzene profijten". De ontvanger-generaal was één der belangrijkste ambtenaars in het financieel bescheiden van de graaf. De eerste rekening van Pieter dateert van 17 november 1653 tot 30 april 1654. Het was nagenoeg voor de hand liggend dat ook Pieter Idesbald tot de adelstand zou verheven worden. De nodige stukken werden door Filip IV op 3 juni 1655 te Madrid onderkend. Pas een jaar later, in maart 1656, werd hij als ridder door de Raad van Adel te Brussel geregistreerd.

Het gezin Della Faille-Haccart kreeg drie kinderen.

De oudste zoon **JAN BAPTIST**, de latere heer van Assenede, hield men te Gent in de St.-Michielskerk boven de doopvont op 1 januari 1654.

Negen jaar later, werd op 20 januari 1663 een tweede zoon **PIETER IDESBALD** geboren. Als laatste werd **MARIA LUDOVICA MARGARETA** geboren en gedoopt te Gent op 20 juli 1673.

In 1660 fungeerde Pieter als tweede schepen van de Keure, een post die hij ook bleef bekleden bij de vernieuwing van de magistratuur in 1661. Bij de vernieuwing in 1664 verwierf hij het eerste schepenambt, wat korrespondeerde met het burgemeesterschap. Gedurende drie jaar, van 1664 tot 1666, kon Pieter zijn zetel handhaven. In deze periode ontpopte hij zich als één der belangrijkste personages rond de graaf van Vlaanderen. Ter gelegenheid van de plechtige intrede van Karel II als graaf van Vlaanderen te Gent, werd Pieters portret gegraveerd door L. Vosterman junior. De inscriptie rond het medaillon luidt : „Messire Pierre della Faille, chlier, Sr d'Eekeloo, Hermais, Galentas, etc., Premier eschevin de la ville de Gand".

Van 1667 tot 1669 troffen we Pieter terug aan als tweede schepen van de Keure. Daarna volgde een periode van nagenoeg onafgebroken zetelen in de Gentse magistratuur, 't zij in de schepenbank van de Keure of in die van het Gedele. Eenentwintig jaar lang vervulde Pieter een toonaangevende functie binnen het stadsbestuur.

Door het vroegtijdig overlijden van zijn broer Gillis Francies, bekwam Pieter vrij onverwachts de heerlijkheden *Maria Lierde*, *St.-Pol* en *Nieuwenburch*.

Medio 1678 installeerde hij zijn oudste zoon Jan Baptist als ontvanger-generaal. Pieter zou zich nog uitsluitend wijden aan het schepenambt en het welzijn van de stad.

In 1682 huwde hij Jan Baptist uit aan Isabella Clara della Faille, dochter van Jan Marten della Faille de Nevele en Marie Magdalena de Bery. Eens te meer kwam een huwelijk tot stand met de tak „Della Faille de Nevele".

Op nauwelijks 62-jarige leeftijd trok Pieter Idesbald zich uit het politiek leven terug. De laatste zes jaar bracht hij door in rust in zijn prachtig huis te Gent, alwaar hij op 16 november 1695 overleed.

Met de nodige praal, zijn levensloop waardig, werd Pieter Idesbald bijgezet in de grafkelder die hij destijds had laten maken in het koor van de St.-Michielskerk.

Zijn echtgenote, Maria Catharina Hacca(e)rt overleefde haar gemaal nog veertien jaar. Drie van haar eigen kinderen waren hun moeder reeds voorafgegaan.

Na het afsterven van Jan Baptist in 1703, ging ze tot haar overlijden op 21 oktober 1709 samenwonen met haar schoondochter.

De genegenheid die tussen beide weduwen tot stand kwam manifesteerde zich het best

FIDES ET AMOR.

TRAUWE EN LIEFDE.

DE WET DER STEDE VAN G H E N D T

Vernieuw by Hooghe ende Moghende Heeren.

MHER PHILIPPE FRANCOIS Herrogh van ARMBURGH, van Aerfchot ende van Croy, Prince van Portcua ende van Reque, Marquis van Montcornet, Grave van Lanang ende van Sinnegem, Baron van Coommenen, van Rodelaer, van Hiverla, van Bierbeke, van Beveren, ende Quocerrain, Heere van de Steden ende Landen van Jngien, Halle, Brabant, Comte, Rudder van het Ordre van het Gulde-Vlies, Lieutenant Gouverneur Captain General, Hoogh-Bailliu, Souverain Officier vanden Laude van Henegauwe: Inde plaete vanden Gouverneur van Vlaenderen.

MHER JAECQUES COTREL, Rudder Heere van Lessenboch, l'Estretrie, Dronghen, Urenbore, Walbeke, &c.

HER ende Meester MATHÆUS d'OGNATI, Caoninck der wijf-vermaerde ende Collegiale Kercke der H. H. MICHEL ende GOEDALE tot Brussel.

MHER PHILIPPE DE CARPENTIER, Rudder Heere van Cericourt, Gouy, Maistre de Camp van een Regiment Infanterie Waelen, ten dienste van zyne Con: Majesteit, &c.

Commissarissen van Syn Conincklijke Majesteit van Spaignien: den 28. September 1670.

SCHEPENEN VANDER KEURE.

M'HER ANTHONE FERDINANDE VOLCAERT
Ruddere, Heere van Weldene, ende Sallardinghe.

2. Jo^e. Charles Maes.
3. Jo^e. Jacques Philippe Borluut, Heere van Nortdonck.
4. Jo^e. Anthone Beths.
5. Jo^e. Guilliame Franchoy's Schoorman.
6. d'Heer Idoris Uytterschaue.
7. Jo^e. Joans Frederick della Faille, Heere van Ervelde.
8. Io^e. Frederick Bavieres.
9. d'Heer Ian van Leemput.
10. d'Heer ende M^r. Lieven vande Sompele.
11. d'Heer Ian Reyntkens, F^r. d'Heer loos.
12. d'Heer Ian Dolins.
13. d'Heer Ian Baptiste Gheerts.

SCHEPENEN VAN GHEDEELE.

M'HER PIETER DELLA FAILLE, Ruddere,
Heere van Eeke-loo, Affenede, Hermays, Galathas, &c.

2. Io^e. Emanuel de Gruytere, Heere van Anvain.
3. Io^e. Anthone van Vaernewyck, Heere van Overbeke.
4. d'Heer ende M^r. Ian van Hoorn, Licentiaet inde Rechten.
5. d'Heer Jacques Coornaert.
6. d'Heer ende M^r. Bernaert Overwaele, Licentiaet inde Rechten.
7. Io^e. Adolph Deglimes Cools.
8. d'Heer Franchois de Ruddere.
9. d'Heer en M^r. Charles Eugenius de Lauw, Licentiaet inde Rechten.
10. M^r. Adriaen Jacques van Hecke, Licentiaet inde Rechten.
11. d'Heer loos van Nieuwenhuysse.
12. M^r. Ian vander Brugghe, Licentiaet inde Rechten.
13. Ian Baptiste vander Meere.

ONTFANGHERS.

(Treforier.)

- Io^e. Franchoy's Niculant, Heere vande Walle, Venackere, Portelberghe, &c.
d'Heer Franchoy's de Smet. *Vande Wercke.*
d'Heer Louys van Hecke, F^r. d'Heer loos. *Vande Tjsue.*

TE GHENDT, By BAUYDYN MANILIEVS,
Ghezwooren Stads-drucker inde witte Duyve, 1670.

Bekendmaking van de Gentse magistratuur anno 1670
waarbij we Pieter della Faille aantreffen als eerste schepene van gheedele.
(RAG- familiefonds Della Faille, Doos 7 nr. 9)

in de laatste wilsbeschikking van Maria. Uitzonderlijk voor een vermogende familie als deze, werd het testament dat dateert van 26 juni 1706, opgesteld zonder de aanwezigheid van een notaris. Daarin had ze haar schoondochter als uitvoerster van haar laatste wensen aangeduid : „Je supplie ma belle-fille, Madame d'Ecloo, de le vouloir exécuter...”. Maria Catharina Haccart werd na haar overlijden opgebaard bij haar echtgenoot in het koor van de St.-Michielskerk.

3. JAN BAPTIST DELLA FAILLE (1696-1713).

Jan Baptist, geboren en gedoopt te Gent op 1 januari 1654 als eerste zoon van ridder Pieter Idesbald en Maria Catharina Haccart.

Doopverheffers waren zijn oom Jan Baptist della Faille, heer van Barelstein, en zijn grootmoeder Maria de Cordes.

Nopens de jeugdjaren en studies van Jan Baptist bevatten de archieven geen gegevens. Pas op 24-jarige leeftijd trad hij voor het eerst in de „openbaarheid”. Op 26 mei 1678 wordt hij als erfachtig opvolger van zijn vader door Karel II bekrachtigd over de ontvanger van de beden en subsidies van Vlaanderen. Met ingang van 13 augustus 1678 ving de ambtstermijn van Jan Baptist aan, nadat hij in handen van de president van de Rekenkamer de eed had uitgesproken.

Zijn volumineuse rekeningen verhalen de complexiteit en de verantwoordelijkheid van zijn taak. Nagenoeg alle financiële transakties en zeker deze met militaire inslag, werden door Jan Baptist behandeld.

Gedurende 25 jaar was hij evenals zijn vader één der belangrijkste personages van de vorst binnen het graafschap.

Ook Jan Baptist verwierf, zoals zijn voorzaten, in 1679 het ridderschap.

Op 20 augustus 1682 trad hij in het huwelijk met zijn nicht Isabella Clara della Faille, dochter van Jan Marten della Faille, heer van Nevele en diens tweede echtgenote Marie Magdalena de Bery.

Geboren en gedoopt te Gent op 26 mei 1660 had Isabelle aldaar bij de zusters Ursulinen een gedegen opvoeding genoten.

Een viertal dagen voor de bruiloft werd voor de Gentse notaris Jan Baptist Odevare het huwelijkskontraat verleend. Ter dezer gelegenheid schonk vader Pieter Idesbald aan zijn oudste zoon de heerlijkheid Eeklo en Hermes en het ambt van ontvanger-generaal van zijn Majesteits beden en subsidies.

Deed het gezin aan gezinsplanning, of was het louter toeval... ! Feit is dat de kinderen er geboren werden met de regelmaat van de klok.

Een eerste dochter **MARIA ISABELLA** werd geboren op 4 juli 1684. Vervolgens aanschouwde **MARIA-ANNA PETRONELLA** het levenslicht op 17 februari 1686. **JAN FRANCIES**, de latere heer van het Ambacht en familiehoofd van de clan d'Assenede, kwam als eerste zoon op 22 april 1688 ter wereld.

Een tweede zoon **PIETER ALBERT HIPPOLIET**, geboren op 27 juli 1690 volgde traditiegetrouw nog eens twee jaar later.

Daarna kwamen nog drie meisjes ter wereld : **MARIA CATHARINA AUGUSTINE**, **ANNA THERESE** en **MARIA HIPPOLLIET**, respectievelijk op 11 november 1691, 27 juni 1693 en 29 maart 1695.

Pieter Idesbald had het mogen beleven van nog zeven van zijn negen kleinkinderen te zien geboren worden. Na diens dood kreeg het gezin nog twee kinderen, een jongen, **ALBERT MARTEN JOSEPH**, gedoopt op 8 maart 1697 en een meisje **MARIA JOANNA URSULA**, gedoopt de 26 februari 1699, allen in de St.-Michielskerk te Gent.

Na zijn huwelijk beoogde Jan Baptist evenals zijn vader een carrière in de Gentse schepenbank. Een onderneming die helaas nooit het gestelde succes zou brengen. Bij de vernieuwing van de wet op 10 mei 1685 maakte Jan Baptist zijn intrede in de Gentse magistratuur als derde schepen van het Gedele. Bij de vernieuwing in 1686 werd hij niet meer weerhouden. Wel fungeerde hij in 1687 en 1688 nog eens als vierde schepen. Schijnbaar was het hem hiermee duidelijk geworden dat zijn toekomst niet in de magistratuur te zoeken was. Wijselijk besloot hij zijn perspectieven te verleggen !

Ongetwijfeld beschikte Jan Baptist niet over dezelfde ambities als zijn vader.

De 16e november 1695 overleed Pieter Idesbald. Gezien Jan Baptist de enige overlevende erfgenaam was, leverde de nalatenschap geen enkel probleem op. Nagenoeg de ganse erfenis van zijn grootvader, de oude president Della Faille kwam naar Jan Baptist. Daar de broers van de oude Pieter Idesbald, hetzij ongehuwd ofwel kinderloos waren gebleven, kleefden ook deze titels en eigendommen bij het bezit van Jan Baptist aan. Zo werd zijn patrimonium uitgebreid tot ondermeer : de heerlijkheid *Hermes*, de Keure en Vrijhede van Eeklo, het Ambacht Assenede waaronder ressorteerden de parochies Wachtebeke, Zelzate, Ertvelde, Assenede, Winkel en een deel van Kluizen. Verder was hij heer van *Nieuwenburch*, *St.-Pol* en *Maria Lierde*. Van zijn moeder erfde hij de heerlijkheid *Galatas* en twee achterlenen *Borrewaen* en *Ramon* te Ruiselede.

Het persoonlijk vermogen van Jan Baptist was door deze voor hem gunstige familiale evolutie uitgegroeid tot een der aanzienlijkste onder alle Della Faille's.

Het is uit deze periode dat ons een nederlandstalige leenverheffing van de heerlijkheid van het Ambacht is nagelaten (zie bijlage II).

Alle rechten die de heer er genoot, worden er uitvoerig in verhaald. Primordiaal stond het justitierecht. De heerlijkheid bezat alle graden van rechtspraak, hetzij de hoge, middel en lagere. Nauw aanverwant ermee was het benoemingsrecht van een baljuw, die de belangen van de heer ter plaatse behartigde, bijgestaan door zijn officieren.

Tevens benoemde de heer de volle schepenbank ; de stokhouders, die de openbare verkopeningen leidden en de greffier, door wiens handen heel het administratief bescheiden van het Ambacht geregeld werd.

Verder bezaten de Della Faille's er het recht van de wind, wat inhield dat niemand een molen mocht oprichten of malen zonder de toelating van de heer.

De rechten leken onuitputtelijk.

Zo ontving hij gelden uit de boeten, windrecht, het recht op de vrije jacht, vogelvangst en visserij, het plantrecht langs de straten en dijken, de tol op allerhande waren en wegen, de vont, penningen uit bastaardgoederen, verdonkerde goederen, een recht op het luiden van de stadhuisschel, legitimatie, hondenbrood en valkengeld. Procentjes bij verpachtingen, verkopeningen, overlijden...

Ongetwijfeld had de familie zich naar kroost en bezit nog verrijkt ware het niet dat de heer van Assenede reeds op 49-jarige leeftijd kwam te overlijden. Jan Baptist was op 17 september 1703 schielijk overleden in zijn „Hof van Ravestein" te Gent.

Ofschoon de weduwe met een zeer kroostrijk gezin achterbleef, waarvan de oudste wees amper 19 jaar was en de jongste vier, beet ze zich wonderbaar door de problematiek heen. Onmiddellijk toog ze aan het werk om de toekomst van haar kinderen veilig te stellen. Niettegenstaande de oudste zoon Jan Francies nog maar pas 16 jaar was, richtte ze een rekwest aan Filip V, teneinde haar nog minderjarige zoon ten uitzonderlijken titel te verheffen tot ontvanger-generaal. Dank zij de nodige steun van de ganse familie kwam op 10 oktober 1703 toch de goedkeuring, evenwel voorzien van een clausule die inhield, dat gedurende de minderjarigheid van Jan Francies een vervanger het ambt mocht waarnemen onder de volle verantwoordelijkheid van de weduwe van Jan Baptist.

Tien jaar na het overlijden van Jan Baptist lag zijn patrimonium noch steeds onverdeeld, wat ongetwijfeld de kas van de Della Faille's ten goede kwam. Meerdere kinderen waren inmiddels overleden.

Pieter Albert en Maria Catharina waren reeds gestorven voor hun vader en Anne Therese stierf tussen 1703 en 1713.

Pas op 20 januari 1713 werd voor notaris Martin Debbaut te Gent, tussen Isabelle Clara en haar nog zes in leven zijnde kinderen een regeling getroffen nopens de uitgroting van de nagelaten goederen.

Isabella Clara della Faille, alias „Madame d'Eecloo" leefde nog vele jaren. Ze stierf te Gent op 11 december 1732.

In haar laatste wilsbeschikking smeekte ze haar erfgenamen de uitvaartplechtigheid zo sober mogelijk te laten verlopen.

De bijzetting in de familiekerker, in het koor van de St.-Michielskerk, zou volgens haar testamentaire schikkingen slechts mogen gebeuren pas 48 uur na haar overlijden... kwestie van niet levend begraven te worden !

4. JAN FRANCIES DELLA FAILLE (1713-1761).

Jan Francies werd geboren te Gent als derde kind en eerste zoon van Jan Baptist en Isabella Clara della Faille de Nevele op 22 april 1688 en gedoopt in de St.-Michielskerk op 27 april.

Doopverheffers waren Baron Jan Francies della Faille de Nevele en Hyeronime Marguerita de Maerselaer, oud-tante maternel.

Over de jeugd- en studiejaren van Jan Francies verhalen de familiearchieven helemaal niets!

Zoals we reeds eerder zagen was Jan Francies op nog jonge leeftijd wees geworden. Gelukkig voor de kinderen was hun moeder een buitengewoon bekwame en energieke vrouw. Op 10 oktober 1703, minder dan een maand na het overlijden van haar man, bekwam ze dat haar nog minderjarige zoon in zeer uitzonderlijke omstandigheden gemachtigd werd in het ambt van erfachtig ontvanger van de beden en subsidies van Vlaanderen. Tot zijn meerderjarigheid beheerde zijn moeder het bureau. Dat de familie in het streven naar deze zeer uitzonderlijke situatie heel wat tegenkantingen had moeten overwinnen is vanzelfsprekend. Heel wat ekwivalenten zagen in deze vakant gekomen plaats een gouden zaak. Prominenten schoven hun kandidaten naar voor als eventuele kopers. Gesteund door de ganse familie en niet in het minst door kozijn Jan Baptist della Faille, heer van Quincy, haalden ze toch hun slag thuis. Wat de macht, de invloedssfeer van de Della Faille's bij het hof in zijn juiste kontekst plaatst.

Wanneer Isabella Clara de rekening over 1703 afsloot in naam van haar zoon, had ze de ontvangst aanzienlijk weten te verhogen.

Bij het onttrekken van de voogdij over Jan Francies in 1713, kwam een financiële regeling tot stand tussen hem en de andere kinderen uit het gezin nopens de erfenisrechten.

„BLIJDE INTREDE“ VAN JAN FRANCIES ALS HEER VAN HET AMBACHT.

Ofschoon Jan Francies na het overlijden van zijn vader voorbestemd was om heer van het Ambacht te worden, moest hij toch nog even wachten op zijn meerderjarigheid vooraleer officieel geïnstalleerd te worden.

De plechtigheid nam een aanvang op 2 juli 1713. Jan Francies della Faille die tijdens de zomer dikwijls te Wachtebeke verbleef in het huis van Pieter van Damme, kwam via Zelzate het eerst naar Assenede, zijnde de hoofdplaats van het Ambacht.

Aan de grens met Zelzate werd hij opgewacht door de St.-Sebastiaansgilde, waar hem de erewijn aangeboden werd. Voorafgegaan door vaandels en trommels stak hij met het veer, gelegen aan de heerweg, de Sasse vaart over.

Rond 16 uur bereikte Jan Francies het begin van de Assenede-kasseide waar hij verwelkomd werd door het voltallig schepenkollege. Naar aloude traditie bedacht men ook hier de heer met de erewijn, waarna de glazen over de hoofden werden weggegooid „tot meerder glorie ende memorie van alle de teghenwordighe ghemeenten...“.

Vergezeld van de schout, de baljuw en luitenant-baljuw, al de officieren en meiers van het Ambacht, het gilde van St.-Sebastiaan met zijn keizer, koning en hoofdman, allen in staatsiekledij, begaf het gezelschap zich stoetsgewijs tussen een haag van gewapende burgers naar de kerk. Onder kanonsalvo's en kloggeluid werd de heer aan de kerkdeur opgewacht door pastoor Jacobus de Caesemaeker en onderpastoor Joannes Kimpe.

Daarna werd in de kerk het Te Deum gezongen.

Onder massale belangstelling werd Jan Francies uitgeleide gedaan naar zijn tijdelijke residentie, ondergebracht in de woning van oud-greffier Jacques de Pieters. De ganse avond gaf het volk uitbundig uiting aan zijn vreugde door geweersalvo's, vendelzwaaien en het aansteken van „pecktonnen“.

Een tweetal weken later was het de beurt aan Wachtebeke en Winkele om hun heer officieel hun aanhankelijkheid te betuigen.

Vijftien juli 1713 was een grootse dag voor de oostzijde van het Ambacht. Jan Francies, van Gent komende, werd door de wet, de kapitein van Winkele en een schare gewapende ingezetenen met het parochievelendel opgewacht aan Terdonk. Vanaf de ontmoeting tot

in de kerk waar een korte plechtigheid plaatsgreep, bleef de klok aanhoudend luiden. Na een „minnelijk“ onderhoud begeleidden de notabelen hun heer tot aan de Pottersbrug op Wachtebeke waar hij opgewacht werd door de baljuw, de greffier, kapitein Alferisen en nagenoeg de voltallige bevolking.

Voorafgegaan door de vaandels van het gemeente en van de schuttersgilde van St.-Sebastiaan begeleidde de massa Jan Francies tot aan het kerkhof. Daar ontving pastoor Westerhaut, tevens landdeken van het distrikt Hulst, in zijn wit habijt het hoog gezelschap. Gezeten voor het hoogaltaar, werd ook hier ter zijner eer het Te Deum gezongen. Daarna trok het ganse gezelschap naar het „groot huis“ van Pieter van Damme, waar Jan Francies tijdelijk verblijf hield. Ter deze gelegenheid mochten alle dorpsnotabelen aanzitten aan een majestueus banket.

De buitenstaande schutters, officieren en vendeliers werden er op bier en wijn getraceerd. Zowel te Wachtebeke als te Winkeler schonk men diverse tonnen bier op kosten van de heer aan het gewone volk, om ook hen deelgenoot te maken in het feestgebeuren (zie bijlage III).

STIJGENDE INTERESSE VOOR HET AMBACHT...

Vier jaar na de plechtige installatie van Jan Francies als heer van het Ambacht, was er terug gelegenheid tot feestvreugde... ! Hun heer trad immers in het huwelijksbootje. Op 9 oktober 1718 huwde Jan Francies met **Maria Clara Isabella D'HANE** (de Steenhuyse), geboren te Gent op 22 mei 1696 als dochter van Jan Baptist, heer van Nieuwland en Maria Clara Mantels.

Wanneer we er van uitgaan dat bij elke gezinsuitbreiding van de heer er reden was tot het houden van feestelijkheden, dan hebben de inwoners onder het bestuur van Jan Francies, nagenoeg onafgebroken hun huizen mogen bevelagen.

Op 2 februari 1720 werd te Gent, waar overigens alle kinderen uit het gezin geboren werden, **JAN BAPTIST** boven de vont gehouden. Jaarlijks was er een geboorte te vieren !

MARIA ISABELLA JOANNA, ALBERT CHARLES JOZEF en **LEOPOLD MARTEN**, kwamen respectievelijk op 11 april 1721, 2 juni 1722 en 11 november 1723 ter wereld.

Na een rustpauze van een goed jaar baarde Maria D'Hane haar vijfde kind **MARIA FRANCISCA**, deze gebeurtenis greep plaats op 8 februari 1725.

EMMANUEL HIPPOLIET zag het levenslicht op 7 juni 1726, maar overleed kort na de geboorte.

Welgeteld twee jaar later, op 6 juni 1728 kwam de toekomstige heer van het Ambacht Assenede ter wereld onder de naam van **EMMANUEL JAN JOZEF**.

Daarna volgden nog drie dochters, met name **MARIA ANNA COLETTA, MARIA MARGARETA PETRONELLA** en **ANNA MARIA CAROLINA**, volgens kronologie op 18 september 1729, 27 maart 1731 en 9 december 1734. En om het dozijn voluit te maken creëerde men nog snel **CORNELIS JAN JOZEF**, die op 21 november 1732 geboren werd en **PIETER FRANCIES JOZEF** op 10 maart 1738.

Van een vruchtbaar gezin gesproken... !

Dat Jan Francies zijn fortuin met een grote nauwgezetheid beheerde, bewijzen zijn twee nagelaten handboeken. Alle financiële transakties staan er zorgvuldig in geboekt. Het eerste dat aanvangt met de titel „Handboek van J(onck)her Jean François della Faille heere van Assenede“ opent in 1713, het jaar van zijn meerderjarigheid en sluit af in 1732. Het tweede boekdeel sluit er onmiddellijk op aan, om in 1761 bij zijn dood te eindigen. Onder de heren van het Ambacht was Jan Francies de eerste die duidelijk zijn interesse voor het gebied liet blijken.

Nimmer voordien had één Della Faille een persoonlijke residentie binnen het Ambacht bezeten. Wanneer ze het noodzakelijk achtten te Assenede of Wachtebeke verblijf te houden, gebeurde dit steeds in de woning van een notabele van de onderscheiden parochie. Zo logeerde Jan Francies te Wachtebeke steeds in het „groot huys“ van Peter van Damme (waar nu inspekteur De Cock woont).

Met de aankoop van het kasteel te Winkele op 16 maart 1716 kwam daarin verandering. Ofschoon de familie Della Faille het huis op de terp omgeven door een wal, enkel had aangekocht als een huis van „plaisance“ van de familie van Evere, verbond het hen toch intenser met de streek. In elk geval leerde hij erdoor beter zijn rechten kennen !

Wat dan als de keerzijde van de medaille kon gelden. Weldra nam hij terug rechten op die sedert lang, omwille van hun nihiliteit, achterwege waren gebleven. Zo onder andere het recht op de „inslagh van sheerenstraete“, dit was een geringe belasting voor het gebruik van een privéweg die aansloot op de heerweg. Hoewel dit recht van toepassing was over gans het Ambacht, werd het nagenoeg alleenlijk in toepassing gebracht binnen Wachtebeke. Omdat het toch, stuk voor stuk, om weinig belangrijke concessies ging, werden ze uitgegeven in eeuwige cijns. De jaarlijkse ontvangst van deze impost bedroeg amper 7 p. 4s. 4gr., één „kieken“ en twee „capoenen“, dus ook nog betalingen in natura. Later werden ook deze gemakshalve verrekend in geldwaarde.

De meeste gelden die de heer te Wachtebeke ontving sproten uit de rechten op de wind. Geen molen mocht binnen het Ambacht opgericht worden of malen zonden konsent van de heer. Dat aan de nodige machtiging geld kleefde was duidelijk.

Zo betaalden Adriaen en Pieter de Caluwe op hun korenwindmolen, gelegen bij de Akselse vaart jaarlijks 6 p.gr.

Pieter en Adriaen Haeck droegen 4 p.gr. af over hun molen op Overslag.

Voor de korenwindmolen op het Sant, betaalde Pieter van Bochaute 8 p.gr. Pieter van Seele (Zelee) met zijn windmolen stond slechts getaxeerd op 6 schellingen. Terwijl Jacques de Caluwe voor „tcleen meuleken“ gelegen op Walderdonk jaarlijks één hoet tarwe afdroeg.

Verder werden er onderscheidenlijk nog eens 7 en 8s.gr. betaald over de „ros ofte pelmeulen“ van Jan de Vogelaere op Kalve en Andries D’Hooge op Ramontshoek. Passchier Swartele betaalde een windcijns van 8 s.gr. op zijn windmeuleken, voor het stampen van „karotten“ ter bereiding van snuif.

De verpachting van de stokhouderij over Wachtebeke en Winkele bracht hem jaarlijks circa 10 à 14 pond op ; voor de westzijde van het Ambacht haalde men voor het evidente ambt 20 p.gr. De pacht op de visserij ging voor 5 pond en de jacht tussen de 1 à 2 pond van de hand. De financiële belangen van de heer werden op de oostzijde van de vaart behartigd door notaris Jacques van den Hende, die okkasideel fungeerde als ontvanger.

Indrukwekkender waren de ontvangsten die ontsproten uit posten die betrekking hadden op de generaliteit van het Ambacht.

De verpachting van de „bailiage“ die om de zes jaar plaatsgreep bracht in 1744 achthonderd gulden ‘s jaars op, boven een eenmalige „wijnpot“ van 1400 gulden.

De greffie van het Ambacht die volgens dezelfde normen werd verpacht, haalde jaarlijks 1.000 gulden, naast de bewuste wijnpot van eveneens 1.400 gulden.

Het schoutheetdom van het Ambacht met inbegrip van het baljuwschap in Robrechtsambacht werd te gelde gemaakt aan 175 gulden of 25 pond groten jaars.

Verder genoot Jan Francies nog uit „de gessinghe van den dijk“ 25 pond jaarlijks ; de greffie van St.-Albertspolder 100 gulden ; de „raspe“ van de bomen, 13 pond over „ondenbroot ende valckeghelt“ en jaarlijks 29 p. 3 s.4 gr. voor een „keerlaecken“ en 7 pond over auditiegeld bij het horen van de ambachtsrekeningen.

POLITIEK SUCCES VOOR JAN FRANCIES !

Naar het voorbeeld van zijn vader en grootvader speelde ook Jan Francies een belangrijke rol in het politiek leven van Gent.

Bij de vernieuwing van de wet op 8 juni 1734 maakte hij zijn intrede in de Gentse magistratuur. Tot 1739 was hij onafgebroken schepen van ‘t Gedele. Het volgende decennium fungeerde hij in dezelfde schepenbank als tweede schepen.

Het is evident dat Jan Francies uit hoofde van zijn functie betrokken werd bij alle gebeurtenissen die gedurende zijn ambtstermijn binnen Gent plaatsgrepen.

Uitzonderlijk zetelde hij niet van 1749 tot 1752. Wanneer Jan Francies zich in 1752

terug aanbood in de Gentse wet, was het grandiozer dan ooit tevoor. Jarenlang zou hij zich weten te handhaven in het burgemeesterschap.

DE DONKERE JAREN.

Na de succesrijke jaren die het gezin kende en welke zich het meest uitten in de carrière van Jan Francies en zijn uitgestrekt patrimonium, tekenden zich dreigende onweerswolken af aan de hemel van het gezin Della Faille-D'Hane.

Vanaf 1755 werd Jan Francies onafgebroken geconfronteerd met allerlei moeilijkheden. Ingevolge van drastische wijziging in het belastingstelsel werd zijn ambt van algemeen ontvanger fel bedreigd. Om een voor ons nog ongekende reden eindigde in 1755 vrij bruusk de carrière van Jan Francies in de Gentse magistratuur.

Een weinig later, op 4 januari 1760 verloor hij tot overmaat van ramp zijn echtgenote. De bijzetting in het familiegraf geschiedde drie dagen later. Bij akte van 31 mei 1760, gepasseerd voor de schepensbank van Gedele, werd het erfdeel van de kinderen bepaald op 1140 pond.

Niettegenstaande de slepende ziekte van Jan Francies aanvaardde hij de voogdij over zijn nog minderjarige zoon Pieter.

Nu de politieke beslommeringen achter de rug waren, kreeg Jan Francies de beschikbare tijd om zijn droom te realiseren. Weldra ontpopte hij zich als een verwoed mecenas voor de Gentse kunstenaars. Zijn geestdrift richtte zich evenwel meer naar de theaterwereld, bij zoverre dat hij op een bepaald ogenblik zelf een zaal aankocht.

Nagenoeg zijn leven lang droeg Jan Francies de titel van familiehoofd. Op 16 maart 1720 aanvaardde hij de voogdij over de kinderen van zijn neef Guilleame Albert della Faille, heer van ter Elst. Evenzo in 1734 fungeerde hij als voogd over zijn achter-klein-neef, de jonge Engelbert Frederic. Reeds op gevorderde leeftijd nam Jan Francies nog de voogdij op zich over de kinderen van zijn op 17 november 1757 overleden dochter Marie Isabelle, gehuwd Schoorman.

Na de dood van zijn vrouw, was er een zekere levensmoeheid bij Jan Francies merkbaar. Wel aanvaardde hij nog de voogdij over zijn eigen nog minderjarige zoon, maar de zware last die de heerschappij over zijn familie meebracht liet hij over aan zijn zoon Cornelus della Faille.

Begin mei 1761 viel Jan Francies zwaar ziek. Na een twee weken durende doodstrijd overleed de heer van het Ambacht Assenede op 15 mei in zijn woning te Gent. Op 18 mei 1761 werd zijn stoffelijk overschot bijgezet in het koor van de St.-Michielskerk. In een laatste wilsbeschikking had Jan Francies de wens geuit dat men volgende inscriptie op zijn grafsteen zou aanbrengen :

Nec non corumdem posterì, equibus prænobilis
Dominus JOANNES FRANCISCUS DELLA
FAILLE, predictorum etiam dominiorum Toparcha
Filius prænobilis Domini JOANNIS BAPTISTA et
Dominae Isabelle Clarae della Faille filiae nobilissimi
Domini Martini Baronis de Nevel, etc.
cum Domina MARIA CLARA ISABELLE D'HANE
filia prænobilis Domini Joannes Baptistae
Toparcha de Nieulant, etc., conjuge sua
in corum suam et posterorum Memoriam
hoc Monumentum posuit
obiit ill...
illa vera...

Wat vrij vertaald betekent :

En ook rusten hier hun nakomelingen, waaronder de nobele heer Jan Francies della Faille, vroeger heer van dezelfde heerlijkheden (de tekst slaat terug op deze weergegeven op

de grafsteen van zijn voorzaten) Zoon van de zeer nobele heer Jan Baptist en Isabelle Clara della Faille, dochter van de zeer nobele heer Marten baron van Nevele en met hem, Maria Clara Isabella d'Hane, dochter van de nobele heer Jan Baptist heer van Nieuwland, zijn vrouw.

Ter nagedachtenis van zijn voorzaten, de zijne en zijn nakomelingen liet hij dit monument oprichten. Hij is overleden..... Zij de.....

De obiit's van Jan Francies en zijn vrouw werden volgens de costumen opgehangen aan de muur van de St.-Michielskerk.

Kanunnik Hellin, die ze gezien heeft in 1770 beschrijft ze als volgt : In het midden het wapen van de Della Faille d'Assenede, daarboven de helm met wrong en helmstuk, omgeven door de 16 kwartieren.

Links : Della Faille ; Della Faille ; Van den Broucke ; Claissone ; Haccaert ; De Cordes ; De Cordes ; De Tassis.

Rechts : Della Faille de Nevele ; Stecher ; Maes ; Schoyte ; Berry ; Villers ; Lauwers, Tilly.

Bij akte van 3 juli 1762 werd de boedelbeschrijving van Jan Francies overgegeven op de schepensbank. Tussen de erfgenamen, de drie zoons Emmanuel, Cornelus en Pieter ; de twee dochters, de dames Baston en Borluut en de kleinkinderen Schoorman, vertegenwoordigd door hun vader, greep een verkaveling plaats op 22 februari 1763.

Uit de gigantische staat van goed van Jan Francies, die al zijn hebben exakt omschrijft, blijkt dat de Della Faille's binnen Wachtebeke geen onroerende eigendomstitels toekwamen.

Op het eind van zijn leven mocht hij zich de bezitter noemen van een begerenswaardig patrimonium.

Naast het bezit van de belangrijke heerlijkheden Eeklo en het Ambacht Assenede, waaronder Assenede, Wachtebeke, Winkele, Zelzate, Ertvelde en een deel van Kluizen ressorterden, met het volle recht over de drie graden van justitie, het benoemen van alle wettelijke ambten, de vrije jacht, visserij, het plantrecht langs de straten, de erfenisrechten, bastaardsgeld... was Jan Francies tevens nog eigenaar van een ganse reeks minder belangrijke lenen.

Binnen St.-Maria-Lierde was hij de heer van het dorp zelf, een leen afhankelijk van het feodaal hof Ten Steene te Aalst ; de heerlijkheid *St.-Pol* met de volle rechtspraak ; het heerschap *Nieuwenburg* afhankelijk van het hof van Pamel ; het leen *Waesberghe* en nog een niet nader omschreven leen aldaar.

Te Ruiselede lag zijn heerlijkheid *Ramonts* en de lenen *Calatas* en *Bederwaen*. De heerlijkheid *Hermes*, gelegen in de parochie Erwetegem, afhankelijk van het leenhof te Zottegem ; de heerlijkheden *Baroens ter Leenbrugge* en de *Canderheyde* te Dentergem. Verder behoorden hem als leen nog toe : de Veldekens te Nevele ; het goed te Schotelmans in Vinkt ; twee lenen te Markegem ; een leen te Hemelveerdegem, te Zingem en te Letterhoutem.

Nagenoeg alle voornoemde eigendommen waren Jan Francies aangekomen door erfenis van zijn ouders en grootouders.

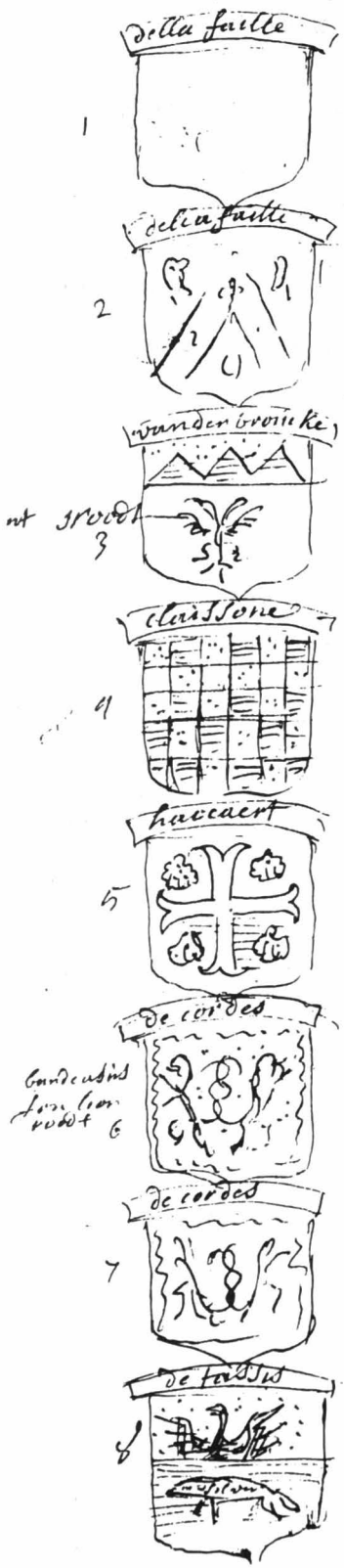
Bij het overlijden van zijn broer Albert Marten, verwierf hij in 1750 een hofstede van 10 bunder te Assenede en een leen te Letterhoutem.

Door eigen middelen had hij zijn reeds aanzienlijk domein weten uit te breiden met het kasteel te Winkele dat het gezin had aangekocht in 1716, de „balliage van Assenede“, het Robrechts-Ambacht en diverse gronden te Assenede, Eeklo, Ruiselede, Ooigem, Pinnox, Galatas, Bruaen, Ramons, Malstaph, Winkele en de Ferdinand polder.

De schikkingen die Jan Francies had getroffen voor het heil van zijn zielezorg ademde de sfeer van gans zijn levenswijze... Na zijn overlijden zouden niet minder dan 650 missen dienen gecelebreerd te worden en gedurende zes weken werden te Eeklo de klokken geluid ter nagedachtenis van hun heer Jan Francies della Faille d'Assenede.

Het afsterven van een dominante figuur als Jan Francies was in onze streken zeker niet onopgemerkt voorbijgegaan.

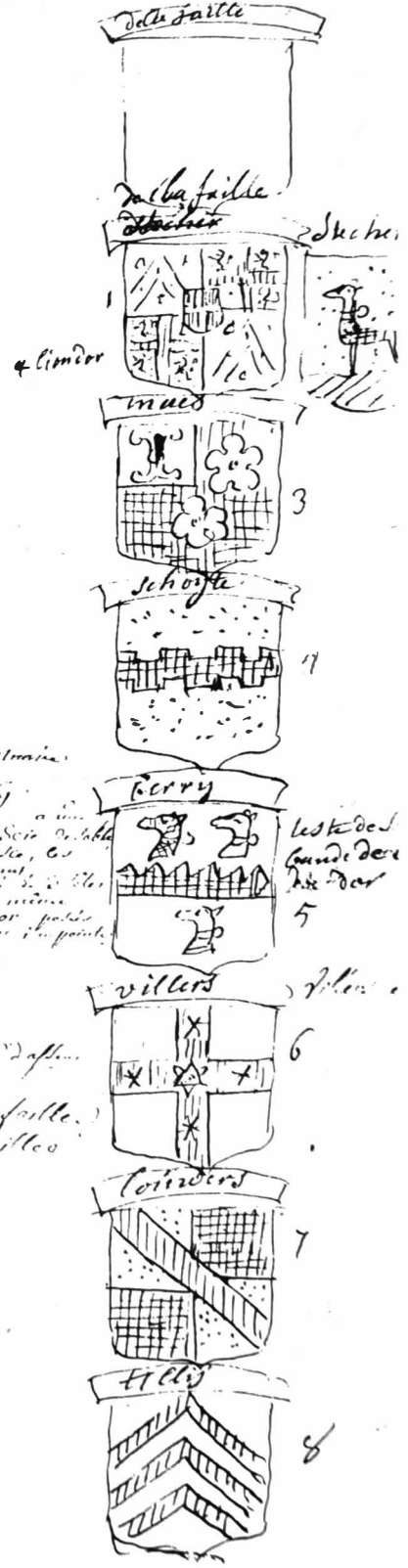

nt 3000 3

Gundeudind
van Lion
vobst 6

16
8
6

4 Lionder

Stecher

leste des
Gunde des
vobst 5

villers

famille originaires
d'origine
Berry
d'origine a un
guille de son
pelle en faille, ce
deut en fait, ce
deut en fait, ce
deut en fait, ce
deut en fait, ce
deut en fait, ce
deut en fait, ce
deut en fait, ce

qu'on a genealogique
de l'infamant
della faille & liguens d'offen
vont de l'infamant
fide de l'infamant & liguens d'offen
de l'infamant & liguens d'offen

Ontwerp van de obiit van Jan Françies della Faille, overleden 15 mei 1761
(RAG-familiefonds Della Faille Doos 7 nr. 5)

5. EMMANUEL JAN JOZEF DELLA FAILLE (1761-1795).

Emmanuel werd geboren te Gent op 6 september 1728 als zoon van Jan Francies della Faille en Maria Clara Isabelle d'Hane.

De vroegtijdige dood van zijn oudere broers promoveerde Emmanuel op onverwachte wijze tot de feodale erfgenaam van zijn vader. Daarmee zou hij zich niet alleen de titel toeëigenen van heer van Ambacht Assenede, maar tevens het leiderschap over de tak d'Assenede verwerven.

In 1748 studeerde hij aan de universiteit te Leuven. Op zijn twintigste prijkte zijn naam op de eerste plaats in het register van het rektorat van professor Langlé, onder vorm van „très noble seigneur Emmanuel Jean Joseph della Faille, gantois, seigneur d'Eecloo". Eens licentiaat in de rechten kwam hij naar Gent terug en liet zich inschrijven aan de balie. Wegens zijn afkomst, de Della Faille's hadden immers reeds veel diensten bewezen aan de stad, kon hij vrij vlug belangrijke ambten bekleden in de Gentse magistratuur. Vermoedelijk lagen zijn ambities niet zo hoog, gezien hij uiteindelijk verkoos de vakante plaats van sergeant-majoor van de burgerwacht in te nemen. Aldus werd hij de opvolger van zijn op 15 november 1750 overleden oom Albert Marten della Faille.

De 16 december 1752 huwde Emmanuel in de St.-Baafskerk te Gent Sabine Joséphe **Jacqueline DE GHELLINCK**, dochter van Joseph Ignace Bernard, heer van Tollenaere en van Sabine Philippine Colette Maelcamp. Sabine was geboren te Gent op 10 april 1735.

Door erfenis bracht de 17-jarige bruid diverse aanzienlijke domeinen aan. Haar moeder was zeer vroeg gestorven en de tweede vrouw van haar vader, Angélique de Mahieu, te voor weduwe van Gaspard d'Heyne, heer van Leeuwergem was kinderloos gebleven. Daardoor verrijkte het gezin zich met de heerlijkheden van *Tollenaere*, *Groothuyse* onder Dentergem, *Oversbeek* binnen Ingelmunster en diverse lenen te Rekkem, Ingooigem, Lauwe en Ooigem. Het kasteel van Ruyenhove, een zestal woningen te Gent en Kortrijk, een buitenhuis met aangelanden te Wondelgem en een prachtige residentie op de Kalandenbergh te Gent, in 1741 door Sabine's ouders aangekocht voor 32.250 gulden. Verder vielen hun nog gronden en bossen te beurt, zo onder Oostakker, Destelbergen, Sleidinge, Laarne, Deinze, Overmeere, Hulst, Ingooigem, Lauwe, Harelbeke, Kortrijk, Heule, Bellegem, Kerkhove, Maarke, Meulebeke, Otegem en Elsegem. Terwijl de ontvangsten van renten gespreid waren over nagenoeg gans Vlaanderen.

Bij zijn huwelijk werd Emmanuel door zijn ouders begiftigd met een jaarlijkse rente van 100 pond groten.

Aanvankelijk vestigde het nieuwe gezin zich te Gent op de Kalandenbergh. Na het overlijden van vader Jan Francies gingen ze het ouderlijk huis Ravestein betrekken. Tijdens het verblijf van Emmanuel kreeg de residentie een gans ander uitzicht. In 1772 liet hij de voorgevel restaureren in Lodewijk XV stijl, terwijl binnenin grote moderniseringswerken werden uitgevoerd.

De jonge echtgenote was nog geen twintig jaar toen de eerstgeborene reeds ter wereld kwam. Sabine Joanna Ghislaine werd geboren op 29 juni 1754. Achttien maand later, op 20 januari 1756 vierde men reeds de geboorte van zoon **Jozef Sebastiaan**. Het jaar daaropvolgend, op 20 augustus 1757 kwam **Angelique Colette Ghislaine**. Een tweede zoon **Charles** aanschouwde het levenslicht de 4 februari 1761.

Een derde dochter **Maria Ursula Ghislaine** is gedoopt op 11 februari 1762 en een derde zoon, **Jan Baptist Emmanuel Ghislain** de 16 november 1767. Het zevende kind, **Agnes Maria Ghislaine** werd op 8 september 1767 geboren, maar overleed reeds acht dagen later. Om de reeks volledig te maken dienen we nog te vermelden dat in juni 1771 nog een levensloos kind werd geboren in het gezin Della Faille-De Ghellinck.

EMMANUEL ALS HEER VAN HET AMBACHT EN MEER IN HET BIJZONDER ZIJN VERHOUDING MET WACHTEBEKE.

Jan Francies overleed in 1761. Bij akte van 3 juli 1762 werd Emmanuel aangeduid als nieuwe heer van het Ambacht Assenede.

Het buitenhuis te Winkeler werd geprezen op 12.300 pond. Ter vergelijking : het ouderlijk huis Ravestein kreeg slechts een waardecijfer van 4.416 pond.

Uit de gedetailleerde rekeningen van notaris Jozef vanden Hende, die het ambt van ontvanger van de heren waarnam na het overlijden van zijn vader Jacques, zijn we goed ingelicht over alle baten en kosten die de heer binnen Wachtebeke had over de tweede helft van de 18de eeuw.

Grosso modo waren de regionale ontvangsten die Emmanuel genoot nauwelijks toereikend om zijn onkosten aldaar te dekken. De winstmarge moest in feite komen uit de generaliteit. In de loop van 1779 verwierf Emmanuel binnen Wachtebeke een behuisde hofstede met aanliggende gronden. De circa 7 gemet die in 1779 verpacht werden aan Joannes vande Velde voor de jaarlijkse som van 20 pond gr. lag dicht bij de Pottersbrug. De „huysingen, schuere, stallingen, steenen brugge, penanten (hekstijlen) ende hofhecken” werden geprezen op 195 p. 10 s.gr. Het meegaande akkerland en de boomgaard hadden volgens dezelfde prijzij een waarde van 488 p. 6 s. 8 gr.

De ontvangst van de cijzen rustende op de invalswegen van de heerweg, beliep jaarlijks circa 6 pond groten. Wegens de geringe inbreng van elke cijnsplichtige, betaalden deze soms voor periodes gaande tot 30 jaar. De „wintcheijns” daarentegen, die doorgaans een fikse som vertegenwoordigde voor de belastingsplichtige, werd over kortere termijnen voldaan. Aan solide families werden door Emmanuel soms leningen toegestaan die, aan de rente te oordelen, niet zozeer uit overdreven winstbejag plaatsgrepen. Zo leende hij in 1782 aan schepen Bernard Gijsel van Wachtebeke een som van 200 pond gr. tegen de penning 25, zijnde 4 pct. of jaarlijks 8 pond groten. De gangbare rentevoet was veelal de penning 16 of 6,25 pct.

Uit de rekeningen blijkt dat Wachtebeke in de 18de eeuw over twee marktschippers beschikte. Rond 1760 voeren de schippers Joannes de Vilder en Jacques de Buysschere wekelijks op Gent, om de teelten van de landbouwers naar de markt te brengen. Als „mercktreijsepacht” betaalden de schippers jaarlijks 3 pond gr. aan mijnheer Della Faille. Het visrecht werd nog steeds volgens het oud patroon verpacht. In 1760 betaalde Andries de Neve er 3 p. 6 s. 8 gr. voor. Had de heer zin in een vismaaltijd, dan liet hij iemand voor zijn rekening het aas uitwerpen. Frans de Nerke, ontving op 21 september 1778 over „aerbeyt van visschen in den vaerden vant de langeleede” 1 p. 2 s. 8 gr. ten dienste van Emmanuel.

Werd voorheen, Wachtebeke als jachtdomein integraal verpacht, dan kon vanaf de tweede helft van de 18de eeuw een nieuwe politiek dienaangaande ingevoerd worden, die de kasinkomsten gevoelig deed stijgen. Doordat de vraag groter was geworden dan het aanbod, ging Emmanuel over tot het verkavelen van zijn jachtgebieden. Wachtebeke werd ingedeeld in acht domeinen. De Bovenhoeken hield Jan Philip Braemt voor 13 s. gr. jaars. De Rodemoeren, gingen voor 1 p. 2 s. gr. naar Judocus van Doosselaer.

Lieven Noë pachtte voor 15 s. gr. het gebied genaamd „Brallekensstede”. Voor 1 pond was Pieter Gysel jager in de Warande.

De Waterbossen werden voor 10 s. het jachtdomein van Jacques van den Hende. Ongewijfeld was Louis van den Berghe de meest verwoede jager van Wachtebeke, niet minder dan drie jachtpachten behoorden hem toe. Voor de jaarlijkse som van 6 p. 10 s. gr. hield hij het St.-Pietersveld met Het Meerskanton, de Bijloke en de Greffiersbossen.

Naast ontvangsten hadden de Della Faille's ook enige onkosten binnen Wachtebeke. In hoofdzaak gingen de meeste uitgaven naar herstellingswerken aan zijn pas verworven huis, het betalen van een „keirelaecken” aan de wethouders en het vergoeden van chirurgijns en licentiaten in de medicijnen bij lijkschouwing. Dat dit laatste veelvuldiger voorkwam dan we aanvankelijk zouden vermoeden bewijzen de nagelaten rekeningen tenvolle. Tussen medio 1773 en 1776 moesten p. Yseboodt en C. de Mey vijfmaal aantreden om een lijkschouwing uit te voeren. Op 12 juni 1773 werd het duo betaald om het „versmoort dootd lichaem van het kindt van Pieter Kegels” te onderzoeken.

Het jaar daaropvolgend voor het „aenschouwen van het doode lichaem van het versmoort kindt van Joannes vande Velde” en dit van Carel van Damme. In 1776 moesten ze nogmaals twee keer een lijkschouwing verrichten ; eerst op 10 augustus op het verdrinken kind van Anthone Grootaert, vervolgens op het in eigenaardige omstandigheden overleden lichaam van Ferdinand Missegers.

EEN ONGEZOND POLITIEK KLIMAAT KELDERDE DE LOOPBAAN VAN EMMANUEL.

Wanneer in 1759 Karel van Lotharingen de twaalf gezagdragers van de Kasselrij van de Oudburg vernieuwde, kwam Emmanuel tussen deze leenmannen voor als juristicus van het hof. Deze functie bleef hij onafgebroken uitoefenen tot 1788.

Ingevolge zijn openlijke oppositie tegen het Oostenrijks bewind onder Jozef II werd hij bij de vernieuwing in 1788 geweerd.

Voor zijn trouw aan het vorstenhuis onder keizerin Maria Theresia, had Emmanuel nochtans bij oktrooi van 14 mei 1768 de titel van graaf verkregen.

Op 27 februari 1783 werd het gezin zwaar getroffen door het schielijk overlijden van Sabine. Evenals de andere familieleden werd ook Sabine de Ghellinck bijgezet in het gemeenschappelijk graf in het koor van de St.-Michielskerk. Graaf Della Faille kon dit plotse verlies moeilijk aan. De eerste jaren na het overlijden van zijn vrouw hield hij zich enigszins op de politieke achtergrond en besteedde zijn tijd aan de opvoeding van zijn kinderen en aan zijn domeinen.

Eens de zestig voorbij, wanneer normaliter een welverdiende rust welkom zou zijn, wierp hij zich terug op zijn hoge administratieve en politieke functies met een verbetering van een jong man.

Had men in de Nederlanden, regentes Marie Theresia en haar rechterhand Karel van Lotharingen getolereerd wegens hun gematigd bestuur, dan haalde daarentegen Jozef II zich met zijn ver doorgedreven reformaties de haat van de bevolking en niet in het minst van de klerus op de hals.

De situatie niet meer meester, ontbond hij uiteindelijk de Staten van Brabant en Henegouwen.

Henri van der Noot richtte te Breda een vrijwilligersleger op. Op 13 september 1789 kwam het rebellerende leger, onder leiding van generaal Vander Meersch te Gent aan, waar graaf Della Faille hen alle mogelijke steun toezei. Inmiddels hadden de legers van Jozef II zich teruggetrokken tot in Luxemburg.

Voor Emmanuel kondigde zich door het vertrek van de Oostenrijkers een nieuwe politieke carrière aan. Hij aanvaardde de taak van leider van de Gentse magistraat, een functie die zijn vader lange tijd met succes had uitgeoefend. Ook tijdens de duur van de „Brabantse Revolutie“ bleef hij het vertrouwen van elkeen genieten.

Bij de vernieuwing van de wet in 1790 zetelde Emmanuel terug als eerste schepen. Ditmaal voor niet lang....

De slag van Fleurus op 26 juni 1794, bracht voor de zoveelste maal een vreemd volk aan het bewind.

De Fransen wierpen alle normen overboord en voerden een algemene vernieuwing door. De Gentse magistraat werd op 16 juli 1794 uit haar functie ontheven en vervangen door een municipale raad van veertig leden.

Dit was het ogenblik waarop de lange politieke loopbaan van Emmanuel een definitief einde nam.

Ware het niet geweest dat te veel oorlogen en dito wisselende grootmachten het levenspad van Emmanuel hadden gekruist, dan zou hij ongetwijfeld een nog grotere politieke en juridische loopbaan hebben gekend.

HET EINDE VAN EEN FEODALE STRUKTUUR.

De eerste jaren van de Franse overheersing werden de macht en het fortuin van de graaf gevoelig aangetast.

De feodale structuur tot in de kiem smoren, was één der doelstellingen van de nieuwe leiders. De heerlijke rechten werden afgeschaft en grootgrondbezit zwaar belast.

Emmanuels financiële bijdrage in de franse contributie van 20 augustus 1794 bedroeg 50.000 pond en daarmee behoorde hij tot één der hoogst getaxeerden van Gent. Zijn neven D'Huyse en De Nevele betaalden onderscheidenlijk 20.000 en 24.000 pond.

In wezen was dit pas het begin van een eindeloze reeks van zware belastingen. Binnen een tijdsverloop van één jaar betaalde Emmanuel circa 70.000 pond.

Of het uit noodzaak was, weten we niet ! Feit is dat Emmanuel alle buitensporige uitgaven angstvallig vermeed.

Wanneer, na de eerste jaren, onder Frans bewind de hetze tegenover de hogere standen enigszins was afgezwakt, kwam er terug evenwicht in de topfuncties. Emmanuel was evenwel te oud geworden om zich nog openlijk in de politiek te mengen. Ongetwijfeld zal hij wel aan de basis gelegen hebben om zijn zoon Jozef Sebastiaan als „maire“ van Gent te laten benoemen.

Onder het Keizerrijk van Napoleon herwon „burger“ Della Faille zijn titel van „Della Faille d'Assenede“. Ook behoorde hij zonder twijfel op 14 juli 1803 tot de genodigden, wanneer Bonaparte en zijn gemalin Josephine hun intrede maakten te Gent.

Emmanuel verbleef nog steeds in het oud Hof van Ravestein. Hij zou de laatste zijn die er residentie hield. Na hem, werd het huis aanvankelijk verhuurd en daarna stuk voor stuk verkocht.

De laatste heer van het Ambacht Assenede stierf op 28 januari 1808. Ingevolge een decreet uitgevaardigd door Jozef II, die verbood van nog langer te begraven in de kerk, had Emmanuel een nieuwe familiegrafkelder laten aanleggen tegen de buitenmuur van de kerk te Sint-Kruis-Winkel.

Tien jaar na zijn teraardebestelling, die plaatsgreep op 30 januari 1808, lieten zijn kinderen de oude wit marmeren grafsteen van de familie Della Faille uit de St.-Michielskerk te Gent naar Winkelen overbrengen, waar hij nog steeds zij het dan in erg lamentele toestand te prijken staat.

Links ervan, werd een blauwsteen aangebracht die aan de overbrenging herinnert :

Desen hier nevens staenden
maerberen sarck gedient
hebbende op de begraf plaetse
der familie in de kerke
van St.-Michael tot Gend
is alhier getransfereert
ten jaere 1818.

Een analoge steen, met de nagedachtenis van Emmanuel vinden we terug rechts van de oude familiezerk.

D.O.M.

Begraaf-plaetse van M'heer
Emanuel Joannes Josephus
graeve della Faille, heere
der twee steden en Ambacht
van Assenede en Eecloo etc.
overleden tot Gend 28 jan. 1808
ende van syne naerkomelingen.
Christenen die hier komt bidden
weest hunne ziele gedachtig als
aude weldoenders deser prochie.

R.I.P.

Emmanuel Jan Jozef della Faille d'Assenede, mocht zich ongetwijfeld laten gelden als één der vaandeldragers uit zijn reeds zo vermaarde familiestam. Hij bracht de titel van graaf aan en wist zich, zij het dan ook via zijn huwelijk, te doen erkennen als een der rijkste van de Della Faille's van zijn generatie.

Hoewel hij in een tijd leefde waar het hoogste gezag in de kortst mogelijke tijd van kamp wisselde, heeft hij zijn politieke loopbaan toch weten uit te bouwen tot eene van nationaal belang.

Grafsteen van de familie Della Faille, aangebracht tegen de buitenmuur van de kerk te Sint-Kruis-Winkel

(A.C.L. 36598)

Ofschoon we door het opschorten van het feodaal stelsel op het einde van de 18de eeuw, ingevolge de drastische en zeker meer humane herstructureringen van de Fransen te onzent, ook een orgelpunt zouden mogen plaatsen achter onze bijdrage - gezien de eindfase van onze doelstelling afgesloten werd - hebben we ter vervollediging ook nog de resterende nazaten van de heren van het Ambacht opgenomen. Eens te meer, daar ook zij, binnen het nieuwe stelsel, vlug voet in politieke aarde kregen en weldra toch nog een voorname rol gingen spelen binnen het Ambacht, zij het dan meer bepaald te Sint-Kruis-Winkel.

DE LAATSTE GENERATIES VAN EEN GROOTSE FAMILIE

JOZEF SEBASTIAAN GHISLAIN DELLA FAILLE.

Geboren als tweede kind en oudste zoon van Emmanuel della Faille en Sabine de Ghellinck. Gedoopt te Gent op 20 januari 1756. Als peter en meter traden respectievelijk Jozef Ignace de Ghellinck de Tollenaere en mevrouw Jan Francies della Faille, geboren Maria Theresia d'Hane op.

Betreffende de jeugd en de studies van Jozef, zijn ons geen gegevens bekend.

Op zijn vierentwintigste ondernam zijn vader reeds stappen om zijn zoon tot graaf te laten verheffen. Een titel die hijzelf twaalf jaar voordien had verworven. Kort daarop werd de machtiging verleend, mits het voldoen van een belasting van 200 duitse guldens. Jozef huwde op 8 april 1780 met Maria Coletta Xavière Ghislaine D'HANE, geboren op 5 april 1761 als dochter van graaf d'Hane, heer van Leeuwergem en Coletta Therese de la Vilette, dame van Vormeseele.

Kenmerkte het gezin zich door zijn groot geboortecijfer, dan toch waren weinigen onder hen uitverkoren om een gezegende leeftijd te bereiken (zie Bijlage I, Gezinskaart 7). Niettegenstaande Jozef zich bewoog in een woelige periode, mocht hij op het eind van zijn leven zonder schroom terugblikken op een goed gevulde politieke carrière. Daar Jozef, op het ogenblik dat hij het familiehoofd werd, reeds tot een generatie behoorde die de feodaliteit achter zich gelaten had en hij aldus buiten het bestek van onze bijdrage viel, hebben we ons hier enkel beperkt tot een bescheiden opsomming.

In maart 1793 troffen we graaf Della Faille d'Assenede aan als eerste schepen van de Keure.

Met de komst van de Fransen op het eind van de 18de eeuw, werd voor de adel een klimaat geschapen dat regelrecht indruiste tegen hun eeuwenoude verworvenheden.

Ontzettend zware belastingen werden opgelegd zowel aan burgers als aan edelen. Als deze niet volledig betaald werden, gebeurde het dat als tegenmaatregel gijzelaars gevangen genomen of verbannen werden. Zo ook verging het Jozef. Op 5 januari 1799 werd hij onder arrest geplaatst. Na vier maand en acht dagen in hechtenis verbleven te hebben kwam hij terug vrij.

Begin 1800 hernamen de edelen stilaan hun politieke machtsposities.

Weliswaar was een nieuw patroon gecreëerd, waar voor al wat enige feodale inslag had geen plaats meer was. De komst van prefekt Faipoult op 9 maart 1800 te Gent was voor de oude machthebbers geen slechte zaak. De nieuwe prefekt stond geenszins afkerig tegenover hen ! Te meer daar hij tenvolle besepte dat hun jarenlange ervaring zeer dienstig kon zijn in het nieuw bestel.

De 17e maart 1804 werd Jozef della Faille benoemd tot „Maire“ van Gent en twee dagen later in aanwezigheid van al wat tot de elite behoorde plechtig geïnstalleerd. Dat het stadsbeheer van Jozef parallel liep met de uitgestippelde politiek van de Fransen, kwam tot uiting op 17 januari 1805.

Mijnheer Della Faille werd ambtshalve opgenomen in de Franse adelstand tengevolge van zijn benoeming tot lid van het Legioen van Eer. Op 3 mei 1808 was zijn mandaat als burgemeester nogmaals verlengd.

Ondertussen was hij in 1804 verkozen als lid in de bestuursraad van het arrondissement Gent en een weinig later, in mei 1807 zetelde hij reeds in het bestuur over het Schelde-departement.

Door deze benoeming werd Jozef genoodzaakt zijn burgervaderschap over te dragen. In april 1814 verwierf hij terug de titel van graaf.

Tijdens de machtswisseling die de Hollandse periode inluidde, liet Jozef zich al evenmin onbetuigd om mee te werken aan de opbouw van een nieuwe staat.

Op 10 februari 1823 overleed gravin Della Faille te Gent op 62-jarige leeftijd. Na de begrafenisplechtigheid die doorging te Gent, werd het stoffelijk overschot overgebracht naar de begraafplaats van St.-Kruis-Winkel, waar het op 13 februari in de familiekerlder van de Della Faille's werd bijgezet.

Medio 1830 zou Jozef nog het tumult meemaken dat uiteindelijk de onafhankelijkheid van de Belgische staat voor gevolg zou hebben. Het is evenwel zeker, dat ingevolge zijn ouderdom en in het bijzonder door zijn wankele gezondheid het gebeuren aan Jozef is voorbijgegaan zonder nog enige passie op te wekken.

In het heetste van de strijd verliet hij deze wereld. Op 8 november 1830 overleed hij in zijn residentie gelegen op de Korenlei te Gent. De 74-jarige Jozef Sebastiaan Ghislain della Faille werd op 10 november opgebaard in de familiekerlder te Sint-Kruis-Winkel.

LOUIS ANDRE GHISLAIN DELLA FAILLE.

Geboren en gedoopt te Gent op 26 april 1796 in de St.-Michielskerk als achtste kind uit het gezin Della Faille-D'Hane.

Nopens de jeugd van Louis zijn er ons een massa gegevens bijgebleven. Zo vernamen we uit de nagelaten rekeningen dat hij reeds op 11-jarige leeftijd de ouderlijke woning verliet om te gaan inwonen bij zijn oudere broer Jan Baptist. Wat de beweegreden van een dergelijke houding mag geweest zijn, hebben we helaas niet kunnen achterhalen. Wel staat het vast dat Louis nimmer bij zijn ouders in vast verband is gaan inwonen.

Als jongeman was hij gehuisvest aan de Hoogpoort te Gent, een domicilie dat hij zeker hield tot 1830.

Wie nu zou denken dat Louis daar leefde als een kluizenaar had het mis voor ! Op 1 januari 1830 onderschreef hij een jaarrente van 2.600 frank ten gunste van de ongehuwde Marie Elisabeth de Troogh en haar vier bastaardkinderen.

Hoewel Louis in 1830 burgemeester van Sint-Kruis-Winkel werd en door het overlijden van zijn vader Jozef Sebastiaan tevens derde en laatste graaf uit het geslacht, bleef hij niettemin nauwe contacten onderhouden met de familie De Troogh en meer in het bijzonder met de kinderen.

Bij de oprichting van de burgerwacht eind 1830, fungeerde Louis als kolonel van het kanton Lochristie. Het was in deze hoedanigheid dat hij actief deelnam aan de verdediging van het Sas van Gent in augustus 1831 tegen de terugstotende Hollandse troepen. Voor zijn aldaar betoonde moed, zou hij op 30 juli 1834 geridderd worden in de orde van Leopold I.

Een weinig later, vanaf 6 oktober 1836, zetelde graaf Louis-André ook in de Provincie-raad. Een ambt dat hij evenals zijn burgervaderschap zou uitoefenen tot aan zijn overlijden.

Door de erfenis van zijn ouders ging Louis plots behoren bij de belangrijkste grootgrondbezitters van België. Vermaard werd zijn kunde waarmee hij zijn goederen beheerde en dan in het bijzonder zijn landbouwuitbatingen.

Hoewel Louis burgemeester was van Winkel en er een kasteel bezat, verbleef hij veelal binnen Gent, waar hem aan de Hoogpoort een huis was ter beschikking gesteld door zijn oom Charles della Faille.

En toch was het in zijn kasteel te Winkel, waar de graaf in hoofdzaak tijdens de zomer en in de herfst placht te verblijven, dat de dood hem schielijk overviel.

Graaf Louis André Ghislain della Faille overleed op 7 augustus 1846. Drie dagen later werd hij bijgezet in de familiekerlder van de Della Faille's d'Assenede. Hij zou tevens de laatste zijn die er zijn rustplaats vond.

Het belangrijk fortuin dat de overledene naliet ging volgens een eerste wilsbeschikking nagenoeg integraal naar zijn twee nog in leven zijnde zusters, zijnde burggravin De Clercq-Wissocq en mevrouw Pycke de ten Aerden en de kinderen van zijn inmiddels

overleden zuster, gehuwd Van den Hecke de Lembeke.

Op 28 juli 1845 had Louis nog enige wijzigingen in zijn testament aangebracht. Zo ook begiftigde hij nu het Bureel van Weldadigheid van Winkel met een huis en 6.000 goudfranken.

Met Louis André Ghislain werd de familiegeschiedenis van de tak Della Faille d'Assenede afgesloten.

Zichtkaart, van de kerk van Sint-Kruis-Winkel, afgestempeld te Wachtebeke op 13 oktober 1908. Aanvankelijk was de grafsteen van de familie Della Faille d'Assenede geplaatst in een kapel (?) van de buitenmuur.

Vermoedelijk verdwenen bij de latere restauratiewerken.

(uit verzameling R. Vande Velde).

BESLUIT

Ofschoon de familie Della Faille d'Assenede slechts een relatief korstondige geschiedenis heeft gekend-welgeteld twee eeuwen-hebben ze niettemin een vooraanstaande rol vervuld in het administratief en politieke leven te onzent.

De wieg van de stamvader Gillis, Verfaille's, Van der Faille of Van der Failge, is ongetwijfeld te situeren in het Westvlaamse.

Uit deze vrij begoede landbouwersfamilie verhief een Jan zich tot het koopmanschap. Het zou deze Jan zijn, later genoemd „Jan de oude”, die de materiële grondlegger zou worden van alle latere takken Della Faille.

Niet alleen heeft hij zijn eigen kinderen gesteund en gemotiveerd om zich te verheffen tot de subklasse, maar evenzo de nazaten van zijn naaste familieleden.

Jan die zijn opleiding genoot in Italië, is er oorzaak van dat de familienaam een Italiaanse vorm kreeg.

Bij de aanvang van het laatste kwart van de 16de eeuw, was een Piat della Faille, zoon van Pieter, de verdronken broer van Jan de Oude, eveneens werkzaam in het familiebedrijf te Verona.

Op korte tijd bouwde hij aldaar een eigen handelshuis op met vertakkingen over gans West-Europa.

Het was deze Piat, die de stamvader mag heten van de latere tak Della Faille d'Assenede, hoewel het eerder door een samenloop van omstandigheden - vreemd aan de eigenlijke familie - verworven werd.

Wanneer in 1610 Piat overleed, kwam de nog jonge weduwe met haar kinderen onmiddellijk naar de Nederlanden terug.

Haar tweede huwelijk met de Gentse rechtsgeleerde Jan van der Speeten smoorde de handelsgeest bij de kinderen. Grondbezit en politieke macht werden de nieuwe dimensies binnen de familie.

Stiefvader Jan hield reeds sinds 1626 de heerlijkheid Eeklo in leenpand van de Spaanse vorst. Na diens overlijden kwam de heerlijkheid in het bezit van de oudste zoon van wijlen Piat.

Jan Baptist della Faille breidde zijn bezittingen, via huwelijk, erfenis en aankoop in aanzienlijke mate uit. Als belangrijkste aanwas gold het Ambacht Assenede, een gebied waar hij nagenoeg alle heerlijke rechten genoot en waaronder de parochies Assenede, Wachtebeke, Sint-Kruis-Winkel, Ertvelde, Zelzate en een deel van Kluizen ressorteerden.

Van dan af, en we schrijven 1649, werden de Della Faille's tot het eind van het Ancien Régime heer over ons grondgebied.

Dat er aan een dergelijke structuur pro en contra's verbonden waren is klaarblijkelijk ! Het territorium genoot de bescherming van een invloedrijke familie, maar moest zich daarentegen als compensatie onderwerpen aan de heerlijke rechten die de heer er verworven had.

Vijf generaties Della Faille domineerden het openbaar leven binnen het Ambacht. Ze benoemden de volledige magistratuur en hadden inspraak in elke beslissing die binnen het domein diende genomen te worden.

Ofschoon ze zelf geen residentie hielden binnen hun Ambacht, bleven ze toch nauw bij het gebeuren betrokken ! Gent, hun vaste woonplaats lag immers op een boogscheut van hun domein af.

Gezien het gering aantal konfliktsituaties die we in de archieven terugvinden, mogen we stellen dat de verhouding Ambacht-Heer positief was.

Onder de heerschappij van de laatste twee heren, met name Jan Francies en zeker onder Emmanuel Jan Jozef della Faille werden de banden, - door de aankoop van een buitenhuis te Sint-Kruis-Winkel -, met hun heerlijkheid nog hechter.

Het opschorten van het feodaal stelsel op het einde van de 18de eeuw onder impuls van de Fransen, zette op een eerder bruuske wijze een orgelpunt achter de binding Della Faille - Ambacht Assenede en dus ook meteen achter het door ons geplande bestek.

BIJLAGE I

GEZINSKAARTEN VAN DE DELLA FAILLE'S D'ASSENEDE

Opmerking : tijdens het Oud Regime (vóór de Franse revolutie) bestonden geen registers van burgerlijke stand. De geboortedata voor die tijd, zijn dus in werkelijkheid de data van het doopsel.

Gezinskaart 1.

PIAT DELLA FAILLE

- 1564, z. v. Pieter en Josine van der Bruggen.
Handelaar te Verona.
- † Verona 4 maart 1610.
- x te Antwerpen ca. 1585 Catharina CHARLES. ◦ 1567, † tussen 1594-96. (Ex. A)
- xx 15 april 1598 Maria DELLA FAILLE. † Gent 9 november 1643. (Ex. B)
(hertrouwde te Antwerpen 29 april 1612 Jan van der Speeten)

Kinderen :

- Ex. A. 1. **Pieter**, ◦ Verona 1594. † schielijk Brussel 6 mei 1646.
Ridder, heer van Hermes, Barlestein en Cruysparch.
Commissaris bij college voor werving van militairen.
x Brussel 29 okt. 1629 met **Isabella (de) Boot**, dochter van Adriaan,
heer van Clercamp en Joanna d'Hovines.
Het gezin bleef kinderloos.
- Ex. B. 2. **Jan Baptist**, (volgt onder gezinskaart 2)
- 3. **Catharina Margarita**, ◦ Verona voor 18 aug. 1602.
x Gent 13 sept. 1625 met **Filip de la Motte**, heer van Ingooigem en
Kerkhove. Kapitein van een Waalse compagnie infanteristen. Het gezin
verbleef op het kasteel te Kerkhove, tegen Oudenaarde.
Kinderen : Antoine ; Ferdinand, ◦ Gent 1627, werd later kapucijn on-
der de naam van Carolus Hubert. Jan Filip.
- 4. **Pius**, ◦ Verona 24 nov. 1607. † 1638.
Heer van Tailleboom en Volleboone.
x **Anna Maria van den Broucke**, d. v. Ghislain, licentiaat in de rechten
en Isabella van Gavere. Het gezin verbleef te Ieper.
Anna hertrouwde te Ieper op 4 sept. 1639 met Jan Baptist de Visch,
heer van Nieuwenhove, officier van het Spaans leger.
Anna Marie overleed te Ieper 15 nov. 1693.

Gezinskaart 2.

JAN BAPTIST DELLA FAILLE

- Verona eind 1599, z. v. Piat en Maria della Faille.
Ridder, heer van Assenede, Eeklo...
President van de Raad van Vlaanderen.
- † Gent 28 augustus 1666.
- x Gent mei 1623 met **Anna Maria VAN DEN BROUCKE**, d. v. Pieter, heer van
Haultpaine, Roosenberg en Bardoens. † Gent 1 aug. 1638. (Ex. A)
- xx Doornik 11 oktober 1643 met Maria DE CORDES. (Ex. B)

Verklaring van de gebruikte tekens in tekst :

◦ geboren ; = gedoopt ; x gehuwd ; † overleden ; d. v. dochter van ; z. v. zoon van.

Kinderen :

- Ex. A.
1. **Pieter Idesbald**, (volgt onder gezinskaart 3)
  2. **Jan Baptist**, ° Gent 1 juli 1629. = 5 juli 1629.
Heer van Barelstein en Waesberghe. Schepen van Gent.
Groot-baljuw van de stad en heerlijkheid van Bailleul.
x met **Isabella Clara della Faille**. Het gezin bleef zonder nazaten.
  3. **Gillis Francies**, ° Gent 29 nov. 1630. † ca. 1670.
Heer van St.-Pol en Nieuwenburg.
x **Anna Marie Anchemant**.
  4. **Maria Francisca**, ° Gent 9 nov. 1632. † 10 aug. 1701.
x **Pieter de la Motte**, burgemeester van het Brugse Vrije.
xx **Francies Brias**, heer van Busschaert.
  5. **Pie Augustijn**, ° Gent 22 aug. 1634. † Gent 29 mei 1693.
Heer van Zelzate. Kapitein in het Spaans leger. Bleef ongehuwd.
  6. **Jooris**, ° Gent 15 sept. 1636. † voor 1666.
  7. **Ferdinand Albert**, ° Gent 10 juli 1638. † 12 mei 1672.
Kapitein. Vrijgezel.
- Ex. B.
8. **Ferdinand Philip**, ° Gent 24 jan. 1645. † Gent 21 april 1647.
  9. **Jooris Frederic**, ° Gent 25 april 1646. † ca. 1703.
Heer van Ertvelde. Advokaat in Raad van Vlaanderen.
Schepen van de Keure te Gent.
  10. **Maria Hippoliet**, ° Gent 13 april 1649. † 23 maart 1726.
Werd overste van het convent van Sion te Pamele.

Gezinskaart 3.

PIETER IDESBALD DELLA FAILLE

- ° Gent 27 september 1627, z. v. Jan Baptist en Anna Maria van den Broucke.
Ridder, heer van Assenede, Eeklo, Hermes, Sint-Maria-Lierde, Galatas,
St.-Pol, Nieuwenburg.
Algemeen ontvanger van de beden en subsidies van de graaf van Vlaan-
deren. Eerste schepen van de Keure te Gent.
- † Gent 16 november 1695.
- x Gent 2 april 1653 met Maria Catharina HACCART, dame van Galatas, d. v. Pieter en
Marie de Cordes, de latere tweede echtgenote van president Della Faille.
Maria overleed te Gent 21 oktober 1709.

Kinderen :

1. **Jan Baptist**, (volgt onder gezinskaart 4)
2. **Pieter Idesbald**, ° Gent 20 jan. 1663. † Gent 2 april 1686.
3. **Maria Ludovica Margareta**, ° Gent 20 juli 1673.
Reeds als kind overleden.

Gezinskaart 4.

JAN BAPTIST DELLA FAILLE

- ° Gent 1 januari 1654, z. v. Pieter Idesbald en Maria Catharina Haccart.
Heer van Assenede, Eeklo, Hermes, St.-Maria-Lierde...
Algemene ontvanger van de beden en subsidies van de graaf van Vlaan-
deren.
- † Gent 17 september 1703.
- x Gent 20 augustus 1682 met zijn nicht Isabella Clara DELLA FAILLE, ° Gent 26
mei 1660, d. v. Jan Marten heer van Nevele en diens tweede echtgeno-
te Maria Magdalena de Béry.
Isabella stierf op 11 december 1732.

Kinderen :

1. **Maria Isabella**, ° Gent 3 juli 1684. † 2 april 1743.
x **Jooris Balde**, heer van Cattenay en Wijngaarde.
Het gezin telde drie kinderen.
2. **Maria Anna Petronella**, ° Gent 17 februari 1686. † 11 jan. 1766.
x **Cornelus Francies Sandelin**, heer van Ten Hulle.
Het echtpaar bleef kinderloos.
3. **Jan Francies**, (volgt onder gezinskaart 5)
4. **Pieter Albert Hippoliet**, ° Gent 27 juli 1690. † vóór 1703.
5. **Maria Catharina Augustijne**, ° Gent 11 nov. 1691. † vóór 1703.
6. **Anna Theresia**, ° Gent 27 juni 1693. † vóór 1713.
7. **Maria Hippoliet**, ° Gent 29 maart 1695. † 12 februari 1740.
x **Francies 't Serwauters**, heer van Terlack en Quincy.
Waarvan twee kinderen.
8. **Albert Marten Joseph**, ° Gent 8 maart 1697. † Gent 17 nov. 1750.
Heer van Hermes. Officier (sergeant-majoor) van de stad Gent.
Bleef vrijgezel.
9. **Maria Joanna Ursula**, ° Gent 26 febr. 1699. † Gent 22 april 1769.
Dame van Zelzate, ongehuwd.

Gezinskaart 5.

JAN FRANCIES DELLA FAILLE

- ° Gent 22 april 1688, z. v. Jan Baptist en Isabella Clara della Faille.
Heer van Assenede, Eeklo, Hermes, St.-Maria-Lierde...
Raadsheer. Ontvanger-generaal van de beden en subsidies van de graaf van Vlaanderen. Eerste schepen van de Keure te Gent.
- † Gent 15 mei 1761.
- x Gent 9 oktober 1718 met **Maria Clara Isabella D'HANE**, d. v. Jan Baptist, heer van Nieuwland en **Maria Clara Mantels**. ° Gent 26 mei 1696, † Gent 4 jan. 1760.

Kinderen :

1. **Jan Baptist**, ° Gent 2 feb. 1720. Zeer jong overleden.
2. **Maria Isabella Joanna**, ° Gent 11 april 1721. † 17 nov. 1757.
x **Amand Schoorman**, heer van Grijsperre. Waarvan 5 kinderen.
3. **Albert Charles Jozef**, ° Gent 2 juni 1722. Jong overleden.
4. **Leopold Marten**, ° Gent 11 nov. 1723. Jong overleden.
5. **Maria Francisca**, ° Gent 8 feb. 1725. † 2 nov. 1790.
x **Charles Baston**, heer van Brandstraete. Het gezin telde 3 kinderen.
6. **Emmanuel Hippoliet**, ° Gent 7 juni 1726. Zeer jong overleden.
7. **Emmanuel Jan Jozef**, (volgt onder gezinskaart 6)
8. **Maria Anna Coletta**, ° Gent 18 sept. 1729. † 24 aug. 1768.
x op 22 okt. 1754 met **Pieter Jan Borluut**, heer van Noordonck.
Het gezin werd gezegend met 7 kinderen in 12 jaar tijd.
Jan Pieter Ghislain ° 1755 ; Emmanuel Ferdinand Ghislain ° 1757 ;
Barbara Theresia Coletta ° 1759 ; Maria Catharina Coletta ° 1761 ;
Alexander Jan Jozef ° 1764 ; Maria Magdalena Coletta ° 1765 ; Sabine
Theresia Coletta ° 1767.
9. **Maria Margareta Petronella**, ° Gent 27 maart 1731. Jong overleden.
10. **Cornelis Jan Jozef**, ° Gent 21 nov. 1732. † 12 juni 1810.
Heer van Hermes en Pullaer. Luitenant-baljuw van de Oudburg van
Gent.
x met **Cornelia van Eersel**.
11. **Anna Maria Carolina**, ° Gent 9 dec. 1734. Overleed als kind.
12. **Pieter Francies Jozef**, ° Gent 10 maart 1738. † Gent 27 nov. 1783.
Heer van Zelzate. Sergeant-majoor van Gent. Ongehuwd.

Gezinskaart 6.

EMMANUEL JAN JOZEF DELLA FAILLE

- Gent 6 sept. 1728, z. v. Jan Francies en Maria Clara d'Hane.
Verwierf de titel van graaf, heer van Assenede, Eeklo...
Eerste schepenen van de Keure te Gent.
- † Gent 28 januari 1808. Begraven te Sint-Kruis-Winkel.
- x Gent 16 december 1752 met Sabine Josephine Jacqueline DE GHELLINCK, d. v. Jozef Ignace Bernard, heer van Tollenaere en Sabine Maelcamp.
◦ Gent 10 april 1735. † Gent 4 april 1782.

Kinderen :

1. **Sabine Joanne Ghislaine**, ◦ Gent 29 juni 1754.
x **Jan Francies de Kerchove**, heer van Dentergem.
2. **Jozef Sebastiaan**, (volgt onder gezinskaart 7)
3. **Angelique Coletta Ghislaine**, ◦ Gent 20 aug. 1757. † 6 febr. 1827.
x **Andre Jozef de Ghellinck**, ridder, heer van Walle.
4. **Charles**, ◦ Gent 4 febr. 1761. † Gent 14 nov. 1838.
Heer van Avyin.
x **Anna Schoorman**, ◦ 18 jan. 1757. † Gent 9 maart 1833.
5. **Maria Ursula Ghislaine**, ◦ Gent 11 febr. 1762. † 23 okt. 1778.
6. **Jan Baptist Emmanuel Ghislain**, = Gent 15 nov. 1765. † Winkel 19 sept. 1803. In de omgang genoemd „ridder Della Faille”.
x 30 april 1798 **Maria Josephine de Kerchove d'Ousselghem**, achtste van de 14 kinderen van Emmanuel, heer van Ousselghem, Gottem...
7. **Agnes Amelie Maria Ghislaine**, ◦ Gent 8 sept. 1767. Leefde slechts enkele weken.
8. Een doodgeboren kind, juni 1771.

Gezinskaart 7.

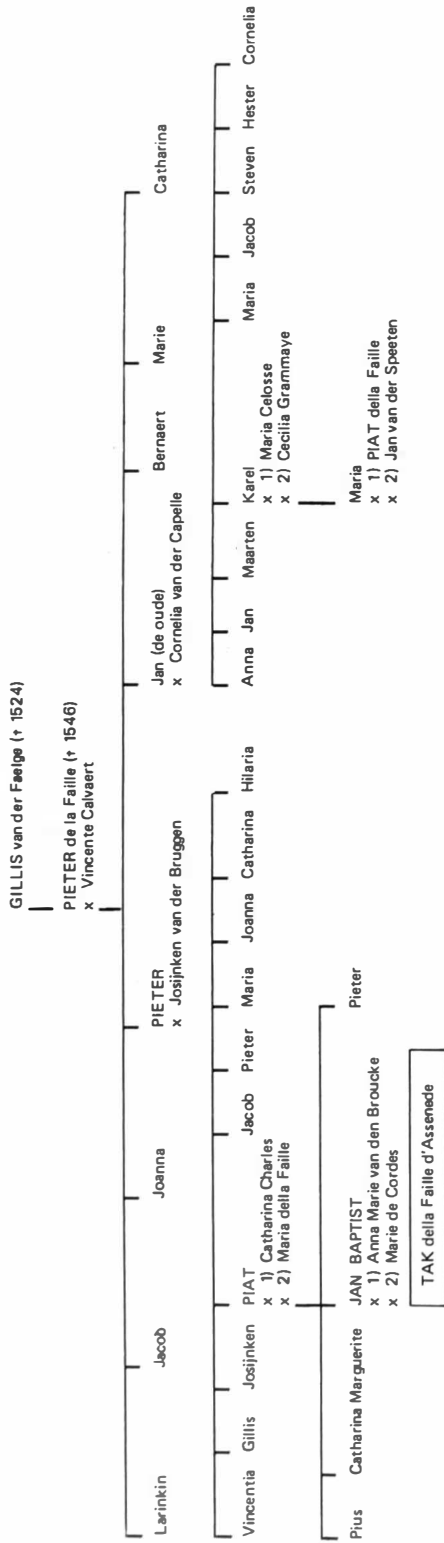
JOZEF SEBASTIAAN GHISLAIN DELLA FAILLE

- Gent 20 januari 1756, z. v. Emmanuel Jan Jozef en Sabine de Ghellinck.
Tweede graaf van de branche „d'Assenede”.
Maire van Gent ; Lid van het wetgevend orgaan tijdens het Franse keizerrijk.
President van de Raad der Notabelen van Oost-Vlaanderen.
Kamerheer van Koning Willem I.
- † Gent 8 november 1830. Begraven te St.-Kruis-Winkel.
- x 8 april 1780 met **Maria Coletta D'HANE de Leeuwerghem**, d. v. graaf D'Hane en Coletta de la Villette. ◦ 5 april 1761. † 10 febr. 1823.

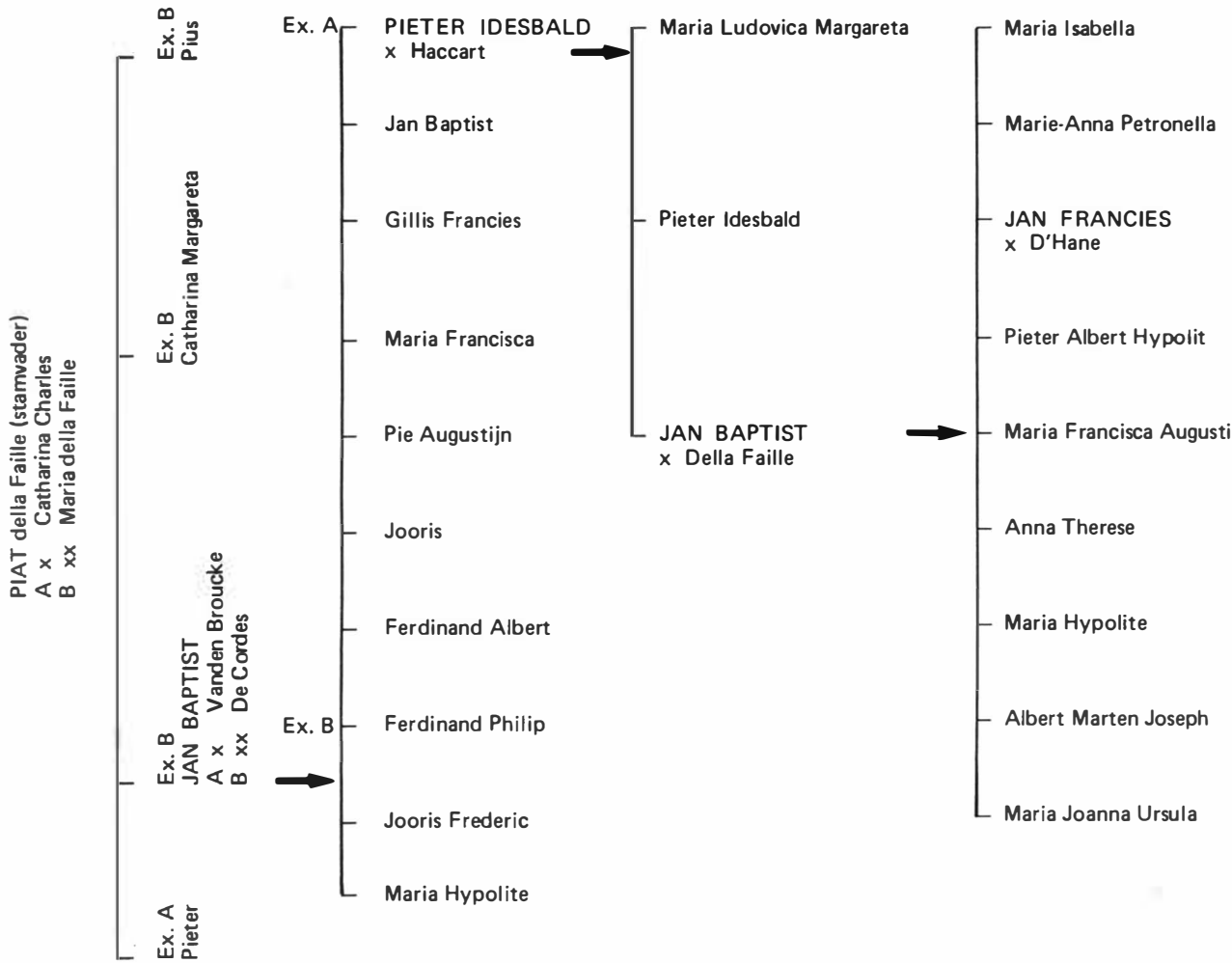
Kinderen :

1. **Maria Rosalie Josephine Ghislaine**, ◦ Gent 3 febr. 1782. † 29 dec. 1843.
x 22 juni 1808 met **Jacques Jozef van den Hecke de Lembeke**.
◦ 25 juli 1777. † 2 dec. 1849. Waaruit 5 kinderen.
2. **Pauline Sabine Eugenie Ghislaine**, ◦ Gent 7 mei 1783. † 21 aug. 1783.
3. **Charles Jozef Ghislain**, ◦ Gent 19 juli 1784. † 7 juni 1787.
4. **Augustijn Ghislain**, ◦ Gent 10 aug. 1786. † 9 juni 1788.
5. **Eugenie Maria Ghislaine**, ◦ Gent 10 juni 1791. † 5 mei 1859.
x 14 sept. 1814 burggraaf **Francies Auguste de Clercq-Wissocq**.
◦ 28 nov. 1795. † 20 juni 1847.
Binnen dit huwelijk werden 6 kinderen geboren.
6. **Jan Baptist Francies Alois**, ◦ Gent 5 okt. 1792. † Wondelgem 17 sept. 1828.
Kommandant van de Gentse stedelijke wacht. Bleef ongehuwd.
7. **Maria Adelaïde Ghislaine**, ◦ Gent mei 1794. † 8 nov. 1864.
x 3 mei 1824 met **Charles Francies Ghislain Pycke de ten Aerden**.
◦ 22 nov. 1791. † 21 juni 1855. Waaruit 7 kinderen.
8. **Louis André Ghislain**, ◦ Gent 26 april 1796. † Winkel 7 aug. 1846.
Derde en laatste graaf uit dit geslacht.
Burgemeester van St.-Kruis-Winkel. Provincieraadslid.
Kolonel van de burgerwacht. Bleef ongehuwd.
9. **Amand Théodore Ghislain**, ◦ Gent 2 maart 1798. † Gent 20 mei 1842.
Ongehuwd.

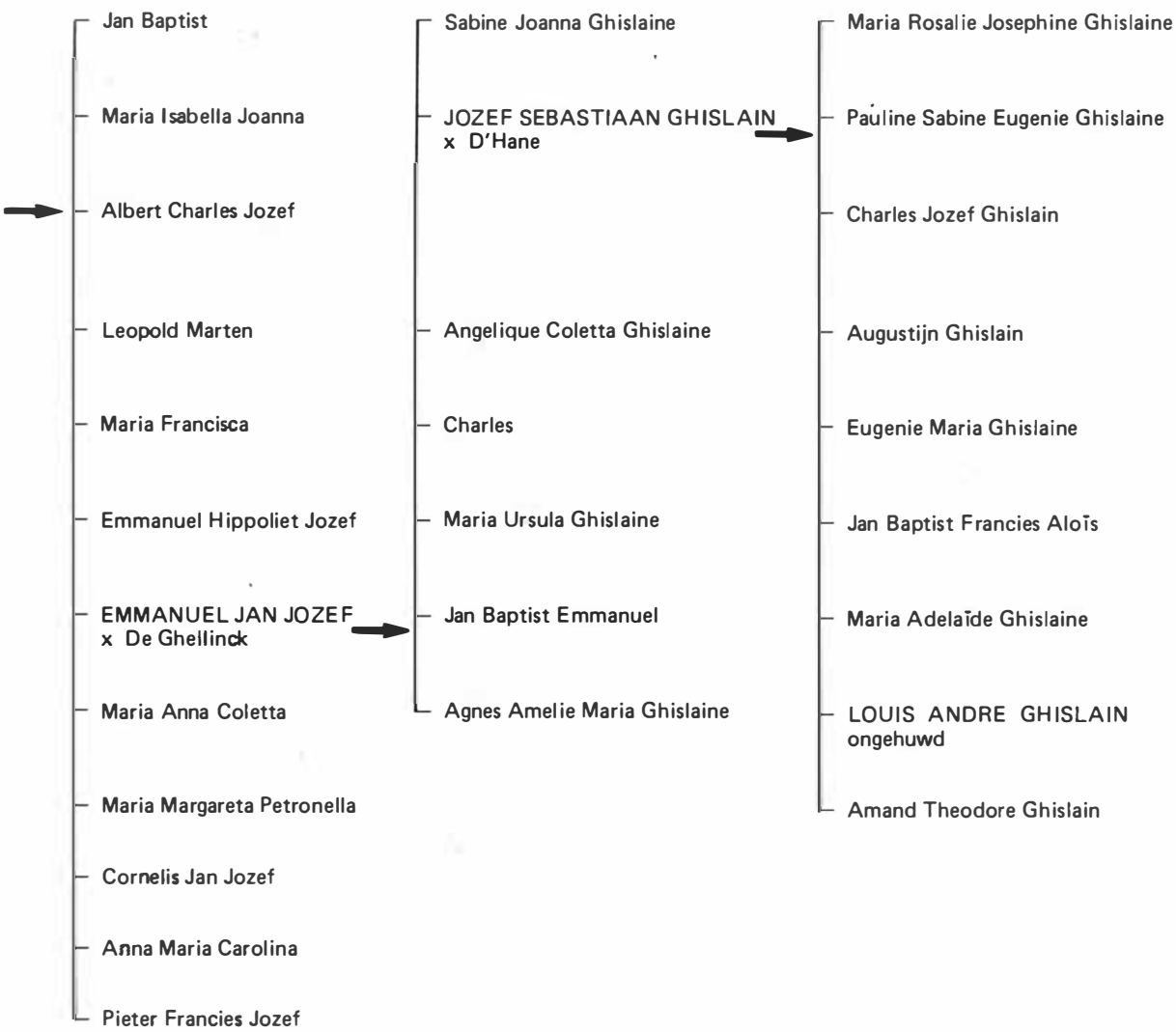
VEREENVOUDIGDE GENEALOGIE DELLA FAILLE

Overzichtstabel van de tak DELLA FAILLE D'ASSENEDE

BIJLAGE II

Kopie van Leenverheffing van het Ambacht Assenede A ° 1701

Rijksarchief Gent, Familiefonds 2408.

Denombrement vanden leene van assenede.

Dit naervolghende is het rapport ende denombrement van eenen leene dat ick vrouwe marie catharine de haccaert douariere van wijlent m(ijn)her pieter della faille houdende ben van onsen gheduchten heere den coninck van spaignen, van castillien etc. als grave van vlaenderen, welck leen is gheheeten de stadt, vrijhede ende ambachte van assenede bestaende ten daghe van hedent sonder preuditie vande dorpen ende plaetsen onder waeter ligghende, eerst in de selve stede ende vrijhede van diere ende in noch vijf prochien ende vlecken daer mede gaende ende vanden ambachte dependerende, te weten de gonne van wachtebeke, winckele, selsaete, ertvelde ende de prochie ende graeffelijckhede van cluyse ende alle t'gone van auden tijde daer mede voordere gegaen hebbende, binnen welcke voorseide stede ende vrijhede ende alle de voordere plaetsen, prochien ende dependentien gheheel den ambachte door.

ik ter causen van mijnen voorseide leene ende heerlijkkhede ben hebbende de hooghe, middel ende leeghe justitie, ende al dat ter hooghen justitie behoort behaudens in alles nochtans d'hooghede ende souverainiteyt mijns voorseide gheduchts heere.

Item behoort ten voorschreven mijnen leene ende heerlijkkhede oock toe vrije jacht selfs van roodt ende swart, vrije warande ende forest, voghelrijke ende visscherije, soo verre het ambacht ende limieten van diere sijn bestreckende.

Item recht van vrije plantaige op de straeten, dammen ende uytweghen, thol, vont, bastaerts goet, stragiers goet, legaeen goet, verloockent goet, ende de twee deelen van drijen van alle sorten van boeten naer recht ende placcaeten, midts het resterende derde toebehoort metten last daer toe staende aenden heere prince van espinoy, ter causen sijnder heerlijkkhede vanden burchgravije van ghenendt.

Item t'recht van confiscatie uytghedaen in cas van rebellie ofte criem van dese Maj(estey)t.

Item competeren ten selven mijnen leene generalijck ende specialijck alle de selve baeten, emolumenten ende proffijten, preogativen ende preeminentien daer vande Majt. in voorleden tijden in ende op het voornoemde ambacht van assenede appendentien ende depententien heeft ghejouisseert, uytghedaen als hier vooren is gheseyt de gonne inseparabelijck annex ende ghereserveert blijven aende souverainiteyt ende regale, ghelijck sijn t'recht van tijden ende subsidien, t'recht van legitimatie, de mineralen, den luyt der clocke ende dierghelijcke, voorts hebbe ick recht ter causen van mijnen voorseiden leene ende heerlijkkhede van binnen de voorschreven stede ende ambachte te stellen eenen bailliu, lieutenant bailliu ende diversche dienaeren onder hun ende eene volle bank van seven schepenen, die recht doen ter manijnghe van den selven bailliu uyt naeme in alle saemen, soo civiele criminele, personeele, reele als mixte, oock specialijck op het faict vanden jacht, vogelrijke ende visscherije, mitsgaers de fauten ende misbruycken die op het selve stuck. souden moghen begaen worden, met aenwijsinghe van alsulcke boeten, penen ende verbeurten als daer toe ende tot alle andere voorvallen naer de ghelegentheyte vanden jare ende ingevolghende de costumen, wetten ende placcaeten s'coninck mijns gheduchts heeren souden moghen staen, sonder dat eenighe andere justicieren ofte officieren hun daer inne vermoghen te augeren ofte bemoeijen, voorts competeert mij oock ter causen voorseit t'recht van hondich broot ende valckenghelt, ende alle het gone op andere plaetsen ter causen vanden jacht is competerende aen opperjagher van Vlaen-

deren, mits mijnen voornoemden gheduchten heere mij binnen t'district mijnder heerlijkhe de volle jacht in alles ende met alle privilegien, soo hij die selve te vooren heeft ghebruijckt heeft ghecedeert ende te leene ghegheven, voorts comt mij oock toe erven ende onterfven voor de selve weth, midtsgaers administreren pollicie ende justitie, ghelijck van alle aude tijden is ghebeurt, ende vermagh ick van ende met alle de selve officien te maeken mijn proffijt t'sij bij vercoopinghen, verpachtinghen, recognoissance te stipuleren ofte andersints niet ieghenstaende alle wetten ende placcaeten ter contrarien, voort hebbe ick oock recht van te commen over alle stadts, s'ambachtens, prochien ende kercken rekenijnghen midtsgaers daer over te proffiteren t'ghewoonelijck audietieghelt.

Item competeert mij binnen den selven ambachte alomme het recht van vrije moulage, soo ende ghelijck het voor desen aen sijne conincklijcke Maj^t. heeft toebehoort, oock soodanighlijck, dat niemant binnen de voorseide stede ende ambachte eenighen meulen en vermagh te stellen sonder mijnen consentens midts alle den windt mij toebehoort, voorts oock het recht van vercheijnsijnghen ende inslaeghen ter straete.

Item behoort ten selven mijnen leene oock toe te stellen eenen ofte meer stockhouders tot het doen van alle publicque venditien soo binnen de voorseide stede als in de respective dorpen ende vlekken van den gheheelen ambachte, ghelijck oock wekelijkse vier-schaere te doen hauden soo binnen assenede als binnen wachtebeke, midtsgaers wekelijksche vrije merct soo in d'een als in d'andere vande selve twee plaetsen met sulcke jaermercten ende peerde mercten als men van auden tijde ghecostumeert is te hauden in d'eene ofte in d'andere.

Staende dit voorseide leen ende heerlijkhe ten dienste van trouwe ende waerhede, ende als het verandert t'eenen vollen relieffe van 10 lb.par. ende caemerlinck ghelt alsoo daer toe behoort, aldus gheve ick vrouwe marie catherine de haccart dit rapport over in handen van j^{on}. jeron dhane bailliu vanden souveraine wettachtighe camer van sijne conincklijcke Maj^t. in Vlaenderen onder alle ghewoonelijcke protestatie ende reserveren als waert saemen hier naermaels bevonden wierde ten voornoemde leene ict meer ofte min te behooren dan hier vooren-en is gheseijt, tselve ten wijsdomme van mijn edele heeren bailliu, president, raeden ende mannen te laeten corrigeren, redresseren ende beteren naer recht ende reden in oorconden der waerheijt hebbe ick de ieghenwordighe letteren van rapport ende denombrement ondt. ende gheseghelt desen 23 augste 1701 ende was ondt. M.C.D.H. douariere d'assenede ende ghecachetteert met haer propre cachet van wapenen daer op ghedrukt in rooden huwele, in teecken der waerheijt hebben wij dese uijtghegheven voor eene gherechtige recepisse, op de onverlethede ende protestatie nochtans ghecostumeert mitsgaers de selve ondt. ende daer onder doen hanghen onsen seghel in swerten wasse met dobbele steerte sijde coorden sonder prejuditie van elcx recht t'oorconden.

BIJLAGE III

CEREMONIEEL BIJ DE INSTALLATIE VAN JAN FRANCIES DELLA FAILLE ALS HEER VAN HET AMBACHT ASSENEDE. – 1713 –

Rijksarchief Gent, Fonds Assenede nr. 41 folio 269v-271v.

Instelleringhe van den heere jor. Jan Fran(cie)s della faille binnen den ambachte van assenede.

Op den tweeden vande maent July 1713 is Jo(nkhee)r Jan fran(cie)s della faille heere der stede ende ambachte van assenede des naermiddachs ontrent den 6 ure g'arriveert te peerde met sijnen knecht ende bagagie tot ontrent den hautlantsche meulen buyten t'durp van assenede alwaer gheheel het collegie in corpare, benevens den schaut vanden ambachte, lieut(ena)nt baillu ende alle d'officiers ende meyers van ghemelde assenede ambacht hem hebben verwillecompt het gulden van Ste Sebastiaen met den keyser, coninck ende hooftman van t'selve gulden alle inde wapenen met trommel ende vindel, de welcke g'avanceert stonden boven ende voorbij den selven hautlantschen meulen ende alsoo verre voorbij de plaetse daer t'collegie den ghemelden heere complimenteerden ende congratuleerden, alsdan is den selven heere g'accompaigneert met t'voors(ei)de collegie, officieren, etc... van sijn peert gheseten ende met sijn leerssen aen ghecomen naer de kercke van assenede alwaer menichvuldighe borgherije inde wapenen stonden van beede sijden de straete daer den heere moste passeren de welcke diversche salvoschotten vuyt de misquetterije ende aende kerckdeure commende wiert aldaer minnel(ijck) ontvanghen vanden eerw. heere pastoor jacobus de caesemaecker ende onderpastoor joannes Kimpe, onder het luyden van alle de clocken die als hij op een half huere van t'durp g'avanceert was, begonst hadden ende ter assistentie vande selve c(ol)legie inde kercke g'avanceert tot aenden voet van den hooghen altaer binnen t'belencke op de noortsijde aldaer op eenen gheprepareerden setel met kussens ende laeckens becleet, den almoghenden godt bedanckt onder het singhen vanden te deum int misueck t'spelen op d'orghel ende ander instrumenten, daer naer vuyt de kercke den selven heere gheconduiseert soo vande selve geestelijcheijt, t'collegie als guldebroeders tot in het huys van sijn logement, den afghegaen greffier dheer Jacques de peiters, onder het continueel lossen vande misquetterije, t'drayen vande vindels, soo vant gulden als vande p(roc)hievindels met eene menichte van menschen die diversche vreugden vueren aenstaeken t'sij pecktonnen als andersints ende ghelijck den heere ghecomen was vande prochie van wachtebeke daer hij des somers int groot huys, (compiterende h(ee)r p(iete)r van damme) sijn residentie somtijts was haudende soo is hij passerende door selsaete tot op den houck van t'straetien loopende naer de wabecksche heyde ofte errewe tot voorbij d'hofstede van Jacques de bruyne inghehaelt met vindels ende trommels. Coninck, hooftman ende deken met de verouiseerders van t'gulden van Ste Sebastiaen van tselve selsaete eene voghel gheschooten ende aen hem den wijn ghepresenteert ende naerdien hij was ghepasseert het vair ofte ponte t'selsaete naer assenede treckende hebben de gemeenten een ander salvo gheschoten ende t'assenede arriverende op de calsjide den wijn ghepresenteert, de glaesen op desselfs ghesontheijt vuyt drinckende ende over dhoofden weg ghesmeten tot meerder glorie ende memorie van alle de jeghenwordighe ghemeenten ende naercommers.

Op den 15^{en} July van den selven jaere daer naer is den selven heere van ghent commende manicquelijck inghehaelt vande weth, ghemeente etc. vande prochie van wachtebeke ende winckel ende hebben die van winckel met den capiteijn vande prochie t'vindel, trommel ende alle de ghemeenten inde wapenen hem te ghemoet ghegaen tot aen terdonck, ende arriverende een salvo gheschoten hem alsoo met het ghewair geconduist onder t'luyden vande clocke tot inde kercke van winckel alwaer hij vanden eerw. heere pastoor minnelijck wiert ontvanghen, hij is daernaer vanden selven heere pastoor, den

ghemeldē capiteijn, trommel etc. int ghewair gheconduiseert tot op t'ghescheet van wachtebeke tot aen seker waterganck brugken int quartier vande warande benevens den Bailliu ende greffier vanden ambachte, alwaer den capiteijn Lt. Alferis twee vindels t'gonne vanden prochie ende Ste Sebastiaen van wachtebeke met alle de gemeenten int ghewaere, hij wiert inghehaelt ende int arriveren differente salvo vuyt de misquetterije gheschoten tot aen het kerchhof van wachtebeke alwaer mijn heer westerhaut lantdeken van het hulstersche ende pastoor van tselven wachtebek in sijn wit abijt, hij minnel(ijck) wiert inghehaelt tot aen het hecken van het kerckhof, ende onder het singen vanden te deum, met menichte van menschen gheconduiseert tot aen den hooghen aultaer daer hij in eenen setel becleet, den almoghenden bedankten ende daernaer t'wijwater aanveirt hebbende vanden heer deken. Is wederom tot op den houck vant kerchhof gheconduiseert onder den continuele misquetterije ende heeft den selven heere landtdeken, onderpastoor, de weth ende andere persoonen van aensien int groot huys daer hij logiest hadde aen sijn taeffel minnelijck ghetraecteert ende aende schutters voor de deure naementlijck aende officieren, capiteijn lut. Alferis etc. met manden boutaillien doen vuytdeelen ende wijn ende glaesen met alle manificentie laeten drincken onder t'continueel lossen vande voorseyde misquetterije. Hij heeft aende schutters soo binnen wachtebeke als winckel inde herberghe differente tonnen bier etc. laeten drincken ende die selve sijnen coste alomme in alle prochieen, selfs int vertreck van assenede naer ghendt opden wegh ertvelde ende cluysen oock de ghemeenten salvo gheschoten ende doen beschincken twelcke hij geensints en heeft ghepretendeert de prochien soudē draeghen maer selve doen betaelen vuyt sijne borsse.

LIJST VAN BRONNEN EN WERKEN

ARCHIEFBRONNEN.

Rijksarchief Gent. (RAG)

RAG-Familiefonds   nr. 2028
  2030
  2045
  2067
  2068
  2069
  2078
  2078bis
  2079
  2080
  2081
  2084
  2086
  2088
  2090
  2354
  2386
  2408
  2496
  2497
  2513

RAG-Familiefonds Della Faille   Doos 7   nr. 5
  Doos 7   nr. 9

RAG-fonds Assenede   nr. 41 fol. 269v-271v.

Stadsarchief Eeklo. (SAE)

SAE   nr. 820

WERKEN :

- **Verzameling van de heer R. VAN DE VELDE, in hoofdzaak ontleend aan :**
    SCHMITZ Yves, „Les Della Faille” - 6 delen - Brussel 1965-1974.
    Deel I bis - 1971 - „Branche des Comtes della Faille d'Assenede, Seigneurs d'Eecloo”.

- **Enkele gegevens werden ontleend aan volgende werken :**
    BRULEZ W., De Firma Della Faille en de internationale handel van Vlaamse firma's in de 16de eeuw. Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Brussel 1959.
    DE HERCKENRODE J.S., Nobiliaire des Pays-Bas et du Comte de Bourgogne. Gand 1865, 2 dln.
    DE POTTER F., BROECKAERT J., Geschiedenis van de gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen. ASSENEDE, WACHTEBEKE, WINKEL, Gent 1864-1870.
    DE VOS A., Geschiedenis van Ertvelde, 1971.
    GOETHALS F.V., Dictionnaire Généalogique et Héraldique des familles Nobles, du Royaume de Belgique, Bruxelles, 1845.
    NEELEMANS E., Geschiedenis der Stad Eecloo, 1859.
    VAN HOOREBEKE G., Le Nobiliaire de Gand.

BLADWIJZER

VOORWOORD

INLEIDING

- De Della Faille's, een rasechte Vlaamse familie
- Van Landbouwer tot koopman
- Grondbezit en de drang naar politieke macht verdringen de handelsgeest

DE TAK DELLA FAILLE D'ASSENEDE

I. JAN BAPTIST DELLA FAILLE (1649-1666) *

- Zijn jeugd
- Een voortdurend streven naar macht
- Jan Baptist als mecenas
- Een bitter afscheid

II. PIETER IDESBALD DELLA FAILLE (1666-1695) *

- Jeugd
- De traditie handhaven

III. JAN BAPTIST DELLA FAILLE (1696-1713) *

IV. JAN FRANCIES DELLA FAILLE (1713-1761) *

- „Blijde intrede“ van Jan Francies als heer van het Ambacht
- Stijgende interesse voor het Ambacht
- Politiek succes voor Jan Francies

V. EMMANUEL JAN JOZEF DELLA FAILLE (1761-1795) *

- Emmanuel als heer van het Ambacht en meer in het bijzonder zijn verhouding met Wachtebeke
- Een ongezond politiek klimaat kelderde de carrière van Emmanuel
- Het einde van een feodale structuur

DE LAATSTE GENERATIES VAN EEN GROOTSE FAMILIE JOZEF SEBASTIAAN GHISLAIN DELLA FAILLE LOUIS ANDRE GHISLAIN DELLA FAILLE

BESLUIT

BIJLAGEN

- I. Gezinskaarten van de tak Della Faille d'Assenede.
- II. Kopie van leenverheffing van het Ambacht Assenede. A ° 1701
- III. Ceremonieel bij de installatie van Jan Francies della Faille als heer van het Ambacht Assenede. – 1713 –

LIJST VAN BRONNEN EN WERKEN

BLADWIJZER

* De jaartallen tussen haakjes geven de periode aan, gedurende dewelke de betrokken persoon Heer van Assenede, ... was.

**UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET
SAFFARKE OF KOGELFLESJE**

M. VAN WESEMAEL

VOORWOORD BIJ HET ARTIKEL „UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET SAFFARKE OF KOGELFLESJE“

Waarom dit artikel in ons jaarboek ?

In 1978 had in Wachtebeke de eerste „Saffarkesmarkt“ plaats, ingericht door het gemeentebestuur en de heemkundige kring „Oud Wachtebeke“, vertegenwoordigd door George De Laender. Een moeilijkheid was het vinden van een passende naam voor deze gebeurtenis. Het was tenslotte Mevrouw Creve, echtgenote van onze Heer Burgemeester, die de zaak oploste en „Saffarkesmarkt“ voorstelde, wat éénparig aangenomen werd. Reden was dat onze markt heemkundig bedoeld was en dat de „saffarkes“ indertijd zeer in trek waren in Wachtebeke en een onvervalst stuk heemkunde van onze gemeente vormen. We wilden dan ook de kans niet laten voorbijgaan, om U, geachte leden, het ontstaan van die limonadeflesjes en van hun plaatselijke naam „Saffarkes“ uit de doeken te doen. Dit kan niet beter dan door overname van het zeer volledige artikel van de Heer M. Van Wesemael van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. Waarvoor hier nogmaals onze hartelijke dank.

Aansluitend op dit artikel leek het ons wenselijk een aanvulling te geven met foto's van „saffarkes“ in ons bezit (dank U George), met foto's van „buffetten“ van staminees en met herinneringen aan de herbergen van vroeger (voor '14-'18) door Florent Schout van Kouden Borm te Moerbeke-Waas en van Mevrouw H. Du Cheyne, moeder van onze voorzitter, wonende te Kalve.

G.H.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET SAFFARKE OF KOGELFLESJE

Taaltuin nr. 1031 (De Gentenaar 31-7-1964) vangt Maarten van Nierop aldus aan : In Beknopt Verslag van 8 juli 1964 onder de titel „Wie vindt wat ?” wordt een zinsnede uit het verslagboek van het balboogilde (sic) „De Ware Vrienden” uit Aalst geciteerd daterend uit 1869 waarin het woord *limonade* voorkomt. Vriend Renaat van der Linden uit Zottegem, die de gegevens voor het stukje verstrekt had, voegde eraan toe dat limonade op het einde van de vorige eeuw te Ronse *gazwater* werd genoemd, en de redactie van Beknopt Verslag knoopte daaraan de vraag vast, of iemand misschien nog andere benamingen voor limonade kende.

Tot daar de Taaltuin. Het gevolg van die informatie was dat meer dan een krantelezer in de pen kroop zodat M.v.N. nog in hetzelfde tuintje kon meedelen dat de namen zwaantje (uitgesproken zwoointse), chaffarke (sefarke, safarke) en sportchampagne min of meer het begrip limonade dekten. Zijn opstel meende hij echter niet te kunnen besluiten zonder op zijn beurt met een vraag voor de dag te komen : Welke Gentenaar kan ons er meer van vertellen ?

Nog 2 tuintjes wijdde M.v.N. (nr. 1032, D.G. v. 10-8-'64 en nr. 1042, D.G. v. 24-8-'64) aan het onderwerp. In het laatste stukje deelt hij mee dat niet minder dan 24 lezers zijn oproep beantwoord hebben. Van die talrijke inzendingen neemt hij er 3 in ogenschouw : die van Mevr. J. van Staveren-Vervaeck, die van onze vriend G. Hebbelynck en die van ondergetekende. Besluitend stelt de taaltuinier : „Chaffart kan men beschouwen als benaming in een deel van Vlaanderen van wat in algemeen Nederlands kogelflesje genoemd werd, zowel als aanduiding van het flesje zelf als van het flesje met inhoud”.

Het feit dat er, voor zover ik had kunnen nagaan, tot op dat ogenblik weinig over het kogelflesje als gebruiksvoorwerp, laat staan over zijn handel en wandel, bekend was, spoorde mij aan met de figuurlijke spade aan het spitten te gaan. Het resultaat van mijn navragen en nasporen heb ik a⁰ 1964 een eerste keer op papier gezet, maar door het ontbreken van geschikt illustratiemateriaal heb ik mijn pennevrucht in een van mijn laden opgeborgen.

Toen nu een paar weken geleden de konservator van ons Gents Museum voor Volkskunde, Dr. R. Haeseryn, mij meldde dat hij van de in het museum bewaarde flesjes 4 fijne foto's had laten maken, en ze mij meteen liet toekomen, leek mij het ogenblik aangeboden om mijn stuk terug op te diepen en persklaar te maken.

De in het Moederland verblijvende Brit in het algemeen en de waar ook in het wijde Imperium residerende landgenoot in het bijzonder zijn steeds als geen anderen verlek-kerd geweest op borrelende limonades, bruisende sodawaters en schuimende biersoorten.

Het zal dan ook geen toeval geweest zijn dat het precies de Engelse industriëlen waren, die alles in het werk stelden om aldoor betere middelen uit te denken om hun weerbarstige dranken zo goed mogelijk te bergen en zo veilig mogelijk de baan op te sturen. Want waarlijk lastige goedjes waren die opstandige „drinks” alleszins : de belletjes gas waarmee ze tot barstens toe volgepropt waren, hadden de gewoonte zo bandeloos te keer te gaan dat zelfs steviggebouwde vaten en flessen er niet zelden moesten aan geloven, de in de lucht geslingerde kurken en andere stopsels ongemoeid latend.

Geen glasfabrikant die er niet van droomde de eerste te zijn om een fles te konstrueren die bij machte zou zijn al dat wilde, rebellerende nat in toom te houden.

Vanaf 1852 werd het Handelsministerie letterlijk overstroomd met oktroyaanvragen waarvan het voorwerp ofwel nieuw uitgevonden ofwel verbeterde modellen van flesjes was. Als een der eersten in de rij der uitvinders kwam A. E. Loradoux Bellford met een

flesje voor de dag dat hij beproefde af te sluiten door middel van een bolvormige of cilindervormige houten, glazen of metalen „stopper“. Schitterend was Bellfords idee ontegensprekelijk ; heel wat minder schitterend bleek de uitvoering ervan, want beide werden met de laagste dienst begraven.

Op staande voet namen anderen het idee over (Charles C. Grover nog hetzelfde jaar 1852) met het te verwachten gevolg dat nog meer nieuwe octrooien de reeds verleende kwamen vergezellen. Of het buitenland zich onbetuigd liet ? Een Amerikaan vond zelfs een flesje uit dat slechts een enkele maal kon worden gevuld : een doodgeboren geval dat pas in onze tijd van weggooverpakking leefbaar zou zijn geweest.

Frankrijk dat ook zijn duit in het zakje wenste te doen, verleende bij monde van het „Ministère de l'Industrie“ aan „Mr. Slaon (John. G.) constructeur-mécanicien à Paris“ een „Brevet d'invention de quinze ans pour des perfectionnements apportés au bouchage des carafes, carafons, bouteilles et autres vases“, dat hij aldus inleidt : „Mon invention a pour objet un système nouveau de bouchage consistant dans l'emploi d'une *sphère ou d'une soupage* (cursief van ons) qui repose...“ (1).

Te oordelen naar de schetsen die de tekst illustreren zal de uitvindende Parijzenaar met de Engelse naam niet veel meer dan een eendagsvlieg geweest zijn.

Hoe dan ook dienen we de komst van *Hiram Codd* af te wachten om het gedroomde flesje enige vorm te zien krijgen.

Reeds heel vroeg, alleszins vóór 1870, onderhield Codd heel nauwe contacten met een keur van flessenfabrikanten, met Wm. Barnard and Co, Ltd., met *Ben Rylands of Barnsley*, met Barnett and Forster.

1870, 1871, 1872, 1874, 1877, 1880, 1882, 1884, 1886. Er ging geen jaar voorbij zonder dat *Hiram* aan zijn „flesje“ een vormverandering, meestal een verbeterende, aanbracht (2). In feite zal het niet vóór 1880 geweest zijn dat „the Codd bottle“ - want vanaf dat ogenblik zal het kogelflesje eens en voor goed aldus genoemd worden - zijn definitief silhouet gekregen hebben. In ieder geval was het vanaf die tijd dat de zoëven genoemde fabrikanten, en met hen nog vele andere, de „Codd bottle“ naar alle hoeken van het eiland en na een poos, zee en oceaan trotserend, naar alle landen van het vasteland en van de gekoloniseerde gewesten stuurden.

Wel is het zo dat Duitsland, Nederland en België zich, de een al wat vroeger dan de ander, ook aan het blazen van de Engelse nieuwigheid gingen zetten. In ons land was het omstreeks 1897 dat de S.A. des Verreries de Jumet, beter bekend als „Verrerie Sadin“ hun eerste „bouteilles à bille, à limonades et à eaux gazeuses“ op de markt brachten : 32 à 34 F de 100 stuks (3). Toch waren en bleven het de van over Het Kanaal herkomstige flesjes die ten onzent en ook elders door de limonade- en waterfabrikanten bij voorkeur gebruikt werden.

Welke waren nu de karakteristieken van de „Codd bottle“ ?

1) *Materiaal* : gewoon lichtgroen glas, bekend als „demi-blanc“ of „halfwit“ voor water of limonade ; bruin of donkergroen glas voor bier.

---

(1) Meegedeeld door het Institut national de la Propriété Industrielle à Paris.

(2) Het volstaat afb. 1 & 2 met enige aandacht te bekijken om zich een idee te vormen van de bijna spectaculaire evolutie die het glazen ding doorgemaakt heeft.

(3) Meegedeeld door de Heer R. Chambon, Konservator van het Musée du Verre, Luik, die ik oprecht dank voor de talrijke vooral technische informatie, waarmee hij mij spontaan verraste.

- 2) *Fabrikage* : aanvankelijk 100 pct. handwerk = met de pijp geblazen. Zelfs na de invoering (1894) van de Owens-machine (long-lucht vervangen door samengeperste lucht) (4) bleef nog een groot gedeelte van het werk handwerk : aanbrengen van de hals en plaatsing van de kogel.
- 3) *Funktie* : met het oog op de hoge druk die het flesje bij het vullen te dragen had, diende dit zwaar uitgevoerd te zijn ; met andere woorden diende de wand extra dik te worden geblazen. Niettegenstaande deze voorzorg gebeurden niet zelden bij het vullen min of meer ernstige ongevallen (5). Twee rails in het bovenste deel van de buik aangebracht moeten voorkomen dat de kogel in de fles terecht komt ; twee nepen in de hals aangebracht zijn bedacht om bij het uitgieten van de vloeistof te beletten dat de kogel ongewenst de fles komt afsluiten ; de glazen kogel (knikker = marmel = marbol = „marrebol“) sluit direkt na de vulling het flesje af ; een gumming bovenaan in de hals geplaatst maakt die sluiting mogelijk (6).

Gedurende grosso modo een halve eeuw verlieten miljoenen kogelflesjes de verschillende glasfabrieken van Engeland en van het Europese vasteland.

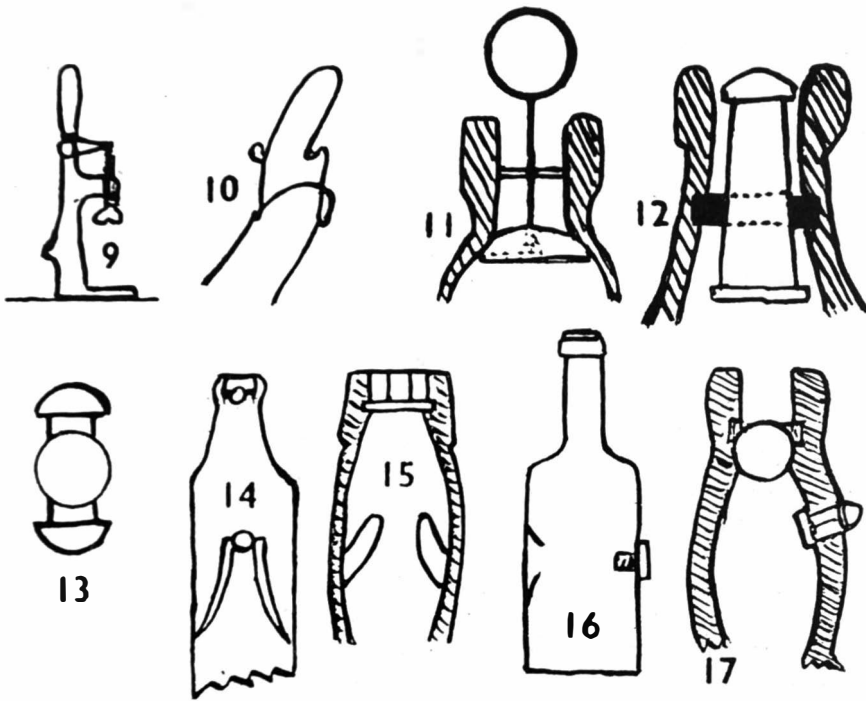
Het grootste aantal van die glazen dingen keerden na verloop van tijd - het is te zeggen tot de dag dat praktischer en handiger verpakkingen ze vervangen hadden - als „glasgruis“ of „grésil“ naar de smeltkroes terug.

Als ze niet tot het laatste exemplaar die kant uitgegaan zijn, was zulks in de eerste plaats te danken aan de straatjeugd die tuk op de knickers menig flesje roemloos deed sneuvelen. De rakkers wisten drommels goed dat dat spelletje niet alleen streng verboden was maar bovendien uiterst gevaarlijk. En voor zichzelf èn voor de weggebruiker, het paard niet in het minst. Ze gingen dan ook meestal heel methodisch te werk : aangezien niet de buik van het flesje maar zijn hals diende „geopend“ te worden kwam het erop aan vooral geen half werk te verrichten. Daarom werd het in een vod gewikkeld „slacht-offer“ met een ferme zwaai de hoogte in geslingerd derwijze dat het met geweld tegen de straatstenen aan diggelen kwam neerploffen. Veiligheidshalve - men kon nooit weten ! - zorgden de snaken ervoor dat een gebogen arm, een schild gelijk, het gezicht buiten schot hield. Natuurlijk haastte men zich de knikker uit de vod op te vissen. De scherven verhuisden naar de vuilnisbak.

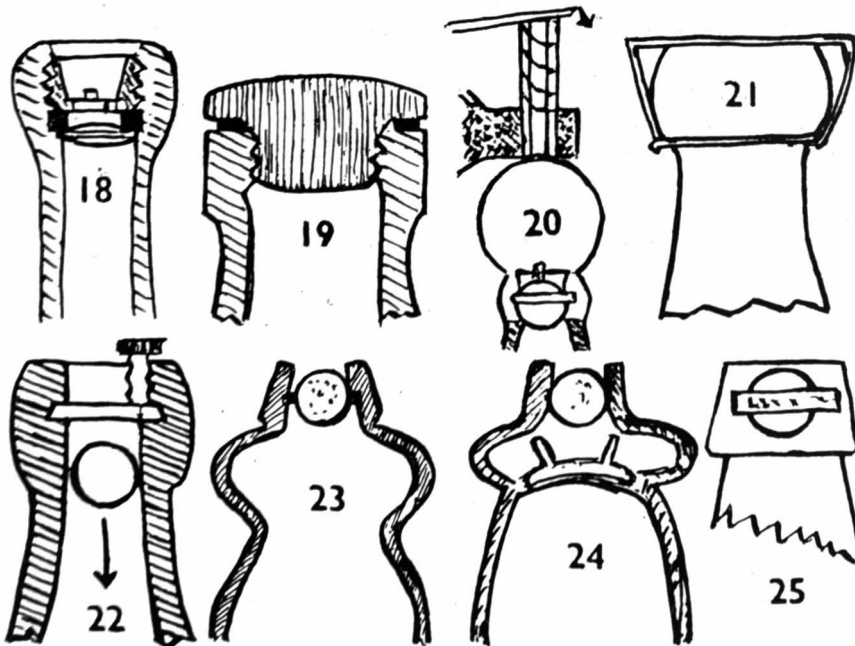
In feite was dat spelletje verre van een goedkope aangelegenheid : een gaaf flesje van plusminus 0,35 F opofferen voor een bolletje glas van een cent of wellicht van een „triepke“ ! Want zoveel meer dan een paar gemene aarden marbels was zo'n fleskogeltje beslist niet waard. De heer J. G. v. d. B. uit Assen (Drente) herinnert zich goed dat „in zijn tijd“ de jongens een kleine ruilhandel dreven met al die soorten van knickers. Voor één flesjesknikker kon je wel tien aarden knickers krijgen, maar om in het bezit te komen van een „echte“ glazen knikker, je weet wel van die mooie, ietwat grotere exemplaren waarin diverse kleuren zaten met binnenin van die spiraalvormige netjes, was het wat anders.

Wie op een veel goedkopere manier aan flesjesknickers geraakten, waren de jongens - en meisjes, waarom niet ? - voorwie de glashopen van de glasblazerijen onuitputtelijke

-
- (4) Een welsprekende afbeelding vindt men in Minerale Wateren, door Dr. W.G.N. Van der Sleen, in De Schatten der Aarde, Amsterdam, 1929, 2de deel, blz. 83.
  - (5) Meegedeeld door de Heer M. Dijkstra, Beheerder van de N.V. Glashandel Dijkstra-Vereenigde, Amsterdam, waarvoor mijn beste dank.
  - (6) Meegedeeld door de Heer K. Wasch, Konservator van de Stichting Nationaal Glas-museum, Leerdam, waarvoor mijn beste dank, ook voor de geschonken foto's en fotokopieën.

Afb. 1 - Voorlopers van het Codd-flesje. Uit : Geo. B. Beattie, The Genius of Hiram Codd, in Bottling, April 1958, blz. 53.

Afb. 2 - Nog voorlopers van het Codd-flesje. Uit : Beattie, a.w., blz. 56.

mijnen van „grondstoffen“ betekenden. „Je me rappelle l'époque où tout jeune et habitant près de la Verrerie de Momignies (Hainaut), il m'arrivait de trouver encore dans le groisil que cet établissement achetait pour mélanger à sa composition, des goulots de bouteilles du type qui nous occupe, que je m'empressais de casser pour en extraire la bille. Je dois dire n'avoir jamais fait une très ample moisson de ces éléments. Par contre mes frères, nés en 1911 et 1915 avaient récolté des centaines de ces billes et cela sans doute à partir de 1917-1918.“ (7)

Zodat, zal men wellicht gaan denken, tot zelfs het laatste flesje de weg van de destructie weggegaan is.

Zover is het inderdaad met die liquidatie niet gekomen maar het heeft warempel maar weinig geschied of de geschiedenis van ons glazen ding was dat roemloze eind beschooren geweest.

Door een niet geringe nieuwsgierigheid gedreven zijn we dan ook op een goede dag op stap gegaan, deels in letterlijke, deels in figuurlijke zin, om de aan de dans ontsprongen enkelingen op het spoor trachten te komen. Gelukkig mochten we met voldoening - lees met een zekere opluchting - ervaren dat de eens zo populaire kogelflesjes niet in alle volkskundige musea vruchteloos te zoeken zijn.

Behalve in het Gentse Museum voor Volkskunde (hierover verder meer) was het ons gegund nog enkele gaaf gebleven flesjes te ontdekken te Deurne (Het Sterckshof), te Mechelen (Hof van Busleyden), te Nevele (Museum Rietgaverstede), te Luik (Musée du Verre en Musée de la Vie wallonne), te Heist-op-den-Berg (Heemmuseum), te Genk (Openluchtmuseum Domein Bokrijk), te Amsterdam (N. V. Glashandel Dijkstra), te Arnhem (Het Nederlands Openluchtmuseum), te Leerdam (Stichting Nationaal Glasmuseum).

Het spreekt van zelf dat heel waarschijnlijk meer steden of gemeenten in binnen- en buitenland een plaats op mijn lijstje verdienen, doch even zeker is het dat er meer zijn die nihil te bieden hebben : het nochtans zo schatrijke Parijse Conservatoire des Arts et des Métiers moet met lege handen te voorschijn treden.

Een heel wat moeilijker zaak is het uit te vinden in welke privéverzamelingen u kogelflesjes kunt tegenkomen. Wat onze stad betreft kan ik u alvast drie verzamelaars aanwijzen die er wel bewaren : de bondsleden F.v.B., M.v.D. en M.v.L.

Deze laatste steekt het niet onder stoelen of banken dat hij erg trots is op zijn unieke kollektie flesjes (gegarandeerd 16 verschillende modellen).

Wie al niet minder trots is op de zijne is onze vriend Dr. J. Weyns. Luister wat hij dienstig weet te vertellen : „Ge hebt een zeer eigenaardig onderwerp aangepakt - zeer bekend uit onze jongentijd. Op de verdwijning ervan (van de flesjes) is in gesprekken al meer dan eens gezinspeeld. Op de gedachte een studie erover te maken zou ik niet gekomen zijn. Ten onrechte“. (...) „Dat was in de jaren twintig. Hebben die flesjes nog na 1930 gediend ? Ik beproefde de handelaar in kwestie op te bellen te Heist maar kreeg geen antwoord. Zal trachten een paar flesjes voor het Museum te Heist te bekomen en voor Bokrijk“.

Dr. Weyns die er de man niet naar is het bij woorden te laten liep zich de voeten van het lijf om al ware het maar twee armzalige flesjes te bemachtigen. Of hij zijn doel bereikte ?

---

(7) Uit een schrijven van de Heer R. Chambon.

„Te Heist-op-den Berg werden de flesjes vanaf omstreekt 1900 gebruikt door Petrus Coyvaerts gezegd „Peer van Kraan“. Zijn twee zonen, Emiel en Jan hebben de zaak voortgezet. „Van Jan wordt vernomen dat hij voor het laatst flesjes „vulde“ op 27-3-1951. Aan de herbergiers leverde hij die op 28-3-1951. Kort daarop deed hij zijn voorraad flesjes van de hand“. „Op mijn aandringen wist Jan nog 6 achterblijvertjes uit de hoek te halen.“ (...) „Op deze wijze heeft u mijn aandacht op een nieuw soort voorwerp gevestigd en twee musea een dienst bewezen.“

Zei ik het al niet dat Dr. Weyns een man van de daad is ? Dus geen half werk verrichtte ? In een volgend bericht laat hij mij weten dat hij 4 flesjes voorbestemd heeft voor Heist en 2 voor Bokrijk, waar hij ze een plaats zal geven in de herberg in het „pintenrek“. Bereidwillig als hij steeds is bezorgt hij mij meteen niet alleen een precieze beschrijving van het half dozijn flesjes, maar illustreert hij zijn mededeling met rake schetsjes van op de voorwerpen voorkomende teksten en merken. (8)

Doch laten we vooraleer we de fysionomie van het kogelflesje wat grondiger gaan beschouwen een woord zeggen over de 8 eksemplaren die een plaatsje hebben gekregen in de herberg van ons Gentse Museum voor volkskunde.

Zoals reeds gezegd werd een ervan (afb. 3 nr. 4) aan het museum geschonken door de heer R. Pieters uit Wieze. Waarvandaan de overige eksemplaren gekomen zijn is mij en ook aan de huidige konservator Dr. R. Haeseryn niet bekend. In elk geval heeft hij ervoor gezorgd dat van die waardevolle gebruiksvoorwerpen: een viertal degelijke foto's gemaakt werden. In de regels die volgen zullen ze - de foto's en de gefotografeerde zaken - ter sprake gebracht worden.

Maken we dus wat nauwer kennis met wat we met voorbedachten rade *kogelflesje* genoemd hebben. Ik bedoel met wat het flesje zelf qua informatie betreffende zijn eigen identiteit (in zijn wanden in reliëf geblazen of erop aangebracht als zandgravure) weet mee te delen. Die informatie kan bestaan uit teksten, uit getallen of uit merken. Haasten we ons erop te wijzen dat die verschillende mededelingen van viererlei aard kunnen zijn. Ofwel beogen deze mededelingen de fabrikant van het flesje of de importeur ervan, ofwel de fabrikant van het drankje, of nog de verkoper ervan. Heel gemakkelijk valt het niet steeds die vier dramatis personae uit elkaar te houden.

Dat de *flesjesfabrikanten* in figuurlijke zowel als in letterlijke zin hun stempel op hun produkten hebben gedrukt, ligt voor de hand ; doch dat die produkten grotendeels van Engelse makelij blijken te zijn, dus ingevoerd werden, zal wel door menigeen met een zekere verrassing vernomen worden.

Als oudste in de rij is ontegensprekelijk het flesje dat gemerkt is als *Codd's patent / 4* (Mus. St. 7). Even interessant zijn de volgende merken

- *Patent Save groovers / 4 / Sole makers / Dan Rylands Ld Barnsley* (V. D. 4) ;
- *Cannington Shaw & Co Ld / Makers St Helens Eng. 32(8)2* (Mus. Luik) ;
- *Kilner Bro' Ltd Makers London 11678* (Mus. Gent 5 en 8) ;
- *A. Alexander & Co Makers Blaydon & London* (V.L. 1) ;
- *Made in England / Rylands Barnley* (Vie wall. 5) ;
- *This bottle is the property of B. W. Berman / Trade Mark* (tussen beide woorden een grote B ; binnenin de bovenste lus een kleine B ; in de onderste lus een kleine W ; in de bodem hetzelfde merkteken B.W.B.) (Leerd. 1) ;
- *Jeekel & Co / Leerdam (9)* (Leerd 2).
- *Thomas Rarron and Co* (Mus. Rietgaver 2).

(8) Nogmaals van harte bedankt voor uw zeer gewaardeerde mededelingen. Aan uw deur wordt nimmer vruchteloos aangeklopt.

(9) Deze glasfabriek werd middelerwijl ingelijfd bij de N.V. Vereenigde Glasfabrieken te Schiedam.

Afb. 3 - Vooraanzicht van 4 „saffarflesjes“ van het Museum voor Volkskunde te Gent ; hoogte 19,5 à 20 cm ; diam. onder 6 à 6,5 cm.
v.l.n.r. : VG Ballon CVT – VG 26-785 – VG 26-787 F. Facq, Gent – VG Van Roy VR Denderbelle.

Copyright Seminarie v. Volkskunde
RUGent

Afb. 4 - Vooraanzicht van 4 „saffarflesjes“ van het Museum voor Volkskunde te Gent ; hoogte 19,5 à 20 cm ; diam. onder 6 à 6,5 cm.
v.l.n.r. : VG 26-786 J. Demey, Gent – VG De Crucq Bruxelles – VG Gust De Vuyst, Ledeberg – VG 26-788 J. Deney, Gent.

Copyright Seminarie v. Volkskunde
RUGent

In veel gevallen vergenoegde de fabrikant zich met in de bodem van de fles een (klanten) nummer aan te brengen : 3157 (Mus. St. 3) ; 3176 (Mus. St. 1) ; 3452 (V. D. 2) ; 3475 (C. L. Hamme) ; 3055 (Mus. Gent 7) ; 3405 (Bokr. 1 en 2) ; 10978 (J. M. Leuven) ; 12423 (Mus. Luik).

Een enkele keer zijn het niet thuis te brengen initialen die de bodem versieren : G.T.V.B. (Vie wall. 1) ; E.B. (Mus. Heist 1, 2 en 3) ; G.S. & Co Ld (V.L. 2).

Slechts heel uitzonderlijk hebben de *importeurs* het nodig (en nuttig) geoordeeld hun stempel op het flesje te drukken. Wie dit wel deden waren o.a.

a/ de N.V. Glashandel Dijkstra - Vereenigde te Amsterdam. Deze zaak voerde op een niet aangeduide datum (alleszins vóór Wereldoorlog I) uit Duitsland flesjes in, nl. uit Brackwede in Westfalen, een „Zweigfabrik“ van de A. G. Gerresheimer Glasshüttenwerke te Düsseldorf, een fabriek waarvan de produkten op dat ogenblik qua kwaliteit befaamd waren. Het in de bodem van de flesjes aangebracht handelsmerk stelde een anker voor, geplaatst tussen de woorden Trade en Mark.

b/ de Verreries Cam-Fromont Erlin te Lodelinsart, die hun koopwaar in Engeland gingen halen, nl. bij de ons reeds goed bekende Rylands, Barnsley (Vie wall. 5).

Wie, natuurlijk uit reclameoverwegingen, ruimschoots gebruik maakten van 's flesjes glazen mantel, waren beslist de *limonade- en/of waterfabrikanten*, ten slotte de grote belanghebbenden van heel die flesjesaffaire.

Laten we, wat Gent betreft, maar alvast kennis maken met de volgende fabrikanten, die in menig geval apothekers waren. We vestigen vooral de aandacht op de verschillende op de flesjes aangebrachte merken, want die zijn van het grootste belang :

A. *Prils-Penson (maansikkel) Gand / Mercatorstr. 3 / ± 1911 (V.L. 5)*

F. *Fack (hart waarbinnen de letters F F) Gand / Terplatenkaai 4 / ± 1911 (Mus. Gent 3)*

J. *Deney rue Saint Joseph 29 Gand / ± 1907 (Mus. Gent 5 & 8)*

Oscar *Cocquyt (zwaan tussen de woorden Marque en déposée) Gand. Deze flesch blijft overal mijn eigendom / Kasteellaan 277 / ± 1911 tot ± 1914 (V.L. 16 en Mus. Rietgaver 1)*

Vve *Parys Gand Fabrique d'eaux gazeuzes / Slachthuislaan 12 / ± 1906 tot ± 1913 (Mus. St. 5)*

Wwe *Lyneel (duif) Rabot Gent. Deze flesch blijft overal mijn eigendom / ± 1911 (Mus. St. 4)*

Lyneel *(haan) / (V.L. 6)*

De *Hoop (anker) Gent / (V.L. 8)*

V. *Van Beveren (windmolen) Gand / (V.L. 11)*

Georges *Van Heirzele (St.-Joris te paard) Gent / (V.L. 12)*

F. *Franchimont (hert) Gent / Puinstr. 24 / ± 1907 / apotheker / (V.L. 7)*

Onder de andere dan Gentse fabrikanten noemen we :

De *Crucq (cirkel waarbinnen een beker met 2 zich kronkelende slangen die de kop boven de opening van de beker houden. Boven de beker het woord Marque, eronder het woord Déposéé. Bruxelles / apotheker (Mus. Gent 6)*

Petrus *Goyvaerts (zwaan) Heyst-op-den Berg / (Mus. Bokrijk)*

Usines *Ach. De Cock & Cie. Ostende / apotheker (10) (Mus. Gent 7 ; Mus. Rietgaver 2) (11)*

---

(10) Achille De Cock had zijn apotheek „fabrique d'eau minérales et gazeuses“ aan de Witte Nonnestraat te Oostende. Hij was bedrijvig van ± 1895 tot ± 1914. Vooral bekend waren zijn „Siphons De Cock“.

(11) Als tweede vermelding staat op het flesje uit Nevele : „C. Cauwels-De Letter (siermotief : vier ruitjes in kruisvorm met 5 punten) Gand“.

J. Clement Claes (zwaan) Boom / (Mus. St. 8)
Ivo Rogge (klomp = „kloef“) Evergem / (V.L. 13)
Vermeeren-De Mulder (paardekop) Mt St. Amand / (V.L. 4)
August Moens (leeuw) Oost-Eekloo / (V.D. 2)
Van Roy Denderbelle / (Mus. Gent 4)
(luchtballon met anker en 2 zakken ballast. Van de 3 luchtvaarders zwaait er een met een vlag en een ander met een hoge zijden. Op de ballon de letters C.V.T. Onderaan : Marque commerciale déposée. Op de bodem het woord Ballon. Loodrecht : Cette bouteille reste partout ma propriété) / (Mus. Gent 1)
(luchtschip met de letters V.D.S. / (V.L. 10)
Tjoa Tjai Toan Palembang (havenstad op Sumatra / bierfles / (Leerdam 2)
2 Indonische lettertekens Hock Ching Tandjong - Balei (eilandje ten Z. van Singapore / (Leerdam 3)

Van slechts een enkel flesje kan met zekerheid worden vastgesteld dat het het merk draagt van een limonadeverkoper :

Gust De Vuyst (stierskop) Ledeberg (als fabrikant treedt op : Usines Ach. De Cock & Cie Ostende) / (Mus. Gent 7).

Een enkel woord nog over de verschillende „marques déposées“, handelsmerken die zoals we hebben kunnen constateren hoofdzakelijk door de waterfabrikanten gebruikt werden. Eenmaal ontmoeten we een maansikkel, een hart, een anker (duidelijke zinspeeling op de familienaam De Hoop), een molen, Sint-Joris, een beker met slangen (een symbool van de artseneij- en geneeskunde) een klomp of „kloef“, een luchtballon, een luchtschip. Ontleend aan de fauna : een duif, een haan, een hert (ander symbool van de artseneij- en geneeskunde met als oogmerk een veronderstelde lange levensduur), een leeuw, een paardekop, een stierskop. Een enkel merk schijnt men met een bijzondere voorliefde in de flesjes geprent te hebben : een zwaan, die ons liefst uit drie hoeken behaagziek en statig komt toegezwommen (geef me nog maar een zwaantje !).

Noteren we terloops dat het niet alleen de flesjes-„makers“ zijn die op hun producten een formeel eigendomsrecht aanbrengen - sommige waterfabrikanten doen het eveneens - : de eersten (vanzelfsprekend) in het Engels, de anderen in het Nederlands of het Frans.

Inmiddels hebben we de titel van ons verhaal lelijk uit het oog verloren : what's in a name !

We wezen er reeds op dat Nederland zijn eerste flesjes over de Rijn ging halen. Heeft dat land tegelijkertijd met het importartikel ook de naam ervan ingevoerd ? Heel waarschijnlijk, want de Duitsers hadden van meet af aan het maar weinig zeggend „Codd's bottle“ een m.i. veel betekenisvoller naam gegeven nl. die van *Kugelflasche*. Wanneer die naamgeving precies gebeurd is en op welk ogenblik de Hollander van die Kugelflasche een kogelfles gemaakt heeft mogen open vragen genoemd worden.

Hoe dan ook die geboorte heeft vóór 1884 plaats gehad aangezien het woord voorkomt in de uitgave van dat jaar van het Nederl. Frans woordenboek Kramers-Bonte ; in de editie van 1862 is het nog niet opgenomen. In de editie 1884 (Gouda, Van Goor) lezen we op p. 606 : kogelflesch „flacon à eau gazeuse, qui a dans le col une petite boule qui sert de fermeture“. Heel vroeg schijnt het zijn intrede in de literatuur niet gedaan te hebben want we dienen een hele poos te wachten (tot 1902) eer we het in een letterkundig werk aantreffen : „Berta droeg in 'r tasch... twee kogelflesjes citroenlimonade“ (Samuel Falkland (H. Heyermans), Schetsen, deel 6, blz. 181). (12) Het woord *kogelflesje* staat ver-

(12) Meegedeeld door Dr. C. Kruyskamp, redakteur van het W.N.T. waarvoor mijn beste dank.

meld in W.N.T. deel VII (voltooid in 1941) kol. 5052 zonder bewijsplaats en met als verklaring : „In verkleinvorm : fleschje met een koolzuurhoudende drank (limonade, mineraalwater) dat door middel van een glazen bolletje gesloten wordt.“

Ten onzent heeft het woordje maar weinig of geen kans gekregen „ingeburgerd“ te worden alhoewel we het omtrent de eeuwwisseling zien opduiken in een advertentie geplaatst in de Dubbele Wegwijzer der Stad Gent (1901), doch hierover verder meer.

Met welke naam duidde men het dan wel aan ? Vrijwel overal vergenoegde men zich het een limonadeflesje te noemen, alhoewel u hier of daar van een „ankertje“ of een „balloentse“ (Gents) zult horen spreken. Doch op meer dan een plaats ging de keuze naar „zwaantje“, „zwaantse“ (Gents). Dit hoeft ons geenszins te verwonderen : hebben we niet vastgesteld dat die witte zwemvogel meer dan welk ander dier of voorwerp als „marque déposée“ uitgekozen was ?

Doch hoeveel zwaantjes (flesjes) ook geledigd werden en zwaantjes (drankjes) gedronken, op een gegeven moment kregen onze trotse vogels een geduchte konkurrent : het *chaffarke*.

Over het *chaffarke* (in wat platter Gents „saffarke“) is niet overal en niet altijd naar waarheid gesproken en geschreven. Een enkele keer werd er zelfs klinkklare onzin over uitgebraamd.

Edouard Chaffart werd geboren te Oostende op 21-8-1823. Wanneer hij met de Oostendse Henriette Josephine Block trouwde is mij niet bekend. Wel schijnt hij verbonden te zijn geweest aan het Belgisch Loodswezen alhoewel hij te Vlissingen woonachtig was. In die stad werden hem drie kinderen geboren :

Mathilde Charlotte in 1855
Pieter Paulus op 20-6-1864
Celestine Charlotte in 1867.

Edouard overleed op 27-4-1880. Nauwelijks een jaar daarop, nl. op 17-7-1881, verhuisden weduwe en kinderen naar Gent waar zij aan de Kasteellaan 90 kwamen wonen. Hoe het viertal in zijn levensonderhoud voorzorg wordt niet verteld. Wel weten we dat moeder Chaffart een staatspensioen genoot.

Hoe dan ook, op 30-3-1883 trok het gezin naar Ledeberg, Nieuwe straat 17, om er op naam van *Wwe Chaffart* een zaak te beginnen, een „Fabriek van Metaalvrije Minerale Wateren en andere Mousseerende dranken“.

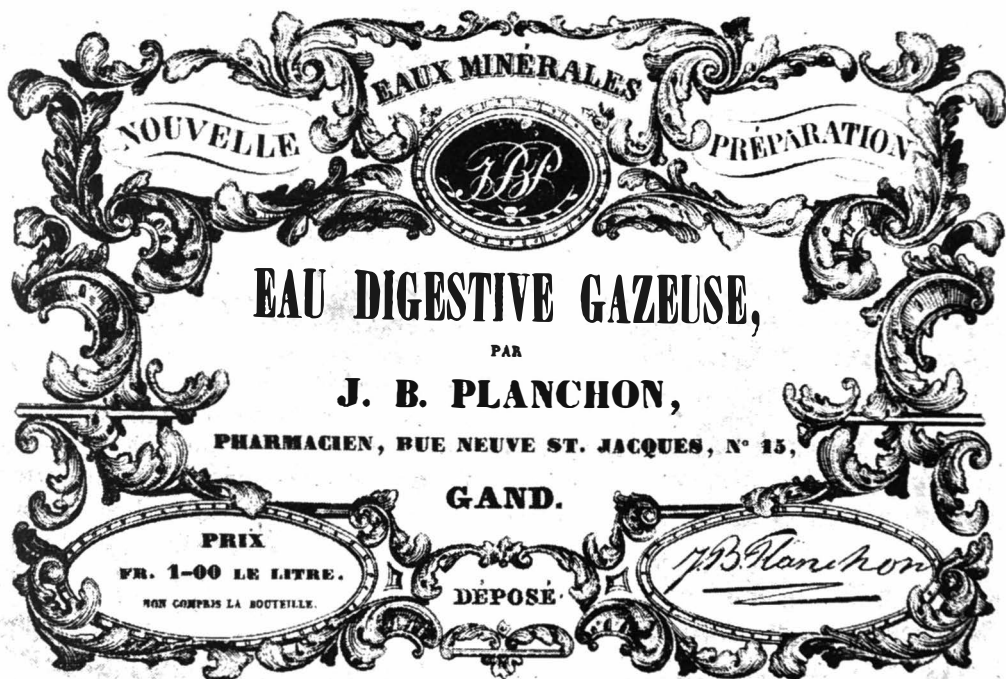
Op dat ogenblik telde Gent 5 gelijkaardige fabrieken :

Ceuterick A. Veldstraat 61
Donny E. St.-Pietersnieuwstraat 95
Vandenhende P. Spiegelstraat 19
Van Roy J. Antwerpsche Steenweg 81
Van Meenen E. St-Jacobsnieuwstraat 15.

Mag ik er terloops aan herinneren dat we met laatstgenoemd bedrijf terecht komen bij de oorsprong van de waterhandel en -industrie te Gent. Zoals reeds gezegd zoeken we bij voorkeur die nijverheid in het laboratorium van een of andere nijvere apotheker. Wat onze stad betreft was het Planchon die in 1828 nog aan de Koestraat woonde doch wiens apoteek en „*fabrique d'eaux minérales*“ we weldra gevestigd zien aan de St.-Jacobsnieuwstraat 13. Was deze Planchon de enige om de waters te fabriceren, een viertal winkels zorgden voor de distributie ervan :

De Brauwere Catalognestraat 4
De Lille Veldstraat 15
Salzgeber Te putte 10 (Gouden Leeuwplein)
Van Meurs Deffine Koestraat 14.

We hebben de indruk dat onze Planchon iemand met handelsgeest moet geweest zijn, want hij is de enige van wie we een adreskaart (reklamekaart) konden weervinden (zie afb. 5). Dank zij die kaart die dagtekent van $\pm$ 1850 is ons de prijs van 1 liter van zijn mineraal water (1 F) bekend, iets dat we niet bepaald een goedkoop goedje kunnen heten.

afb. 5 : adreskaart van J. B. Planchon, Gent

Planchon wordt $\pm$ 1855 door L. Begein opgevolgd ; op zijn beurt ruimt deze in 1877 de plaats voor E. Van Meenen die in 1906 nog bedrijvig is doch niet meer in de hoedanigheid van fabrikant.

Op 12-2-1884 verliet Mathilde Charlotte Chaffart het ouderlijk huis om naar Brussel te gaan. Moeder Chaffart voorlopig terzijde gestaan door *Pieter Pauwel* en diens zuster Celestine, wist haar fabriek tot een bloeiende zaak op te voeren, een zaak die weldra zo'n populariteit zou verwerven dat haar 5 concurrenten zich letterlijk in de hoek zagen geduwd. Een welsprekend bewijs ? Nauwelijks had zij zich in 1888 uit de zaak teruggetrokken ten voordele van Pieter Pauwel, of deze ging met zijn „*Metaalvrije Minerale wateren en Limonaden Gazeuses*” in de Tentoonstelling van 1889 met de „Gouden Medalie” lopen. (13)

(13) In de Gazette van Gent d.d. 14 aug. lezen we dat de „tentoonstelling van Plaatselijke Producten” gehouden wordt „in Spiegelhove”. We herinneren eraan dat de zaal in kwestie (16 m x 44 m) deel uitmaakte van een door mooie tuinen omgeven gebouw Spiegelhove genoemd. Het gebouw zelf gaf uit op de Nieuwe Wandeling ; een groot deel van de tuinen op de Coupure. De straatnaam Spiegelhofstraat herinnert eraan. Tot 1902, jaar waarin het eeuwenoud hof gesloopt werd, gebruikten onze voorouders de ruime zaal voor alles en nog wat : voor meetings, kiesvergaderingen, prijsuitdelingen, banketten, feesten en tentoostellingen.

Op 29-8-1894 bracht *Pieter Pauwel* zijn fabriek over naar de Belgradestraat 10. Moeder Chaffart bleef te Ledeberg waar zij in 1902 overleed.

Is *Pieter Pauwel* verhuist met het oog op een bepaalde modernisering van zijn bedrijf ? Heel waarschijnlijk, want in de reeds aangehaalde advertentie d.d. 1895 lezen we dat zijn „stoom- mineraal water Fabriek gelegen aan de Belgradestraat 10” als verpakking *kogelflesschen en siphons* gebruikt. Waardoor we kunnen veronderstellen dat hij voordien zonder stoomtuigen en zonder de noodzakelijke apparaten onmisbaar bij het vullen van kogelfles en sifon zal moeten stellen hebben.

In elk geval zal hij wel de eerste Gentenaar geweest zijn die het woordje *kogelfles* in omloop gebracht heeft. Zonder enig succes evenwel want voor zover we kunnen oordelen was en bleef het een vreemde eend in de bijt. Integendeel was het zo dat het precies Pieter Pauwels familienaam *Chaffart* geweest is die er voor een flink deel aansprakelijk voor was het Nederlands woordje zo'n geringe kans te geven.

Van welk ogenblik af men de met Pieter Pauwels produkten gevulde flesjes *chaffarkes* (in het dialekt, ook in het Gents *saffarkes*) genoemd heeft, is zo maar niet te zeggen. Wel kunnen we verzekeren dat lang nadat er van geen *Huis Chaffart* nog sprake was, men niet alleen te Gent maar ook ver daarbuiten lustig voortging *chaffarkes* te bestellen, *chaffarkes* te drinken, *chaffarkes* kapot te slaan.

In feite hebben we hier te doen met het bekende verschijnsel van de overgang van eigenaam tot soortnaam voor het gefabriceerde produkt, eerst het hele flesje en later ook het onderdeel, het kogeltje. (14) Hoe intens we ook gezocht en geïnformeerd hebben, een enkel kogelflesje waarop een spoor van Chaffarts bedrijf te ontdekken valt, hebben we nog niet tegengekomen, wat wel heel verwonderlijk is. Heeft Pieter Pauwel er de voorkeur aan gegeven zijn flesjes van etiketten te voorzien in plaats van ze ingeblazen merken mee te geven ? Waarlijk niet want gladwandige flesjes komen praktisch niet voor. Heeft hij misschien reclame gemaakt met min of meer artistieke adreskaarten zoals zijn voorganger J.B. Planchon het in zijn tijd gedaan had ? (zie afb. 5) Mogelijk wel doch op geen enkel eksemplaar konden we de hand te leggen. O.i. blijft er maar een veronderstelling te doen : zijn naam moet in ruime mate in herberg en op voertuigen geprikt hebben, anders is het niet te verklaren dat zijn naam enige bekendheid kon verwerven.

In 1903, een paar maanden na het overlijden van zijn moeder, verlaat hij de Belgradestraat en neemt zijn intrek in het ouderlijk huis, Nieuwe Straat 53 te Ledeberg. Dit betekent het einde van het bedrijf. Was Pieter Pauwel er als toen in geslaagd zijn schaapjes derwijze op het droge te brengen dat hij het werken aan anderen kon overlaten ? Wat er ook van zij hij vertrekt naar Amerika en keert pas in 1907 naar Ledeberg terug. Niet voor een definitief verblijf want op 28 september verhuist hij vergezeld van zijn zuster naar Brussel waar zijn spoor in het niet loopt.

Ons lid, de Heer J. De Vriendt uit Gent signaleerde ons dat de Générale des Etudiants libéraux gantois tussen 1929 en 1933 in Minardschouwburg een revue opvoerde, waarin een koor met hulde aan Chaffart op de wijze van het slotkoor van Gounods Faust werd gezongen. Hij herinnert zich het refrein :

Le bon Dieu sera bienheureux
Il recevra Chaffart aux cieux
Notre Chaffart c'est toute notre gloire
Chaffart chasse les idées noires.

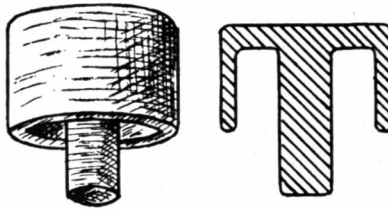
---

(14) Zie het laatst over *saffar*(stekker) in Berichtenblad van de heemkundige kring *Het Land van Nevele* 1972 (jg. III) afl. 4, p. 249.251.

Vooraleer van Chaffart en het chaffarke afscheid te nemen moge ik nog een enkel woord zeggen over een dingetje dat van meet af aan en de man en het flesje begeleid heeft.

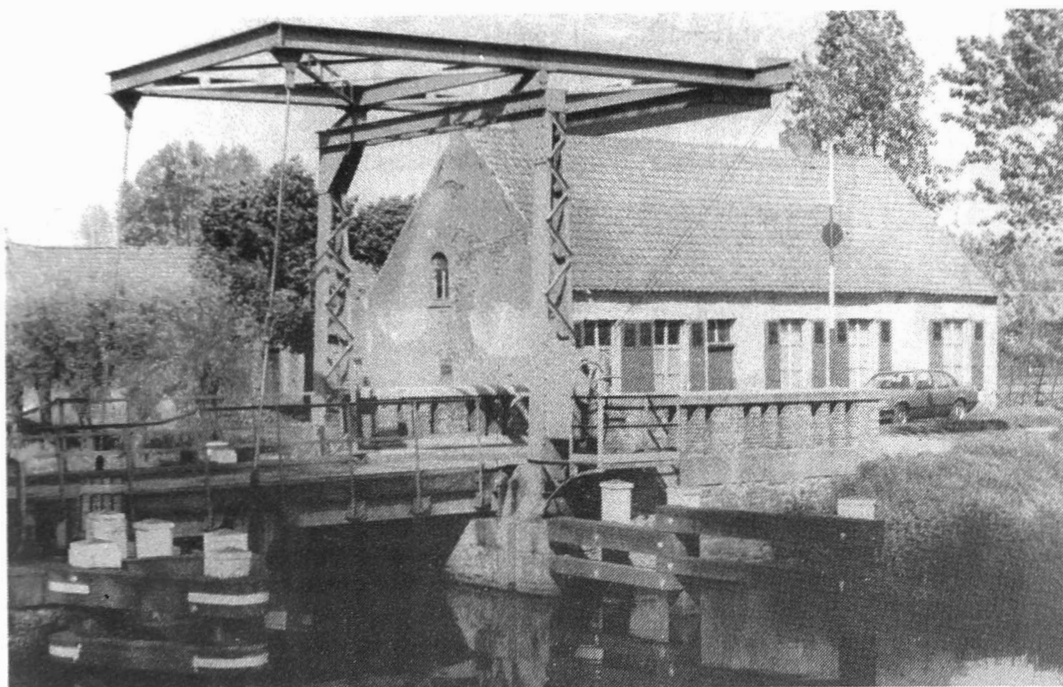
Een chaffarke ontsluiten, het is te zeggen de glazen kogel naar beneden drukken, kon gebeuren door middel van een vinger. Dit gelukte niet steeds zonder moeite en niet zelden zonder een zeker verlies van vloeistof. Om dat te verhelpen gebruikten de herbergiers e.d. een hun uitgereikt houten toestelletje dat de vorm had van een paddestoel en dat in het Engels een *Codd bottle opener* genoemd werd. In Nederland heette het ding *dop of dopje*. Ten onzent sprak men van een *stamper of „opendoender“*.

Van die dopjes zijn er bitter weinig bewaard gebleven. Vanzelfsprekend. Het Arnhems Museum en dat van Drente bezitten er een. Ons Museum heeft er ook een gehad.... tot een souvenirjager... ? De in Nederland tentoongestelde exemplaren zijn in Londen gedraaid ; het Gentse kwam uit Manchester, geleverd door de firma Aley & Hinckliffe. We hebben het destijds opgemeten. Een ersatzdopje in karton is inmiddels in het Museum de plaats van het verdwenen „stampertje“ komen innemen, (zie afb. 6).

Afb. 6 - Dop of „stampertje“
Halve grootte.

„HERINNERINGEN AAN MIJN STAMINEE” DOOR DE HEER FLORENT SCHOUT (1893) VAN KOUDEN BORM TE MOERBEKE WAAS.

De stamminee van Florent Schout

's Winters hadden we binst de week bijna niemand. 's Zondags kwamen ze van na de mis tot 's avonds. Met de kermis kwam er veel volk.

's Zomers hadden we ook binst de week volk, vooral in de hooitijd als het goed weer was. Dan kregen ze dorst van het hooien en dan kwamen ze met een fles van het land en wij vulden die van 't vat in de kelder. Flesjes bier bestonden toen nog niet. Als er veel volk was, brachten we het bier met een darm en een pomp naar de toog. (Zie ook blz. 47 en 48 van ons jaarboek 1977).

In die tijd bracht stamminee houden weinig op. Het was slechts een aktiviteit naast zovele andere, die gedaan werd in de hoop de eindjes aan elkaar te kunnen knopen door de opbrengst van alle bezigheden samen. Zoals ge weet hielden we ook beerputten en verkochten kolen, stenen, kalk, pannen en plaveien.

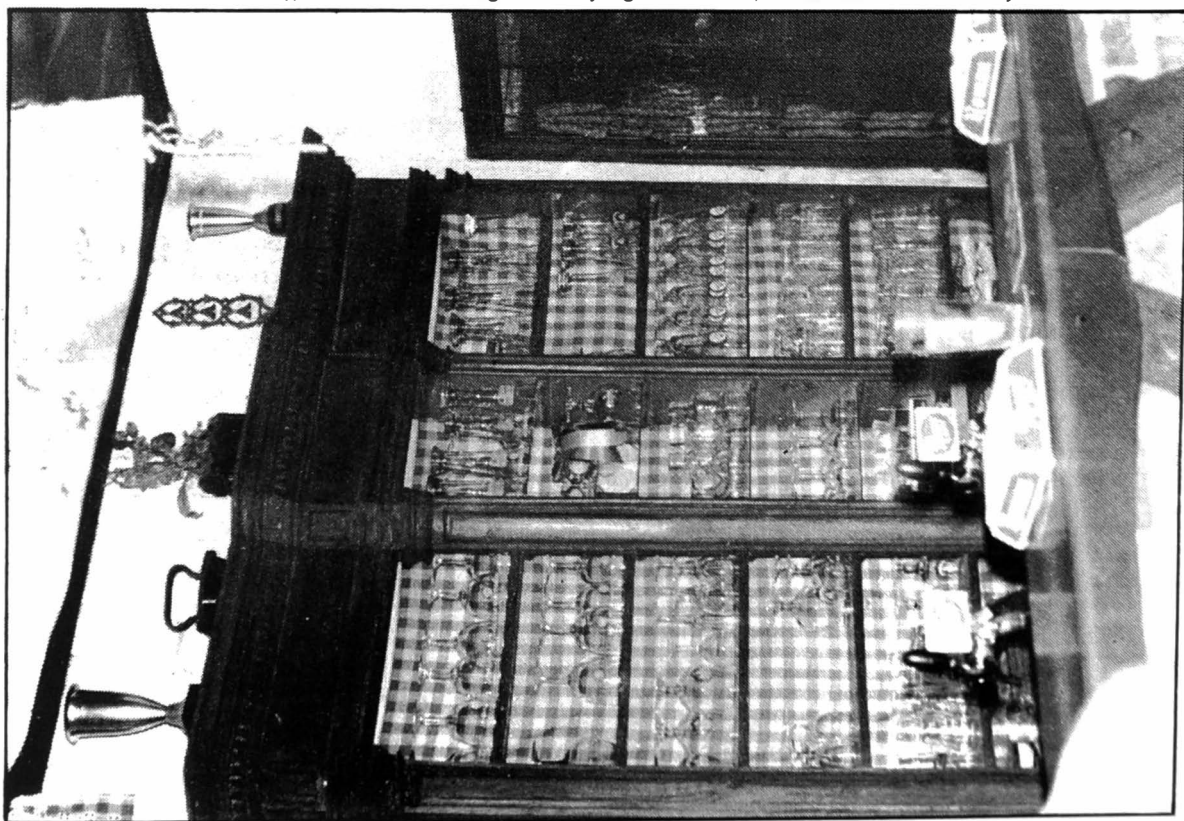
In mijn stamminee deden we behalve kaarten ook herbergspelen. Zo was daar pierbollen. Dat waren tien kegels en een halve bol. Die kegels waren 25 tot 30 cm lang en werden 25 tot 30 cm van elkaar gezet in drie rijen van drie. Die in het midden van de middenste rij heette de „negenman”. De tiende kegel heette de „zot” en stond schuin rechts achter de laatste rij.

Men mocht twee maal bollen per beurt en de som van de kegels telde :

- hadt ge ze allemaal dan hadt ge 12 houten
- als ge met één maal bollen negen kegels hadt, dan hadt ge ook 12 houten
- een „bos” dat was alle kegels in éénmaal en gelijk aan 12 houten
- als de „negenman” wat afgezonderd stond na de eerste maal bollen, en men deed de „negenman” alleen vallen bij de tweede maal bollen, dan kregen men 10 houten bij, bij die van de eerste beurt
- als men bij de eerste maal bollen negen kegels had en de „zot” bleef staan, dan kreeg men 12 houten, maar dan mocht men geen tweede keer meer bollen
- bij het bollen moest de bol eerst voorbij de zot draaien, zonder hem te raken. De zot mag slechts omvergeworpen worden als de bol er al eens voorbijgedraaid is, dus

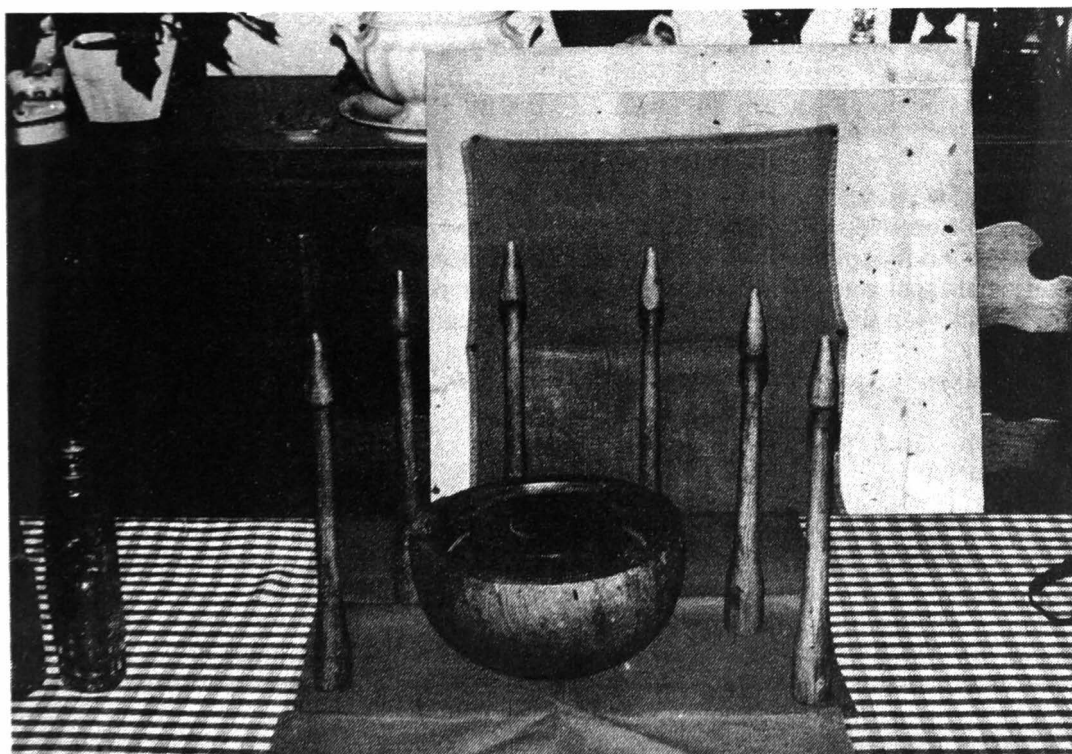
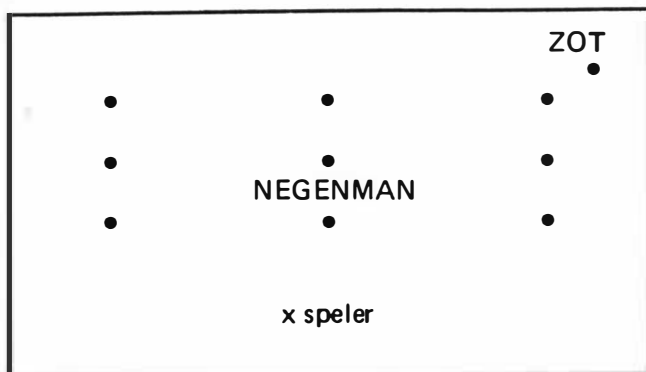
(Florent Schout) „Dit buffet is nog van mijn grootvader, en al meer dan 100 jaar oud”

Het buffet van de Etboshoeve, volgens de eigenaar meer dan 100 jaar oud.

in het terugkeren. Smeet men de zot als eerste om, dan had men 0 houten en dat werd een „lijne” genoemd. Smeet men de zot om, maar niet als eerste, dan kreeg men 2 houten.

Florent Schout :
een pierbolle en zes van de tien kegels. (Bezit Georges De Laender)

Pieren gebeurde meestal voor pinten. Dat was dan man tegen man, maar ook ploeg tegen ploeg. Een ploeg kon twee of drie man zijn. Soms was er ook prijspiering, bij voorbeeld voor een schoon gekuiste varkenskop met een appelsien in zijn muil, of voor worsten, voor krentenbrood, konijnen...

Voor pinten vertrokken ze van negen meten en die het hoogste aantal houten had per beurt, vaagde één meet. Wie eerst zijn negen meten gevaagd had, was gewonnen en kreeg een pint van de verliezer.

Voor prijspieringen in café's en staminees ging dat anders. 's Zondags na de mis, belde de champetter dat uit „prijspieringe doar of doar en elk zeggen et vuërt". Dat kostte een

halve frank om dat te laten uitbellen.

Bij een prijspieren was het elk voor zich zelf. Er boden zich dan soms 20 tot 30 man aan. De meesten betaalden slechts voor één beurt (twee maal bollen). Dat was een kwartje per beurt inleg en dat werd op voorhand betaald. Elk kreeg een volgnummer en schreef met krijt zijn nummer op zijn klomp. Sommigen betaalden voor meerdere beurten, zo bij voorbeeld wie één frank betaalde had recht op vier beurten. Als iedereen zijn beurt of beurten afgewerkt had, kreeg die met het hoogste aantal houten de prijs. Het aantal houten werd goed opgeschreven. Als kleine jongen, toen ik ongeveer zo groot was als uw Erik nu, heb ik veel zitten aantekenen op een lei hoeveel houten ze hadden. Er was nooit ruzie.

Mijn broer kon goed pierbollen. Zo is hij eens naar Sinaai gaan prijspielen en hij kwam thuis met één grote spekuzen Sinterklaas van één meter groot, met twee keuntjes (wilde konijntjes) en een krentenbrood. Hij had alle prijzen op een halve kilo worsten na. Mijn moeder zag hem gaarne komen.

Er werd ook gepierbold voor fietsen. Maar die kostten zoveel dat daar drie zondagen voor gepierd werd, kwestie van voldoende geld er uit te halen. Dan gebeurde ook wel het volgende. Er waren mensen die geld hadden, maar niet goed konden pieren, en er waren mensen die goed konden pieren, maar geen geld hadden. Die met geld vroegen dan aan die goede pierbolders om voor hen te pieren en zij betaalden dan natuurlijk de inleg. Maar dat was niet goed, want die goede bolders waren te zenuwachtig omdat het voor hen zelf niet was. Zoals ik al zei werd die fiets afgebold in drie zondagen. Er kwamen er dan van Stekene, Kemzeke en Sinaai. Eén beurt kostte dan 1 frank. Wie na die drie zondagen het hoogste aantal houten had gepierd, kreeg de fiets. Men mocht meedoen zoveel men wilde, op voorwaarde dat de inleg betaald was voor elke beurt. Er waren er die elke zondag meededen, maar ook die maar twee of één zondag bolden. Waren er twee of meer die hetzelfde hoogste aantal houten hadden, dan werd er gekampt de zondag zelf, en indien nodig ook de volgende zondagen, totdat er één winnaar over bleef.

Een ander spel was stekbollen. Als 't slecht weer was werd er ook geteerlingd met vier teerlingen. Aan de cijfers werden de volgende namen gegeven :

- 1 pinnen
- 2 dobbelken
- 3 draaiers
- 4 varkens
- 5 vinken
- 6 zessen

Boven de zes gaat er niets. De bedoeling was een zo hoog mogelijk aantal van het zelfde cijfer te smijten. Zo was vier maal zes het hoogste wat men kon smijten, dan kwamen vier vijven, ... vier enen, dan drie zessen en een ander cijfer, drie vijven en een ander cijfer, ... drie enen en een ander cijfer, dan twee zessen en twee andere cijfers, en zo voort. Er waren geen speciale combinaties. Er werd begonnen met negen meten. Wie won vaagde één meet. Er werd ook gespeeld in ploegen, bij voorbeeld twee tegen twee.

De „vette meirsen” was een bos van 86 hektare, met eik, beuk, els... Daar kwamen de houtbinders naar toe. Ze bonden er rijshout voor zinkstukken. Dat waren matten die dan beladen werden met stenen en zo gezonken werden voor waterwerken. Ze kaptten ook „geiren”, dat waren koddekes 4 tot 5 meter lang, die tussen het rijshout gevlochten werden. Ook eiken palen werden gekapt. Die werden dan in de grond gestampt en daar-tussen werd gevlochten en zo maakten ze dijken. De houthandelaars zoals Goossens en Dolf Verschuere van Moerbeke deden daarin, en ook Wieske De Witte van de Belgische Klinge en Dhondt van Wondelgem. Die houtbinders kwamen 's maandags werken, maar maandag was dikwijls dronkaardsdag. Ze zegden „moandag ès den broere van den zondag”. Ze hadden dan geen geld, bleven dan toch drinken gans de maandag, dat ze op hun werk in het bos niet kwamen. Dat werd dan opgeschreven, hoeveel ze schuldig waren. Overblijven kwam wel eens voor, meestal voor één nacht. Fiel van de Pereboom dief twee tot drie dagen overblijven bij de kermissen.

(Florent Schout)
„Twee oude reklame-platen. Dat rechts is van 't Wit Stoopke”

JEUGDHERINNERINGEN VAN MEVROUW H. DU CHEYNE AAN KALVE, PENE EN MOLENHOEK, WAARBIJ CAFÉ'S EEN NIET ONAARDIGE ROL SPELEN.

Opgetekend en verwerkt door G. Hoebeke in 1980.

Er waren veel café's toen ik jong was. Zoals ge weet is het kermis in Kalve op de eerste zondag na 15 augustus van elk jaar. Dat is ontstaan in 1897-98. Dit was namelijk het naamfeest van Mevrouw Poullier. Gans Kalve en Pene waren bevlagd. Er werd allerlei speelgoed aan de kinderen verdeeld en 's avonds was er vuurwerk in de meersen van Pene. Pierken Baete reed mee in de stoet met een kar en ezel. Op de kar hadden vier kaarters plaatsgenomen. Ze hadden elk een zwarte pet op, een blauwe kiel aan en een rode zakdoek met witte bollen om de hals. Er stonden dan kramen, er was paardenkeuring en er waren volksspelen zoals mastklimmen, streepke stekken (met een geldstuk naar een streepke in het zand stekken. Wie er het dichtst bij was had gewonnen), en zakkenlopen. Er waren geldprijzen, grote zilveren vijf frankstukken, die tussen nagels op planken gestoken werden en zo rondgedragen om getoond te worden. Dat werd allemaal gegeven door Poullier.

In '14-'18 weet ik nog goed dat Fred Willems, die woonde in Overlede waar nu Fermont woont, met de bargie dagelijks meel vervoerde naar Wachtebeke voor 't komiteit. We voeren soms mee als we boodschappen moesten doen. Opstappen deden we aan Overlede. De bargie werd geketst door paarden. We moesten 's morgens al om 7 uur aan boord zijn, maar 's avonds werd er in Gent gewacht op laatkomers. Die boodschappendienst was gratis. Er was in die tijd veel armoe, vandaar dat komiteit. Vroeger gebeurde het dikwijls dat de mannen overbleven gedurende de kermis. Dat was dan 's nachts slapen tegen een pere- of appelaar en 's anderendaagsmorgens weer beginnen drinken en twee, drie dagen van huis wegblijven.

Er gebeurden nog meer zulke streken vroeger. Een geliefkoosd spelletje was „ruitje tik“. Dat was een veiligheidsspel aan het raamkozijn bevestigen door middel van een duimspijker. Aan de speld was een draadje verbonden en als men daar aan trok, tikte die speld tegen het raam. De mensen binnen „Wat ès da na ?“ Maar als ze buiten kwamen zagen ze niets, want daarvoor was het veel te donker.

Bij Tsjefken den Dottre zetten ze een strooien vent in een hoek van het WC. Er was burenrraad (de geburen stonden buiten met elkaar te praten), ze zegden aan Tsjef dat er iemand op zijn WC zat en Tsjef antwoordde „'k Zal èn wel èn den ruitentikker“. Hij stak met zijn riek, zo er zat dan een strooien vent op, ge moet niet vragen hoe ze gelachen hebben.

Een ander fijn poetske hebben ze Viente Fideel, een vrijgezel, gelapt. Hij zat op 't WC. Aan de zijkant zat er een luik om de beer uit te halen. Twee deugnieten vonden niet beter dan dat luik open te doen en er een kassesteen door te smijten in de put onder de bril. In 't bijnamen geven waren ze ook sterk. Zo heette mijn moeder „Manse Stek“. Haar vader viel uit een boom ('t was een snoeier) op de stek van een bolbaan en hield er iets aan over. Toen ze aan mijn moeder, Clemence Van Driessche, vroegen „hoe komt da ?“, zei ze „deur op nen stek te vallen“. Vandaar haar bijnaam „Manse Stek“.

Ik zal nu een opsomming geven, zover ik mij nog herinner, van de mensen die woonden in Pene, Kalve en Molenhoek, wat ze deden en in sommige gevallen welke bijnaam ze droegen. Wat vooral opvalt is het grote aantal café's.

Pene

Café „In halfweg“

Café

Burgemeester '14-'18

Café „In 't Vosken“

bij Van Nieuwenhuize, bijnaam „de Schacht“

bij Alfred Imschoot

M. Poullier

bij Jan De Mey, bijnaam „Voskes“

Kalvebrug

Café

bij Henri Van Nieuwenhuize, bijnaam „de Schacht“

Café	bij Henri Geldof
Kalve	
Café	bij Edmond Swartelé, smid, bijnaam „de Pinne“
Café	bij Gor Serraes
Kolenhandelaar	M. August Lippens
Café „In de vier Emmers“	bij Isidoor De Weert, bijnaam „Tonne“, ook koopman en slachter.
Winkel	bij Theophiel Velaert, bijnaam „Schaperken“
Bakkerswinkel	bij Petrus Fierens
Winkel in ellegoederen	bij Trina Dhaenens
Café	bij Jan Roets, hooihandelaar, bijnaam „den Trottre“
Café	bij Petter De Mey, slachter
Café	bij De Mey, bakker, bijnaam „de dsjuërkes“, dat waren drie jonkheden.
Café	bij Lieven Viedeel, voerman, bijnaam „Fijn“
Café	bij Domien De Letter. Lokaal van duivenmaatschappij „Vrede Best“.
Klakkenmaker	M. Allonsius
Bloemist	M. August De Hert, bijnaam „èntshes“
Winkel in Ellegoederen	bij Edward De Wispelaere, ook meeluitzetter. Had gespan met twee stieren, loste aan 't station. Bijnaam „Wip“.
Wagenmaker	M. Petrus De Hert, bijnaam „èntshes“
Naaister	Mw. Leonie De Hert, bijnaam „èntshes“
Zaadhandel	bij Katharina en Violle De Mey, bijnaam „Mey Loere“ en „Triene Loere“. Ze verkochten zaad en planten aan de kerk op de Overslag.
Kloefkappers	De kinderen Lippens
Café	bij Cyriel Blendeman, kloefkapper
Café „In den Schaapstal“	bij Pier Hesters en de Grote Liete, bijnaam „Piet uit de schaapstal“
Café „In den Mortelbak“	bij Petrus Korthals, bijnaam „Muërtelbaks“
Smeden	de kinderen Heirman Edward en Marcel, bijnaam „Smets“
Molenhoek	
Café	bij Kamiel Staelens
Winkel	bij Alois Roeland, timmerman
Café	bij de kinderen Praat
Bakkerswinkel	bij de kinderen Velleman
„In klein Parijs“	bij Leonie Gyssels
Café	bij Bruno Swartelé, tragelwachter
Café „In de rolbaan“	bij Karel Provoost, Reepkes
Café	bij Leo Swartelé
Café	bij Fernand Swartelé
Bezembinder	bij Karel Everaert
Schilder	Bernard Steel
Winkel	bij Nette Korthals
Molensteenscherper	M. August Audenaerde
Café	bij Roegier
Kolenhandelaar	Domien Verplancke
Kloefkapper, boomzager	Van Loo
Café „In 't Moleken“	bij Petrus Poppe
Smid	August Aerens
Mulder	Viktor Stadeus

Café, winkel, roggebroodbakker	bij Kamiel De Letter
Winkelier	Petrus Baers
Café	bij Katharina De Mey
Voerman	Felix Criel
Winkel	bij de kinderen Soeting, slachters
Café	bij Bernard Verswalm
Winkel	bij Modest Beaval
Kantwerksters	Katharina en Virginie Meyers

Zijnde een totaal van ZEVENENTWINTIG café's voor dat deel van Wachtebeke. Als de mannen van Stekene naar Wachtebeke kwamen om te loten voor het leger, vochten ze altijd en sloegen stoelen kapot in het café. De onze heette „Vrede best". Er stond een „traboalde" voor, voor de paarden. De eerste auto van Wachtebeke was van M. Poullier.

TER VERGELIJKING VOLGT HIERNA DE LIJST VAN DE CAFES OF HERBERGEN OF CLUBHUIZEN TE WACHTEBEKE, ZOALS ONS MEDEGEDEELD OP 13/09/1979.

Van De Walle Françoise, Dorp 70	„De Bruine Poort"
Loemann Guido, Dorp 77	„N.S.B."
De Fleurquin Louis, Dorp 102	„Rembrandt"
Cole Rita, Molenhoek 69	„De Rolbaan"
Van De Walle Paulette, Kalve 38	„Le Perigord"
De Wachter Pierre, Pene 9	„Peenenhof"
Vervae Valère, Rechtstro 43	„Vervoer"
Eeckman Maria, Kerkstraat 10	„Onze Kring"
Tacq Lucien, Gebr. Naudtslaan 2	„Summertime"
Creve Denise, Langelede 85	„Huis van Commerce"
Demunster Marie-Louise, Langelede 171	„De Gentenaar"
Pionteck Ursula, Oudeburgse Sluis 22	„'t Schuttershof"
Van Nieuwenhuyze Florent, Overslag 24	„St.-Sebastiaan"
De La Ruelle Albert, Overslag 44	„De Toerist"
Anecaert Nadine, Overslag 33	„Vrij en Vlug"
Slock Helena, Statiestraat 94	„Disco Place"
De La Ruelle Philemon, Statiestraat 96	„'t Schuttershof"
De Geest Laura, Statiestraat 109	„Sportwereld"
Hoste Remi, Statiestraat 227	„Paradiso"
Van Loo Margaretha, Meersstraat 29	„'t Loze Vissertje"
Café-restaurant, Prov. Domein Puyenbroeck	„Colmar"
Cafeteria-zwembad, Prov. Domein Puyenbroeck	
Jeugdclubhuis „Okee", Molenhoek 19	
Jeugdclubhuis „Snoopy", Schoolstraat 3	
Clubhuis V.Z.W. „Warande", Pottershoek 9	
Kantiene voetbalclub-veld „S.K. Wachtebeke" (Statiestraat)	
Kantiene voetbalclub-veld „De Buffalo's" (Ramonshoek)	
Kantiene boldersclub „F.K. Langelede" (Langelede).	

FOTO'S EN TEKST VAN SAFFARKES UIT PRIVEVERZAMELINGEN TE WACHTEBEKE.

Deze bladzijde hebben we in hoofdzaak te danken aan onze penningmeester Georges De Laender, konservator van het heemmuseum Moervaartstede, en zijn echtgenote Jeanine.

Voorkant

Achterkant

Foto 1.

H. GOETHALS
(afbeelding van posthoorn)
WACHTEBEKE

CANNINGTON SHAW & Co LD
MAKERS
ST HELENS ENGLAND

Foto 2.

T. TEIRLINCK
Marque Déposée

OOSTACKER

Foto 3.

E. ACKE – CARDON
DE BIJ
(afbeelding van bij)
WACHTEBEKE

Foto 4.

FABRIQUE D'EAUX GAZEUSES
VVE PARYS
GAND

IMPORTE D'ANGLETERRE

Foto 5.

TEIRLINCK

MARQUE DEPOSEE
WYNKEL STE CROIX

Foto 6A.

(afbeelding van Zeppelin waarin)

VDS
MARQUE COMMERCIALE
DEPOSEE

Let op de fout in „FLESSCH“. Andere bijzonderheid : het blauw kogeltje.

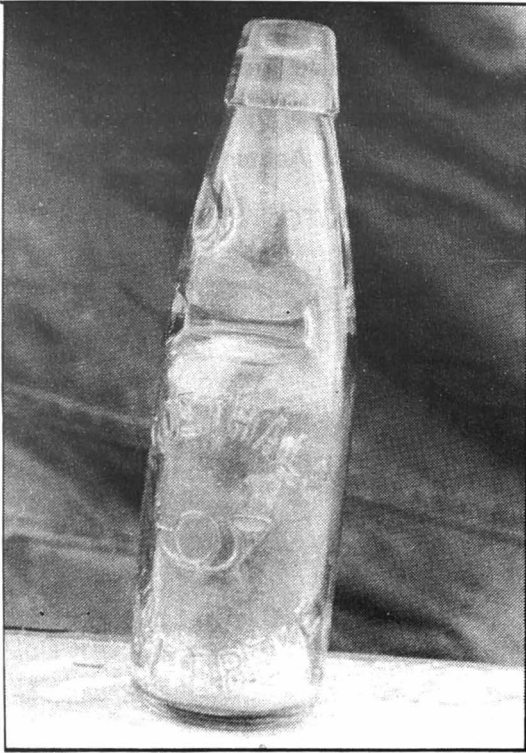
Foto 6B.

DEZE FLESSCH
BLYFT OVERAL
MYNEN EIGENDOM

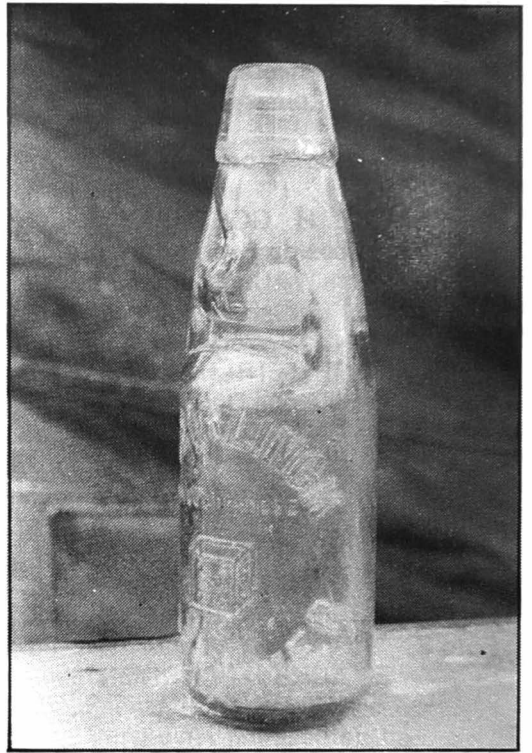
Foto 7.

B. COPPENS
(afbeelding van druivenrank
met twee bladeren en druiventros)
GEDEPONEERD MERK
WACHTEBEKE

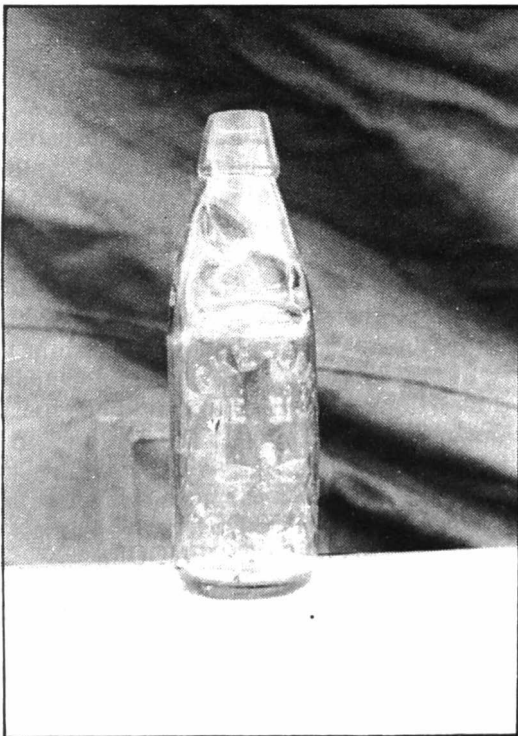
CANNINGTON SHAW & Co LD
MAKERS
ST HELENS ENGLAND

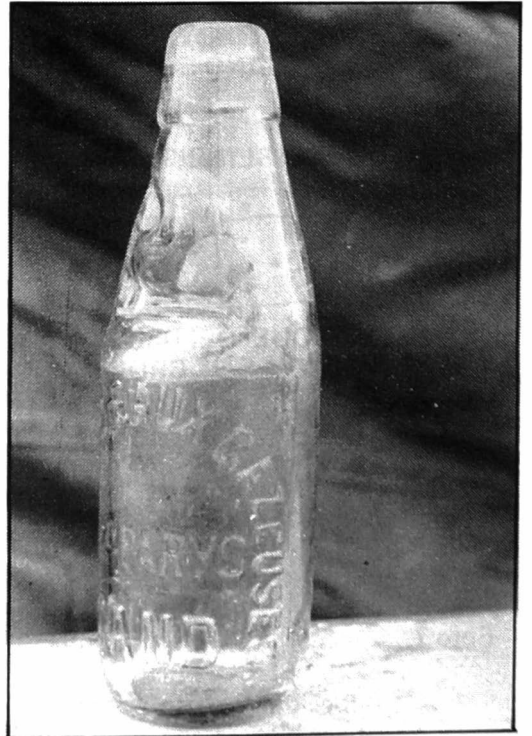
1

2

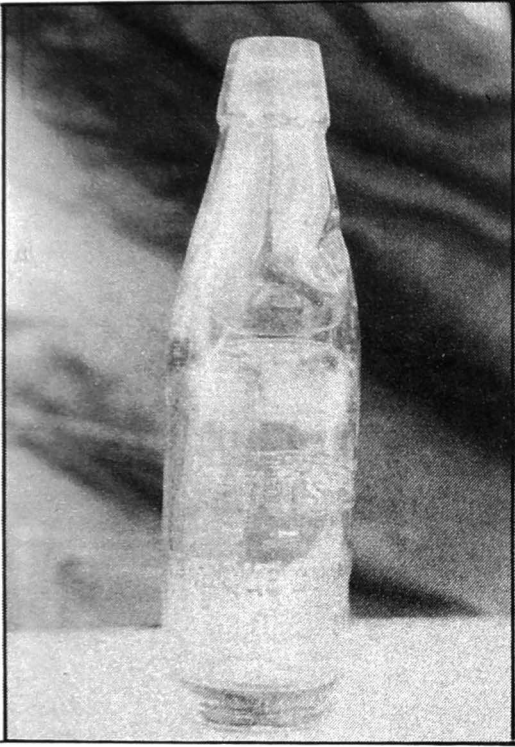

3

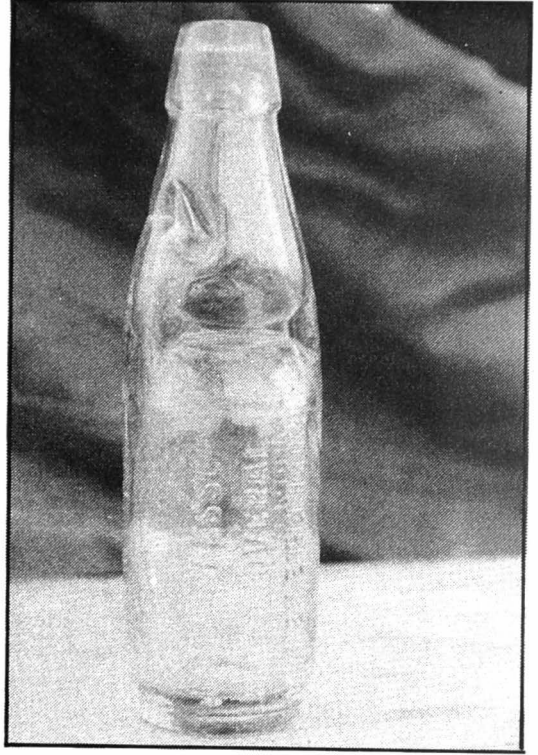

4

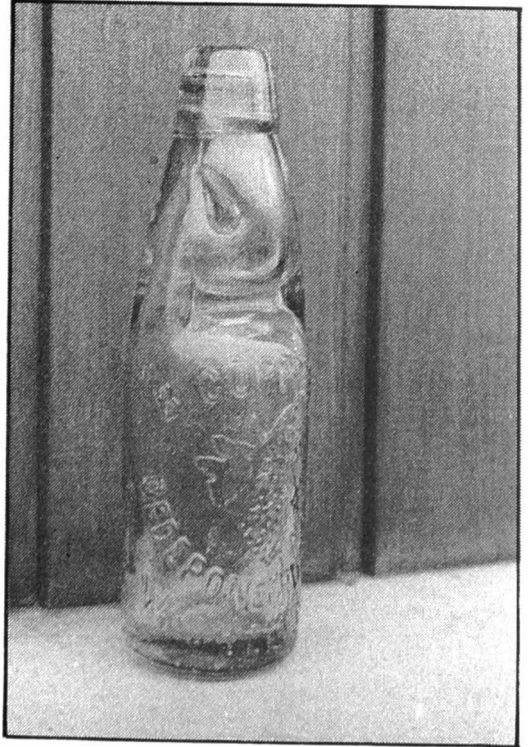
6A

6B

5

7

DE ZANDSCHIPPERS

**VERTELD DOOR CORALIE VANDERGRACHT
OPGETEKEND DOOR GUY HOEBEKE**

DE ZANDSCHIPPERS

Coralie Vandergracht
27.12.1980

Verteld in 1975 door Coralie Vandergracht, geboren in 1905 en wonende in de Spoorwegstraat te Wachtebeke. Ze was getrouwd met Amedee Bracke. Het idee om hierover te schrijven kwam van Maurice Van Heirsele.

Mijn vader heette Viktor Vandergracht. We waren met twee jongens en vijf meisjes. Thuis hebben we altijd geboerd. We hadden een paar koeien, een os, en varkens en van alles. Mijn moeder heeft nooit gevaren, zij boerde met mijn grootvader. 't Is mijn vader die begonnen is met varen en met de zandwinning. Maar mijn grootvader ging ook helpen. Ze moeten met dat zandmijnen begonnen zijn in 1902, want ons Tiele, mijn oudste zuster, is geboren in 1890 en ze moest mee varen als ze twaalf jaar was.

De zandboot aan het laadplatform van de eerste zandmijn.
Op de achtergrond de molen van Van Boekhoute, later uitgebaat door Frans Chalmet.

Zoals ik zei is mijn vader begonnen met varen. Hij heeft het ook geleerd aan zijn zusters zoon, en die is er rijk op geworden. Dat waren boeren in Rostijne (Winkel), voor het hospice. Dat was de goede tijd om rijk te worden, als ge dierft en als ge werkte.

Die jongen zou moeten snoeien worden zijn in de bomen en hij deed dat niet gaarne. „Wor gij schipper, jonk” zei mijn vader, „ik zal 't a wel liëren”. Die jongen is begonnen met grote schepen. Hij heeft op zijn eigen geleerd en kon wel drie, vier derhande (verschillende) talen. Hij had een darse in Port Arthur, met zeezand, en ze zegden er „'t ziëvirken’ tegen. Hij had zeker drie of vier kassen varen. Zo ge weet hoe groot dat is, van die grote rijnkassen en spietsen, die voeren in 't rijnzand. Dat was voor de bouw. Dat werd altijd gezogen op Zeeland hier en de Rijn en op de Maas, keien en zand. Wij hebben ook met zeezand gevaren, naar 't noorden van Frankrijk. Dat werd er in gepompt met water en al, en dat water werd er effenaar uitgepompt. Dat werd gelost met de kraan, nu nog.

27.12.1980

1e Zandmijn Viktor Vandergracht

De lichte streep aan de voet van de hoge bomen, duidt aan dat die bossen hoger staan, dan de nieuw aangeplante ervoor.

27.12.1980

2e Zandmijn Viktor Vandergracht

De akker links was de zandmijn. Men ziet dat het bos rechts hoger staat.

Mijn vader heeft twee zandmijnen gehad. Een aan deze kant van de Langelede (kant Zelzate) en als die afgewerkt was, een tweede aan de overkant (kant Wachtebeke) bijna recht daar over, waar nu dat hersteld buitenverblijfje staat. Van de zandmijn aan deze kant heb ik niet meer geweten, dat was van voor mijn tijd, dan zaaiden we daar al. De eerste mijn was van het Hospice. Het was daar hoog en ge ziet dat nog dat dat daar allemaal uitgeminjd is. En er liep daar een spoortje, en het zand werd met houten „trukjes“ (wagentjes) vervoerd. Voor de tweede mijn werd dat met ijzeren trukjes gedaan. Dat ziet ge op de foto, dat was in 1915.

Voor die tweede mijn hadden ze een dijk doorgestoken om er door te kunnen met dat trukje. Die dijk dat was zand afkomstig uit de Langelede, als ze die herdolven hebben in 1775. Ge ziet dat nog dat dat daar een zandmijn was. Dat hersteld buitenverblijfje staat hoog, maar beneden is het laag. Het bos achter staat hoog, maar het land links ervan ligt laag. Dat was de zandmijn, en dat was een groot stuk.

Dolf Claeys had ook een zandmijn. Die lag achter het huizeke van Steefke Sette, dat nu afgebroken is, dus rechts van de beukendreef. Dolf was getrouwd met Steefke Sette. Steefke hield café. Dolf leverde niet aan schepen, het zand werd bij hem gehaald met karren. Hij verkocht onder andere aan Maria de Zandkerre van de Kloosterbos in Zelzate en ook aan iemand uit Lokeren.

27.12.1980

Zandmijn Dolf Claeys.

Op de voorgrond stond het huisje van Steefke Sette, zijn vrouw.

De beukendreef links staat hoger.

Wat nu het ontginnen van zo'n mijn betreft, dat gebeurde als volgt.

De goede grond werd er eerst afgeschept en opzij gelegd, en als de mijn uitgeminjd was, werd die goede grond teruggelegd. En zo gingen ze langsom verder. Waar we afgroeven lag dat allemaal veel hoger. Eerst moesten ze daar een meter of meer grond afdelven, de rogge-aarde. Daarna kwamen ze aan het witte zand. En dat schepten ze uit tot twee, drie meter diep, zo dat ze soms stellingen moesten maken, om het zand van de bodem in twee keer omhoog te scheppen en om te beletten dat het zand zou inkalven.

Dat werd allemaal met de schop gedaan. Het zand werd van beneden (drie meter diep) geschept en gesmeten op de stoel, die op een diepte van anderhalve meter lag. De stoel was een plat horizontaal stuk, geschept op halve diepte, om het zand in twee keer van de bodem naar boven te krijgen. Er stond dus een man beneden die het zand schepte op de stoel. Een tweede man stond op de stoel en schepte het zand dat van beneden kwam naar de begane grond. Als er te veel zand op de begane grond lag, dat het terug op de stoel begon te slieren, werd het verschept naar een grote hoop, die altijd klaar lag, om onmiddellijk te kunnen laden als er een schip kwam.

Volgens Maurice Van Heirsele zetten ze een stelling, dus geen stoel. Ze schoten van beneden het zand op die stelling en dan vanop die stelling terug omhoog naar de begane grond. Daar werd het in kruiwagens geschept en naar de grote hoop gevoerd. Van die grote hoop werd dan het trukje gevuld en over het spoortje naar het laadplatform aan de Langelede gebracht, waar het in het schip gekipt werd. Volgens Maurice werd dat zand vroeger met kruiwagens vervoerd van de mijn naar het schip. Maar ik heb hen horen zeggen, dat daar altijd een spoortje gelegen heeft, dus dat ze het zand altijd met een trukje vervoerden, eerst met een houten, later met een ijzeren.

27.12.1980

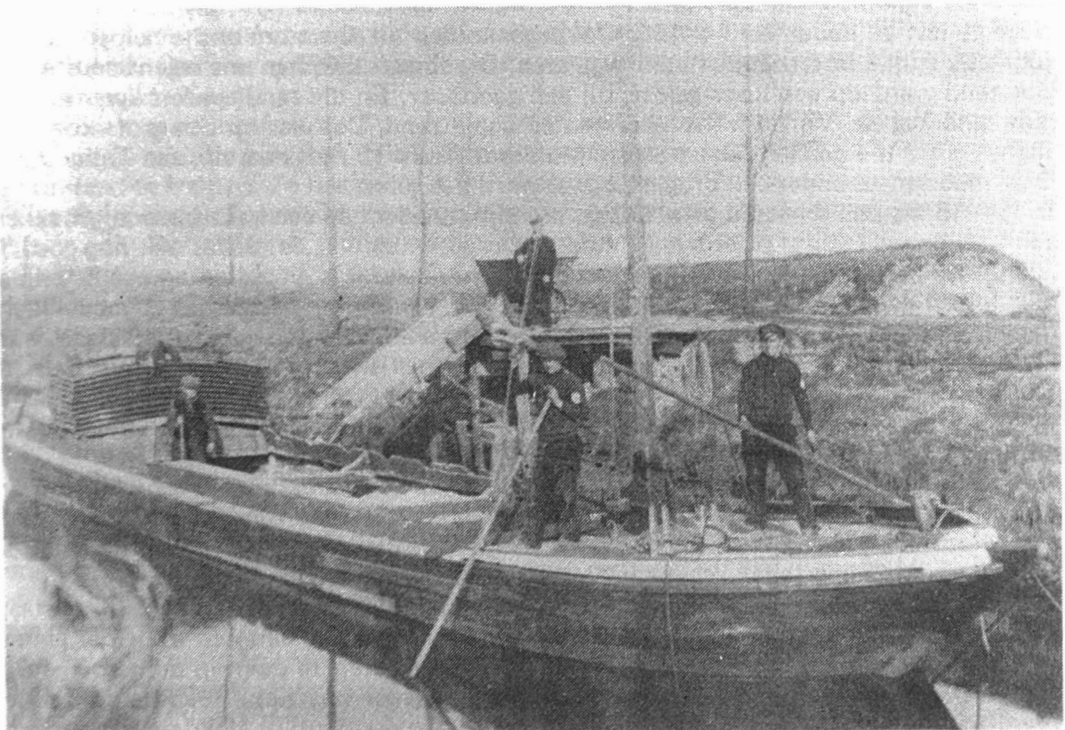
1e Zandmijn Viktor Vandergracht.

In deze slag lag het spoortje langswaar het zand
in een trukje naar de schepen gevoerd werd.

Ons eerste scheepje van 35 ton, werd hier in de Langelede volgeladen. 'k Heb altijd horen vertellen dat er mensen hielpen met laden, en die werden „pendelaars” genoemd, maar dat is van mijn tijd niet meer.

Die „pendels” kwamen van Gent. 'k Heb ons Tille dat dikwijls horen zeggen. Peetje moest in de boot staan om 't zand effen te scheppen. Maar hij werd dan te oud en deed dat niet meer. Die pendelaars zijn dan weggebleven, misschien omdat de tijden almaar beter werden en er zo veel trok niet meer was naar dat zand. „Mietshen, geef mij da kroetsjen” zeiden ze tegen ons Tille, en 't was een half brood. Er was armoe vroeger, zille. Ja ze hadden altijd eten aan boord.

Ons tweede schip was echter te groot. Dat was een van 70 ton. We laadden dat hier in de Langelede gedeeltelijk vol met zand, naargelang het water hoog stond. Dan trokken we ons schip naar de Moervaart, waar het verder geladen werd. Dit zand werd dan overgavet op platte boten vanuit de Langelede naar de Moervaart en daar werd het in ons schip overgeschept. Dat was arbeid. We hadden een daghuurman, Dolf Vandergracht. Die hielp normaal op een boerderijtje, en dolf tussendoor in 't zand. Degene van de jongens die thuis waren moesten ook delven, maar als ze eenmaal gevaren hadden wilden ze dat niet meer zo gewillig doen. Maurice Van Heirsele wist hier nog te vertellen : „Moar ik weette nog goed, woar dan ze da zand overschoten van die vletten op 't skeep, doar wiert er veel zand gemuëst, in doar gingeme wij goan zwemmen, doar woas ons zwemploatse, da woas schuënen vasten bom, ee“. Die vletboten werden gehuurd bij aannemer Van de Calseyde.

Voor de tweede mijn werd dat met ijzeren trukjes gedaan... en hadden ze een dijk door-gestoken.

De eerste van links : „Peetje moest in de boot staan om 't zand effen te scheppen“.

De man in 't midden boven : Dolf Vandergracht.

De man in 't midden onder : René Van Vlierberghe.

De man rechts : Arthur Vandergracht.

De witte vlek op de linkerbovenarm van de laatste 2 mannen was een schildje met een anker op. Dit betekende dat ze toelating hadden van de Duitsers om te varen in de grens-streek (1914-1918).

Als 't schip geladen was, moest het naar Gent getrokken worden. 'k Heb ons Tille horen vertellen dat vroeger die „pendels“ die kwamen helpen laden, ook het schip naar Gent hielpen trekken. Er was dan weinig werk. Maar dat was voor mijn tijd. Zo lang ik weet, moesten we dat zelf trekken. Ze trokken dat skeepje met tweeën of alleen. Ik heb aan het onze van honderdzestig ton dikwijls alleen gelegen, zille, in de lijn van Oostende naar Brugge, op de Roeselaarse vaart, op de Leie, overal.

Als het stil lag, kondt ge dat alleen in gang trekken, met wel duizend ton zelfs. We moesten trekken van aan Overlede, door de Moervaart, sassen op Rodenhuize en dan verder het Keujken uit, 't kanaal in. Op Langerbrugge moesten we de lijn overvoeren met ons bootje, als er een beetje wind was, en dan ginder vastmaken. 't Is nog eens gebeurd, dat ik eens mocht mee varen, en ze hadden wissen geladen op Kalve. Ik moest sturen, en met hun tweeën trokken ze, in 't kanaal. Maar er kwam een boot af, en daar was ik oneindig bang van. 'k Wist niet beter, dan beneden te gaan, dat ik het niet zag. En roepen dat ze deden, aja, ons scheepje ging naar de oever en daar zaten bouten uit. Ze hebben dan moeten schoren om dat tegen te houden. „Gij lelijke rosse”. Ik mocht niet meer mee varen. 'k Was een jaar of negen, maar ik kon al sturen, en goed. Meevaren, dan waart ge in de hemel, dat zit daar in, zille. Als er wind was, zetten we het zeil bij. Het opkomen van 't water kon ons ook helpen, want de Moervaart kwam ook op met ebbe en vloed. Dan scheelde dat veel, maar nu ziet ge dat niet meer. Ge kunt niet meer ook, want 't is afgesloten aan de Durme.

Weet ge wat ze deden in '14-'18 ? Ons tegenkomen uit Gent om ons te helpen trekken voor een stukje boterham of voor wat eten. Die lossers kwamen ons tegen vanuit Gent. Dat zand werd op een koer gelost, bij een zandboer. En die zandleurders kwamen daar hun zand kopen. Vijftig frank voor een scheepje zand. Dat was op een grote koer. Dat vaartje is nu toe gedaan. Dat was aan Muidesas. Tram 10 rijdt daar nu, aan Tolhuisbrug. Daar moesten ze onder een brugje en daar werd het gelost.

In '14-'18 als ons scheepje geladen was en mijn moeder had een baksel brood gebakken, zei mijn broer Tuur : „Moedre, ik moe da bruëd èn ee.” - „Ja, dadès uëk nog goed.” - „Ja, moar ik keunne 't skeep nie loaten lossen uër, azze'k giën eten en è.” Ze wilden niet lossen voor geld. Ja ze hadden honger in '14-'18. En mijn vader was zo medelijdend dat hij aardappelen mee deed en brood en vet en alles. Ze konden ons niets doen, want als vader een varken dood sloeg en ze kwamen nadien opnemen (kontrole door de Duitsers) zei hij dat het varken dood lag. Die lossers zegden : „Artur jonk, wij losseme, moar wij moeme eten èn, nie veur geld”. Ze hadden veel honger. 't Is in '40-'45 zo niet geweest.

Het zand werd niet alleen door ons vervoerd. Er kwamen ook andere schippers bij ons kopen, zoals de Zoete's, de Fierens en de Buysse's. Als ze zand wilden moesten ze komen laden bij vader of bij Loewie Bert, Langevelde ginder (ongeveer waar nu café Van Assel is aan de Langelede), die heeft ook een zandmijn gehad.

Dat zand diende om in de huizen te strooien op de vloer in de keuken. In de slaapkamers werd dat niet gebruikt. In Gent verkochten we dat aan een kluit per emmer (0,10 fr.) en dat diende daar ook om in de spuwbakken te doen in de herbergen. 'k Herinner me nog goed, 'k was zestien jaar, mijn moeder was ziek. Toen de dokter verbood van te strooien voor mijn moeder, was ik niet weinig blij. Maar mijn grootvader niet, aja dat was die mens zijn leven dat zand. „Da goaë toch nie doen zekers, zuë kajd dat da ier goa zijn.”

— „Moar peet, da doet er niets oan, da blijft zust even woarme.” - „In den vloer goa vuil zijn.” - „Da's niet peet, we zam'èm schuren as 't ij vuil ès.” Het zand werd ververst als het te vuil werd. 's Zaterdag werd er geschuurd met een beetje zand erbij, om de rode tegels beter te kunnen schrobben. Bij het wegvagen van het zand, waren we slimmer geworden, en maakten het nat om het stuiven tegen te gaan.

(Schrijver dezes heeft in Moerbeke-Waas, in Collemansbrug 20, nog gezien dat er zand gestrooid werd op de vloer van een nu afgebroken huisje. Dit was in het jaar 1940. Er werden ook allerlei tekeningen in getrokken als het vers gestrooid was. Ik dierf bijna niet binnen gaan, uit schrik ze te verstoren).

Mijn vader heeft eerst in 't zand gedaan met gehuurde houten scheepjes. Hij heeft dan zijn eerste scheepje gekocht in 1902 in Sint Joris ten Distel tegen Brugge. 't Was er eentje van vijfendertig ton en 't kostte vijfhonderd frank. Maar dat scheepje was hem niet voldoende, hij wilde een groter, ijzeren schip hebben.

Hij is dan in 1905 naar Amerika gegaan, om veel geld te verdienen. Wij boerden wat ook en mijn vader heeft een koe verkocht om zijn reis te kunnen betalen. Hij moest daar spoorwegen aanleggen in de broesse, dat was ginder in de wildernis. Hij vertelde dat ze

die spoorwegen aanlegden met een „kaar“. Ze hadden een kok mee, dat was een zwarte. „Moar jongens“, zei mijn vader, „’t giën daë gintre in den vuilbak goart, èn de menschen ier nie op ’t eten. Moar da komt ier uëk ezuë zille.“ Indien we met vijf broers en twee zusters geweest waren, in plaats van omgekeerd, zou hij onmiddellijk naar Amerika getrokken zijn. Maar ’t was omgekeerd en ’t vrouwvolk was ginder niets waard zei hij. Zo zijn wij hier gebleven, maar we hebben wel familie daar. Mijn vader zat, samen met zijn werkmakers, op een wagon om te slapen en te eten. Die gingen om wat te verdienen en waren zuinig. Hij stuurde al zijn geld af naar ons. Maar ’t was ginder dan staking en hij zei „’k goa ier nie blijven.“ Hij is dan teruggekomen en heeft een ijzeren schip opgezet in Moerbeke bij Van Garsse. Die bestaan nog. Die lagen toendertijd met hun zate voor Terwest.

Dat was een scheepje van vijfenzeventig ton. Het kwam bevlagd toe. Wij woonden toen achter de molen van Van Boechoutes. De pastoor heeft dat ingewijd, en mijn vader gaf een ton bier ten beste voor gans de gebuurte. Het scheepje heette Mathilde naar mijn oudste zuster. Dat was in 1912 voor de eerste wereldoorlog, want ik was toen al zo oud, dat ik er nog van weet.

Behalve in ’t zand, heeft onze Tuur, mijn broer, met dat scheepje ook nog in de vette grond van de schieting gevaren. Die bracht dat naar Ramonshoek voor de boeren om het op hun land te smijten. Ze haalden dat in Ekkergerem, waar hij opgespoten werd nadat hij in Gent uitgebaggerd was. Dat was goede grond, zegden ze. Op de tragel van Overlede heeft er ook nog veel vette grond gelegen. Ze gingen vroeger zelfs kruid gaan trekken op de Zuidlede, om op ’t land te doen. Dat was de „vette“. Was dat dan geen gezond eten? Ze zouden ons niet vergeven hebben. Ik ben ook nog mee geweest met het scheepje om kruid te gaan trekken. Er zat van tijd nog paling in.

In ’14-’18 moest mijn vader sparren vervoeren naar Hamme. Die werden hier allemaal af gedaan door de Duitsers. De boot van mijn vader en die van mijn zuster zijn dan door de Duitsers opgeëist, om er een benzineketel in te zetten. Ze hebben die dan in Burcht in de grond gestoken, voor ze aftrokken in ’18. En vader heeft ze er dan met mijn zuster uitgetrokken, maar nooit een cens oorlogsschade gehad. Hij heeft ze laten herstellen en ze hebben er dan nog een beetje mee gevaren. Als ik dan uit school bleef, heeft vader dat scheepje verkocht. Twintigduizend frank kreeg hij er voor. Hij dacht dat hij gans de wereld had, maar daarna is de koers van het goud gedaald. Hij had dan nog een koetje en een varkentje, om zich bezig te houden. Dat scheepje hebben we dan nog gezien op de Schelde, aan een steenbakkerij.

Ons Leine die heeft ook wat gedaan binst de oorlog. Dat was die Geldhove, dat was een spion. En ze lag daar met het scheepje te wachten op een vlettinge. En er werd geroepen, maar ze liet zich niet zien. Wat ze wel deed, was een lijn vastmaken aan de achterhangboot en zo kon Geldhove zich zelf overtrekken als er niemand te zien was. Moesten ze hem daarbij betrapt hebben, dan zou mijn zuster zagezegd van niets geweten hebben. Die Geldhove mocht over Overlede niet gaan. Hij had hier zijn verblijf achter de oven bij Theofiel „Boswachters“.

Maurice Van Heirsele wist ook hier nog meer bijzonderheden te vertellen. Geldhove was bij zijn zuster in Zaffelare, aan ’t Oudburg. En daar is hij gepakt. Er kwamen twee Duitsers binnen, hij schoot en hij had de achterste en die was dood. De eerste ging lopen. Dat is achterhaald in de archieven van Zaffelare. Maar hier is een missing in. Ze schrijven dat Pieter Geldhove die Duitser doodgeschoten heeft, maar ’t was Raymond Geldhove, die later dan getrouwd is met Richard Verplanckes zuster.

Na de oorlog bleef ik thuis uit school. Vader had dan zijn scheepje verkocht. Na ’14-’18 was het ver gedaan met zand. Enkel nog een paar oude mensen die er aan hielden. En wie zand wilde kon er halen bij Pier Claas. Ik moest niet gaan dienen, niet gaan werken, niets. Mijn vader had geld van dat scheepje en boerde een beetje om zich bezig te houden. Ik mocht naar school gaan, maar ’k wilde niet. Later heb ik nog gezegd „ge moest er mij mee nen stok noar toe geslegen èn.“ ’k Was gedomme maar dertien jaar en ’k was een goede leerlinge. Ge moogt een kind zijn goesting niet laten doen. We zijn getrouwd in 1925 en hebben twee jaar ingewoond bij mijn schoonmoeder in de Kleistraat. Ze had

een boerderij met drie koeien, een paard en runders en varkens. Dat rendeerde niet hard meer, maar ze wilde 't meesterschap niet afgeven. Mijn schoonbroer zei dan „Amedee, zoë nie willen voaren, 'k weet een schuën skeepken liggen.“ We hebben dan in '27 dat houten skeepje gekocht van honderd ton. Het heette de Viktor. We zijn er goed mee geweest, want we hebben er geen kosten aan gehad. We hebben er drie jaar mee gevaren, in de bieten en alles. In 1930 hebben we ons een ijzeren skeepje van 160 ton gekocht, de Eenigheid. Maar in de jaren dertig was het slechte tijd. We hebben dan gevaren voor de wederopbouw van West-Vlaanderen, naar Nieuwpoort en Diksmuide. We gingen naar Rosendael om stenen en brachten ze naar de IJzer. Nadien hebben we nog zes bietenkampanjes gedaan in 't noorden van Frankrijk. Weet gij dat wij ook hard gewerkt hebben ? Dat we ons zelf laadden en dat ik 's morgens om drie uur bieten stond te scheppen met mijn man ? Daar verdienden we goed mee, naar Grevelingen op en Kales, van de ene boer naar de andere als er geen bieten genoeg lagen. We zijn daar dikwijls gebleven na de kampanjes en dan voeren we met alles, graan van de boten, apenootjes... We hebben gevaren op de Colme, en van Duinkerke de Bergenvaart op, dan komt er Watten, dan Sint-Omaars, en dan hebt ge de rivier vandaar naar Grevelingen en de vaart naar Kales. De suikerfabriek heette de „Bistade“ en lag op de rivier naar Grevelingen.

De boeren spraken daar nog vlaams. Ons Tille ging eens om melk. En de boerin zei „beid een lietshen“. Tille bleef stil zitten, want ze verstond dat niet. Maar die boerin was gaan melken en die wilde zeggen „wacht een beetje“. Op de duur wisten we wat dat betekende. Maar er waren er daar die goed vlaams klapten. Aan de Kolme waren het al Vlamingen, daarom zaten we er gaarne. Maar Amedee kon Frans, hij had avondschoon gedaan. En zo kwamen wij met een ponkske geld naar België terug. En 't waren de Belgen, die verdienden, want die Franse legden hun schip vast totdat hun geld op was, nadat ze een reis gehad hadden. Ze kwamen ze vragen de Belgen. Op 't laatste mochten we niet leeg binnen en voeren wij ook op met zand.

In 't begin van de oorlog '40-'45 lagen we met ons skeepje in de Moervaart en ik was ziek. Er kwamen Franse soldaten en ze wilden ons schip doen springen. Amedee zei : „Moar meniër, mijn vrouë lig ziek, oe goaë da skeep na doen springen ?“ - „Dat er nie af ès, spring moar mee“ zei hij. Mijn man stelde dan voor een bout uit te trekken of een gat in 't schip te slaan, zodat het ook op de bodem kwam te staan en de vijand er niet mee kon wegvaren. Maar niets aan te doen, een lading in het achteronder en een in 't ruim. We hebben water en bloed gezweet om er ons gerief af te hebben. Daar zijn we niet in geslaagd en wat overgebleven was, was 's anderendaagsmorgens gestolen. Ik ben dan te voet met mijn schoonbroer, Staf Bracke, langs 't vaardeken gegaan en al hetgeen we konden in 't varkenshok gelegd. Nadat ons schip gesprongen was, lagen de luiken overal. We zijn drie weken bij mijn schoonbroer gebleven en hebben ons dan een huisje gehuurd in de Kleistraat, waar we al ons gerief afgewassen hebben.

In 1943 is mijn man, Amedee Bracke, doodgeschoten op de Sluize. Hij had een klutsje aardappelen bij zich. Hij werkte in de aardappelen op 't Hollands en ze konden hun zakken daar opvullen.

Maar op een zekere keer werd dat verboden van die aardappelen over te brengen. De Sluisse boeren zegden echter „Komt er morgenuchtink moar omme, om nen kluts“. En ze gingen met een man of zes of zeven. Maar dat was verklapt dat de Sluisse boeren hun oogst overbrachten. Nochtans waren ze wel verplicht dat te doen, want ze woonden in België, doch hun land lag in Holland, maar ze mochten België niet verlaten. Zo lagen de Duitsers in hinderlaag in verband met die oogst. En ze hebben in die groep geschoten, en Amedee was dodelijk getroffen. Drie dagen heeft hij hier nog gelegen, met de urineblaas kapot en de ingewanden op drie plaatsen. Veertig jaar en een vent gelijk een boom. We hebben dan nog een vliegende bom gehad in de Kleistraat op mijn schoonzuster haar hofstee. Wij woonden voorbij het café van Van Hoecke, dan een akker daartussen, en dan het eerste huisje, dat van Verhofmans. Onze Viktor was beneden komen gelopen. 'k Zeg „Wat ès da doare, 'k uëre 'k ik toch iets.“ - „Moedre“ zei hij, „ter ès doar iënen in 't ès iënen veur ons.“ Die had dat gehoord en die kwam beneden gevlogen en hij zet zich onder tafel met zijn klaas. Die klaas met koffie stond klaar, gelijk hij 's anderendaags moest gaan werken. Moest hij in zijn bed blijven liggen zijn, hij was zo dood als een luis.

De bom was gevallen op mijn schoonzuster haar hofstee, maar wij woonden daar schuin over. Die hofstee was in riemelingen. Bij ons hing de zolder er uit, over mij. De ruiten waren uit, de deur weg, onze stoof lag aan de kant gesmeten, maar aan onze glazen toonkast met glazen in was niets. Onze kleine stond zo in zijn bedje achter de deur, en hij lag helemaal in het glas. „Stouten vliegende bom” zei hij. Ik heb hem dan uit dat glas gepeld. Wij hebben daar barvoets gelopen in dat huis. Nadien geloofde niemand dat we daarbij nog geen stukje glas in onze voeten gekregen hebben. Viktor zei : „Ma, der ès niets oan a, den kleinen ès goed, ik goa noar ier ovre goan èlpen, want Tsef Mieke (Raemdonck) mee zijnen zeune, die zitten der ondre. Kwets keumeze nie redden.” En hij is gaan redden, maar de zoon was dood. Er waren zakken graan gestapeld op de zolder, de zoon had zich recht gezet in zijn bed, en die zakken waren op hem gevallen en hij zat dubbelgeplooid, dood. Maar Tsef hebben ze er kunnen uitpellen, die was dan goed nadien. Die vliegende bom was gevallen bij Amedees zuster in de schuur voor het paard zijn kribbe. De kepers van dat nieuw schuurtje, zulke klossen, die lagen overal gesmeten. Alle beesten waren dood, zo ‘n pens kregen die. Had het in hun huis niet moeten opgestapeld staan van de meubels, ze waren er allemaal aan. Maar nu kon het niet vallen van al de kasten en de meubels die er stonden.

’k Herinner me nog iets van de oorlog ‘14-’18. Die is hier geëindigd aan de Langelede. De Belgen stonden dan met hun kanonnen ten westen van het kanaal Gent-Terneuzen en schoten naar het geschut van de Duitsers, dat stond in de lochtingen van de huizen van de molen, dus ongeveer vanaf de huidige spoorwegbrug tot waar nu de Dennenlaan is. Onzen Tuur stak de vlag uit terwijl de Duitsers marcheerden aan de overkant. „Ge goa toch nie lachen mee ons oas den Tommie komt ?” zegden ze. „Niëm, niëm, oast uldre moar ziëre daë weg zijt, bij uldre vrouë in ulder kinders” zei hij. En hij stak de vlag op een grote boom en ze hebben niets gedaan. En de elfde november was het wapenstilstand, en dan stond er hier een gans leger om beschietingen te doen om het kanaal te beschermen. Er kwam bij ons een Duitser binnengelopen. „Vatter” zei hij, ‘t was een Beier, „’k zie ze nie miër”. Hij kwam bij ons in de kelder, maar ze kwamen er hem uithalen. Er was juist een obus voor ‘t kanon gevallen en hij was bang.

De Langelede vroeger ? Met ganse emmers vis gaven ze aan de mensen. Bert Sliepers en Manse zouden het kunnen bevestigen, moesten ze nog leven. De vissen lagen boven als wij naar school gingen. Wij hadden er dan ons plezier in om te kijken hoe die snoeken zich lagen te warmen. O, er zat vis in ‘t vaartje, alle vis, maar meest platte. En weet ge wat wij deden ? Oesters trappen, met van die grote schalen. En wat we ook dierven doen ? Op Overlede fuiken gaan lichten.

En Maurice Van Heirsele besloot met de woorden :
„Op ‘t poatersoeksken vistegeme mee werrelgoarens.”

ONS VOLK VERTELT

verzameld door GUY HOEBEKE

Sagen verteld door Viktor Pieters, geboren te Wachtebeke, 6 december 1904. Deze sagen hoorde hij van zijn moeder, Stefanie De Maesschalck, ° 1856, die ze gedeeltelijk had gehoord van haar moeder. Ze werden opgetekend op 6 februari 1979.

1. En dat waren, die weerwolven in het eerste, dat waren eigenlijk de echte, dat waren grote vellen, gemaakt gelijk een kostuum, met horens op en met een staart achteraan. En die gingen, vroeger was er geen verlichting op de straat, die gingen naar de huizen en die deden zich dragen als ze ergens wilden gaan. En naar zekere hoven, en daar gingen ze op de hoven, de bewoners mochten daar niets aan doen, aan die weerwolven of ze zouden een grote ramp op dat hof gehad hebben. En die die de weerwolven droegen, moesten blijven wachten totdat de weerwolf terug kwam of ze zouden gestorven zijn als ze voortgingen. Zo dan preekte het geestelijk, om de weerwolven van hun hof te houden, moesten ze wijwater in hun hoven strooien en paasnagels kloppen. En ge hadt met plaatsen dat de vruchten van de boeren veel beschadigd waren, van de weerwolf zagezegd, en dan moesten ze rond hun akker gaan met wijwater, en dan kon hij daar niet meer over. Maar op een zekere keer, had er een keer een met zaad op een weerwolf geschoten, hier op Rostijne, en die had daar lang gelegen, want er lag bloed op de grond, zei de boer, want ze waren binnengevlucht van schrik. En dan heeft het geestelijk gepreikt dat ze op geen weerwolf meer mochten schieten met zaad, dat dat verboden was. Maar als ze er nog moesten naar schieten, dat ze dat moesten doen met gewijd zout. En die boer is dan 't jaar nadien gans zijn stal beesten uitgestorven. En het was dan ook dat ze kwamen preken, 's winters, de paters, dat ze op zending kwamen en dat alle mensen naar de kerk gingen, dat er geen eene dierf thuis blijven. En dat ze allemaal moesten offeren voor de weerwolf niet meer te komen. En een maand voor dat ze kwamen begon er al een keer een huisje af te branden of een koe te sterven, en dan werd daar over gepreikt.

Maar naarmate dat er lantarenpalen kwamen om de honderd meter, waren de straten al een beetje verlicht. Maar naarmate dat de mensen slimmer werden, kwamen er weerwolven bij, met een wit laken over hun kop of met een klein velleke. Maar de mensen die deze weerwolven gezien hadden gaven er elk een andere lapnaam aan gelijk de witte heks, of de witte vrouw of Osschaart.

Maar dan dierf er bijna geen jong vrouwvolk op straat gaan, als het donker was, dan mochten ze op straat niet. Het vrouwvolk aanvallen, en als ze er een piek op hadden, met hun bloot achterste op de doornenhaag zetten.

Maar naarmate dat er andere weerwolven bijkwamen, begonnen ze te stelen. En de oude Smet, zette zich een keer bij zijn kolen te waken, en als de weerwolf ze kwam pakken, gaf hij hem een klop met de hamer. Maar 's anderendaags zag hij hem lopen met zijn kwetsuur, en hij was gekend. Maar in die tijd was er niet veel politie. Zelfs zwangere vrouwen, die aangevallen werden door de weerwolf, en te vroeg kochten, maar daar werd niet naar toe gekeken, geen ene die zich daar mee bemoeide, want 't was de weerwolf.

Maar naarmate de straten meer verlicht geworden zijn, is de weerwolf achterwege gebleven en zijn de mensen zo bang niet meer. Almets sprongen ze met twee of drie op een zijn rug, totdat hij er bij viel. En er was een keer eene die er niet bang van was, een vrouwmens. Ik zou een keer willen zien, dat hij een keer komt, 'k geef hem een klop. En twee dagen nadien pakten ze haar en ze rolden haar er op, op de hulstweer.

2. Dat was een toverheks. En die kwam altijd met zakdoeken en voorschoten en van alles leuren. En altijd dezelfde dag en hetzelfde uur. En de mensen waren er bang van als ze er niet van kochten. Als ze twee keren geweest was dat ze er niet van kochten, zouden ze een ongeluk gehad hebben. En 'k weet eene die er een voorschoot van kocht, omdat ze het niet dierf laten, en als ze buiten was, stak ze hem in de stoof. En mijn broer zei tegen mijn moeder „we gaan ze een keer vangen, ze zal niet binnen kunnen“. Een paasnagel aan de deur geklopt, en ze kwam af. „Ja, ze wipt er haar over“, zei hij, „ze zit binnen“. En binst dat ze binnen was goot hij een

halve fles wijwater in het deurgat. „'k Zal ze nu wel hebben”, zei hij. Maar ze wipte er haar nog gezwinder over.

* * *
* * *
* * *

Sagen verteld door een oude Wachtebeekse, ° 1904, die ze gehoord heeft van haar moeder, ° 1872. Haar vader ° 1874. Opgetekend op 9 augustus 1979.

1. Vader die is aangepakt geweest door bokkenrijders tussen Zaffelare en Mendonk op de „Gallei” wijk. Die hadden bokkenvel overgetrokken en die vroegen tabakgeld. Papa kwam dan te voet naar huis bij donker (dit gebeurde rond 1895) en die man vroeg tabakgeld. „Ik zal u eens onmiddellijk tabakgeld geven” zei vader en hij nam hem op en smiet hem tegen de stenen. Mijn vader was een vent van honderdtweëndertig kilo. Hij gaf de bokkenrijder nog een schop in zijn achterste. „Laat me los, laat me los” riep die. „'k Laat u los” zei mijn vader en die bokkenrijder ging naar huis. Enige tijd nadien komt pa bij een boer in de buurt. De knechten moesten hem helpen bij zijn werk. En één van die knechten had zoveel schrik van papa, dat de boer zei „Ge moet toch zoveel schrik niet hebben van die mens, dat is een brave” - „Jamaar boer, ge weet niet hoeveel macht dat die heeft”. En zo kwam dat uit. Zo 't was daar dan gedaan met bokkerijden.
2. Moeder kwam in Sint-Kruis-Winkel toen ze vier jaar was en is daar weggegaan toen ze zestien jaar was (1876 - 1888). De weerwolf die sprong op de mensen hun rug 's winters als 't donker was. Dan moesten ze hem zo of zo ver dragen. Natuurlijk was dat een schrik voor de mensen en iedereen kon niet zo goed dragen. En op zekere dag vinden ze in de houtmijt op het hof, in de Winkelse Groenstraat, een echt berenvel. In die tijd kwamen er in Wachtebeke een soort landlopers met beren om aan de deur te schooien. Ik heb dat nog geweten voor de oorlog 1914-1918. Misschien kwamen die berevellen daarvan. En ze misten 's avonds altijd hun knecht en ze zegden dat moet van hem zijn. In de voormiddag terwijl hij naar het land was gaan werken, hebben ze dat vel genomen en in het fornuis verbrand. En hij is met zijn armen in de lucht van het land komen lopen. „Wat hebt ge nu gedaan, wat hebt ge nu gedaan?”. En hij heeft op de grond liggen rollen en roepen en tieren. Ze zijn dan naar de paters gegaan nadien om hem af te lezen, want die man zag daar nog van af de volgende dagen.
3. Tussen Mendonk en Sint-Kruis-Winkel was er een hof en daar was de zoon van het kwaad bezeten. Er gebeurden allerhande ongelukken in de stallen : beesten stierven zonder oorzaak en alles ging tegen. 's Nachts lag de zoon in zijn bed te roepen „Kom mij helpen, kom mij helpen, want ze zijn daar weer”. En ze zagen niemand. Die man zag daar geweldig van af en verkwijnde. De dokter kon er geen uitleg aan geven, aan zijn ziekte. En dan zijn ze naar Gent, naar de paters gegaan. Die zijn met tweeën ter plaatse komen bidden en ze werden op sommige plaatsen achteruit geduwd van het kwaad. En ze hadden het zo lastig dat het zweet hen afbeekte. En toch hebben ze het kwaad overwonnen en is dat gedaan geraakt. Maar die zoon is jong gestorven.
4. 't Buiske van de Lening naar de Langelede, ze zegden dat het daar 's avonds spookte.
5. In die tijd zegden ze dat het in de krekens, de Keizersput in de Overslag en de Sint-Elooi-kreek aan de Oudenburgse Sluis, dat het daar ook spookte. Dat was fosfor, geel, groen, blauw, verdamping van fosforesters van fossielen die bedolven lagen. Die werden Stalkaarsen genoemd. Papa zag die 's avonds als 't broeierig was. 't Bijgeloof van de mensen zei, „als ge er uw vinger naar uitsteekt, komen z'er op zitten”.

met laarzen aan die er in woonde. En hij moest wachten tot het donker werd, om er op te kruipen. Zo nu met gans de bende naar ginder en het koewachtertje moest de boom in. En als hij in het topje van de boom zat, liepen ze allemaal weg, en ze lieten hem daar zitten. En hij was dood van schrik.

*   *   *
                         *   *
   *   *

Sagen verteld door M. Eugène Van de Moere op 6 april 1979. Hij hoorde die van zijn vader, Julien Constant Van de Moere, geboren op 31.7.1865 op Grave Jansdijk te Bassevelde.

1. In die tijd ging het zo slecht dat ze vier stielen deden : boer, mulder, bakker en herbergier en op 't einde van het jaar konden ze zelfs hun pacht niet betalen. Hij is nog een keer naar huis gekomen in de nacht, van de kermis van Watervliet, en dan was hij zo een jaar of achttien, negentien. Awel als hij 's nachts naar huis ging, zo tussen Watervliet en de Landsdijk, dan stonden er natuurlijk geen huizen, dat was zo een weg, een uur lang tussen Watervliet en Landsdijk. En zo halverwege dan hoorde hij bellen in het land en op hetzelfde ogenblik sprong er een witte kat op zijn schouders. „Dju dan schrok ik“ zei hij. En hij dierf ze er niet afslaan, want ze hadden hem gezegd, als ge dat tegenkomt, moogt ge ze niet wegslaan of ze trekt (krabt) gans uw gezicht open.
2. Van de mare bereden. Er had iemand bij hem gestaan in West-Vlaanderen. En die moet hem betoverd hebben of zo iets, want hij heeft een ganse nacht gegaan, en het was maar een uur ver. En 's morgens kwam hij thuis tegen dat het licht werd. (dit speelde zich af tussen 1883 en 1885)
3. Van kinderen die betoverd waren. En dat waren kinderen die bezoek gehad hadden van een vrouw, maar die vrouw was een toverheks. Die vrouw was de moeder van meester Vaak (rond 1863). Ze pakte ze bij hun hand een keer, en als ze dan weg was, dan gingen die kinderen aan het schreien een ganse week lang. En dan moest de dokter er bij komen, en de pastoor, en ze zeiden dat ze er niets konden aan doen, dat ze moesten naar de paters gaan in Eeklo. En die gaven haar natuurlijk een beeldje dat ze moest lezen. En de volgende dag zeiden ze, moet ge langs die dijk gaan, want ze was van de Maagd van Gent, daar zult ge die tegenkomen die dat gedaan heeft, maar ge moogt er niet tegen spreken. Dat was zozegged een belofte die ze moesten doen zeker aan die paters, om er niet in te geloven. Die moeder van dat kind heeft dat gedaan, en ze is ze tegen gekomen. En dan heeft ze gezien dat dat meester Vaak zijn moeder was. Ze hebben die dan geschuwd nadien, en die moest in huis niet meer komen.
4. En van Gillis. Die had zich zelfmoord (rond 1870). Bruun Tak vertelde dat. Hij was daar knecht. En tegen dat Gillis zich ging zelfmoorden, mocht er geen eene meer op dat hof komen, juist Bruun alleen. Want de politie van Bassevelde stond aan zijn hekken, en ze dierven niet eens binnen gaan ; natuurlijk de andere liep daar met zijn geweer. Dat was van het slecht leven zei Bruun. Want hij (Gillis) had op iemand geschoten en hij dacht dat hij dood was. En die man was gevluht in zijn huis op de zolder, want Gillis hoorde de val vallen. En hij pakte een ladder en hij stak zijn loop door het strooien dak en dan heeft hij een schot of tien gegeven naar links en naar rechts. En die waar hij naar schoot, hield zich stil. En Gillis dacht dat hij dood was. En hij zei : „k Ga mij zelfmoorden, want anders moet ik toch voor mijn leven in de bak (gevangen)“. En hij schoot zich dood onder een appelaar. Zo dan heeft Bruun hem naar het kerkhof moeten voeren. Maar op het ogenblik dat hij

de kist op de wagen wilde zetten, sprongen er twee witte katten over de kist. Enige sekonden nadien, zag hij ze niet meer. Dat was ook het kwaad zei hij.

5. Maar er bestonden toch slechte boeken hoor in die tijd, waar ge kwaad mee kondt doen. En dat de paters van Eeklo zegden, ge moet dat uit uw huis doen allemaal die slechte boeken. Maar meester Vaak zijn moeder die had dat, zo slechte boeken, die had haar gerief hoor.
6. Als hij nog thuis was, als zijn vader nog opstond 's nachts, dat ze de weemolen, voor het kaf van het koren te scheiden, hoorden draaien in de schuur. Maar die kon uit zichzelf niet draaien, want ge moest aan een draailing draaien. Zo dat hij hem mee in huis deed, die draailing, dat ze niet meer konden draaien, maar evengoed bleven ze het horen. Zo dat was betoverd.
7. Paasnagels. Dat was van de paters dat ge dat kreeg, dat was in Watervliet. En mijn moeder heeft die nog onder de drempel gestoken, dan kon het kwaad niet binnen, voor het kwaad buiten te houden. De paters kwamen er zelf mee rond, om wat te krijgen.
8. Zelzate. Als kind werd er gezegd, in de Sint-Stevensstraat (Polderstraat) als het donker werd, dat ge van de straat moest zijn, want de dulle flokhouten (stopsels) gingen er gaan zijn.
9. Van de slechte tijd in de jaren tachtig, dat ze zelfs geen dweil of klompen mochten laten buiten staan, of dat ze gestolen werden. En dat ze 's nachts naar IJzendijke gingen om beer te halen, ze moesten daar weg zijn, voor het licht wierd.

*   *   *
                  *   *
    *

Sagen gehoord van Anna Dhauwe, weduwe Maurice Celie, op zaterdag 3 februari 1979. Anna werd geboren te Bentille (Kaprijke) op 20 maart 1907. Ze waren thuis met drie kinderen, twee meisjes en één jongen. Anna woonde lange jaren in Wachtebeke.

1. In Mendonk was er een man die altijd met een wit laken over zijn kop liep om de mensen bang te maken. En iemand zei, iemand die niet bang was „'t zal daar rap gedaan zijn“. En hij ging naar die weg waar Osschaart altijd liep. En als hij hem zag, trok hij hem het laken af en hij zette hem een gloeiend strijkijzer op zijn kaak, en 't was gedaan. Osschaart was gekend.
2. Wij komen van Bentille, mijn ouders hadden daar een boerenhof. En de karn ging niet af. Dat was dan draaien met een draailing, en de boter kwam niet in kluitjes. En moeder zei tegen mij „Gaat eens naar Eeklo, naar de paters vragen om voor ons te lezen. Ik weet niet dat er iemand tegen ons iets heeft, maar ge kunt toch niet weten“. Dat was naar de Bruine Paters. En ik ging naar de paters en die zeiden „We kunnen enkel voor u bidden. Hebt ge soms iemand die tegen u is?“. En dat is een paar keer gebeurd dat de karn niet af ging. Later heeft er ons iemand gezegd dat dat waarschijnlijk van de hitte was. Dat was in 1917.
3. In Bentille, op de hoek van de straat, woonde er een koppel, en dat bezat alle slechte boeken. Iedere rechtgeaarde mens was er bang van.
4. Er woonde een koppel oudjes in een klein boerderijtje. Ze hadden alleen het huisje nog. En dat stond halfweg tussen ons huis in de Moerstraat en de kerk. En het

spookte er, en daardoor hadden die mensen een lapnaam, maar die ben ik vergeten. En als ik een kind van zeven, acht jaar was, werd dat huis openbaar verkocht. En met mijn zuster en mijn broer vroegen we aan moeder of we naar die verkoping mochten gaan. We dachten dat dat spook ook ging buiten komen. Want ze haalden al dat gerief uit dat huis en dat spook moest dan wel buitenkomen, want de mensen zouden het gevonden hebben. Ze zagen daar altijd zo een onnatuurlijk licht uit dat huisje komen of daar rond hangen.

5. Iemand had iemand vermoord. En ze hoorden gelijk altijd iemand die dat lijk op de zolder versleurde, en ineens hoorden ze een plof alsof hij het lijk liet vallen. En ze zegden dat dat de vermoorde was, die wraak kwam nemen.

* * * * *
* * * * *
* * * * *

Sagen verteld door Cyriel Dhauwe, geboren te Kaprijke-Bentille op 19 mei 1905.

1. Dat waren werkmensen, een kruiwagenboerken, die leefden daar man en vrouw (Domenien), zestig zeventig jaar oud, met een geit, een varkentje, een stukje land. Mensen die eenzaam leefden, die nooit ergens kwamen. En dat was de ontrouw (argwaan) van de mensen, dat ze nergens niet kwamen. En dat is begonnen met een man of twee, drie, en dan enige dagen verder tien man, en eer dat het een maand verder was, stonden er wel tweehonderd man te kijken 's avonds. En ze hebben er de politie moeten bij halen. Maar de mensen waren daar niet van af te brengen dat het daar spookte. En af en toe zagen ze daar een lichtje, gelijk een kaars die brandde in huis, dat was een huis zonder blinden, maar er stond daar geen kaarsje. Dat huis stond vijfenzeventig meter op het hof. En de mensen stonden te kijken van op de straat waar de tram Eeklo - Watervliet reed, maar geen een dierf gaan kijken.
2. En dat van Pier De Rijcke. De gebuur van Pier De Rijcke, die woonde naast Pier, en ongeveer anderhalve kilometer van ons. En diè kwam twee avonden op de week naar ons. En menige keren als hij van ons naar huis ging, zaten er tweehonderd vrouwen en mannen te zingen en te zwaaien in de toppen van de bomen, want er stonden grote bomen aan ons, Kanada's. En dat heeft hij wel duizend keren verteld, daar kondt ge hem niet van af brengen. Maar het was geen bangerik. Het was ene die Pier De Rijcke een poets dierf bakken. Maar die zei daarop „Maatje, 'k zal u wel vinden“. En het was altijd als hij van ons naar huis ging dat hij door Pier die poets gebakken werd, van die mannen in de bomen. En hij ging naar huis zonder te stoppen, altijd maar vooruit. En hij is zo dikwijls naar huis gegaan, dat hij wel vier uur onder weg was, heel de nacht en altijd maar marcheren, dat is toch raar ee, dat is „van de elf verleid“ zegden ze vroeger. En dat was Pier die hem dat lapte. Pier was een oude onderwijzer, een oude kluzenaar alleen, en hij zat met slechte boeken in zijn kot. Dat was voor de oorlog 1914-1918.
3. Mijn voorgaande bakker, was mijn oom Karel Vilders van Mendonk, die was getrouwd met mijn moeders zuster. En dat moet ook voor 1914-1918 geweest zijn. En op een zekere nacht werd er geklopt op zijn vensterluiken. En mijn oom riep „Wie hebben we daar ?“ - „Douaniers, doe eens uw poort open. We moeten u een keer wat vragen“. Zo hij trekt zijn poort open. En ze vragen om een keer mee te gaan op het kerkhof, dat ze daar iets verdachts vinden. Zo oom ging mee. Zo juist voorbij 't kerkhof aan de kerkwegel naar de Groenstraat, stonden er twee huisjes, een tweewoonst, waar in één ervan Ursulaatje woonde met haar baas. En die hadden een klein steenezeltje, zo een heel klein ezeltje. En die gebruikten dat om daar een kuipje beer mee te vervoeren naar zijn land, want dat was zo een goede konijneboer.

Er was daar bij toeval een paar dagen later een begraafing, en het had hard gevoren, en daarom moesten ze die put daags tevoren maken. En dat ezeltje van Ursulaatje had zich losgetrokken die nacht. En dat was in die put geraakt, en dat beestje wilde daar kost wat kost uit. En met die bevroren grond was daar wreed veel lawaai, zo gebommel. En die douaniers waren gewapend, maar mijn oom moest mee gaan kijken, want zij dierven niet alleen.

4. Op een zekere avond moest ik naar het toilet. En dat was op de hoek aan een poortje dat op het kerkhof uitkwam. En het was volle maan. En binst dat ik op het toilet zat hoorde ik een natuurlijke diepe zucht van een mens op het kerkhof. En als ik gedaan had, trok ik mijn poortje open en ik ging gaan zien, wat er van de kwestie was. Als ik een meter of vijf verder gegaan was tussen de grafzerken, hoorde ik het nog beter, die zucht. Maar 'k ging tot bij de kerk, en ik hoorde dan haast niets meer. En ik kwam weer en 'k hoorde weer die zelfde mensenzucht. En 'k heb dan vastgesteld dat het die katuilen waren die in de toren zaten. Maar op honderd mensen, zou er waarschijnlijk niemand durven gaan kijken zijn. En zo konden er spookverhalen ontstaan.
5. Stalkaarsen, ja. Maar er bestaan zo lichtjes op 't kerkhof, lichtjes en toch geen lichtjes. En vooral als het maan is. Ik heb de grafmaker dat dikwijls horen zeggen. 't Is daarmee dat de mensen van 't kerkhof niet moeten hebben.
6. Als ik jong was, gingen we op een avond met drieën naar een kameraad. En ze hadden afgesproken als we terugkwamen, om mij bang te maken gingen ze in een keer gaan lopen en ze zegden dat ze een berenvel zagen. En dan moesten ze gedragen worden, die beren, want ze sprongen op uw rug. Maar 'k moet er wel bij zeggen dat ik gewapend was met een mes in mijn zak. Maar per toeval heb ik geen beer gezien, en ben ik alleen naar huis gegaan, maar ik heb geen van beiden meer gezien, die avond.
7. Ene die gaarne dronk, hij lag in het dodenhuisje. En zijn vrienden stonden in het café. Ze waren van duivel of van hel bang. En ze zegden „zouden we hem een keer niet gaan vragen of dat hij niet eentje moet hebben ?”. Maar de grafmaker had dat gehoord, en hij ging in het dodenhuisje en hij deed de deur toe. En die mannen kwamen en vroegen „Gust, hebt ge geen goesting in eentje ?”. Maar ze bleven buiten het dodenhuisje staan. En de grafmaker van binnen, veranderde zijn stem en zei „Ha ja'k”. En ze vluchtten zo rap dat ze lopen konden. En daarna heeft de grafmaker alles verteld in het café, en er werd een goed scheetje gelachen met die drie.
8. Drie grote hoven van tachtig gemeten elk. Het Rijsselhof. En de levenswijze van de werkmensen van die tijd. 's Morgens te zessen kwamen ze toe. Er waren daar tien arbeiders met elk een gezin van acht tot tien kinderen. En die moesten allemaal eerst eten aan tafel, dat ze thuis niet gegeten hadden. Dan achter het eten kregen ze hun bevelen van de boer, en ze waren vertrokken. En als het half voormiddag was, ging de boer met de koffie naar het land. En het eten dat ze kregen was klaar roggebrood met een schel vlees bij. En als het noen was allemaal aan tafel, en dat was karnemelkpap, en aardappelen met pillekessaus (speksaus), zo veel als ze maar wilden. Daarna moesten ze weer naar het land nietwaar. En als het drie uur was, droeg de boer de koffie weer, weerom roggebrood met een schel vlees. En dan 's avonds moesten ze weer aan tafel, voor dat ze naar huis gingen, en dat was het overschot van de karnemelkpap en gestoofde aardappels met roggebrood. En daarna mochten ze naar huis gaan. En daarvoor kregen ze een frank daags. Ze moesten veel krijgen van de boeren, anders was het niet te doen. En als die kinderen acht jaar waren, gingen ze al niet meer naar school, maar naar de boeren als koewachter of als meid. Het was nog zo in 1905-6-7. Die boeren bakten zelf hun roggebrood. En ge moest die deeg trappen met uw voeten.

Sage verteld door de Heer H. Vermeire, afkomstig uit Gent, december 1980.

Ik heb nog horen vertellen, maar 'k weet niet waar, dat ze de paters riepen als de karn niet af ging. En als die dan gedaan hadden met bidden, smeten ze een handvol aarde in de karn, zodat de boer verplicht was hem grondig uit te kuisen. Daarna ging de karn wel af, maar de reden was niet te zoeken in de gebeden, maar in het feit dat de karn proper uitgekuist was.

* * *
* *
* * *

Sagen verteld door Herman Mels, geboren te Stekene op 11 april 1911. Opgetekend in 1979.

1. Louis Scheppers, geboren te Stekene, in de Bormte Meersstraat. Die, 'k peis dat die wel achtenzeventig jaar was. Dan was ik misschien zes, zeven jaar. En wij zaten wij daar 's avonds rondgeschaard rond Louis. Op zijn gewipte stoel tegen de muur, aan het vertellen over de spoken, en over alle aardige dingen van zijn tijd. Er waren dan veel kleine jongens, die dan 's avonds naar huis niet meer dierven gaan. Hij was op een avond een keer aan het vertellen, dat het spookte bij Frans Van Hooy, naast zijn deur. En hij vertelde ons, dat hij 's avonds als hij ging slapen, gehoord had dat de tafels en de stoelen stonden te dansen op de vloer. Hij vertelde mij ook een keer van Osschaart. Uw grootvader, peetje Ghislain, die ging naar de akker op een avond, in 't Moortelke. En die weg liep naar de achterste put. En als hij halfweg was, sprong Osschaart op zijn nek. En als hij halverwege van die grote put was, een oude gelaagput, dan zei Osschaart „goelegoehoehoehoe” en hij sprong in die put en was verdwenen. En het zweet barstte hem uit van de schrik, van peetje Ghislain. En hij was blij dat hij er van af was, want Osschaart neep altijd in zijn heupen met zijn benen.
2. Er speelde een keer eene Osschaart en die sprong in een kerel zijn nek. En die heeft een beetje verder een goede smering (rammeling) gehad en 't was gedaan met Osschaart spelen.
3. En Sooi ging altijd zijn laatste frank in Antonius kapelleke steken, als hij zat was. Er had zich ene weg gestoken in 't kapelleke. En Sooi stak weer zijn laatste frank in de offerblok „alstublief meneer de Antonius” - „Wel bedankt Sooi” zei die achter 't altaar. En Sooi hebben ze berecht nog dezelfde avond.
4. Vroeger voor de spoken, dan gingen ze paasnagels onderaan op de preekstoel leggen om er van af te zijn.
5. Bij Boerkes had het ook nog gespookt vroeger, en Maria zei „wacht een keer ge krijgt van mij die paasnagel”. En dat was in een schoon kaderke, en dat was een wassen kaarsje, in de vorm van een nagel.

* * *
* *
* * *

Sagen opgetekend op zondag 27 januari 1980 en verteld door Hyppoliet Mels, ° Stekene 1915.

1. In de Meersstraat woonde Triene, en die bakte altijd wafels, maar die had nooit deeg, niemand heeft daar ooit deeg gezien. Zo dat was een toverheks.
2. En dat was een boer, een rijke boer, en die spotte met God en zijn gebod. En ze hebben hem dood gevonden in zijn gerij voor de Kruislieveheer tussen De Klinge en Kieldrecht aan 't Spaans Kwartier. En dat is echt waar gebeurd.

* * *
* * *
* * *

Sagen verteld door Ertveldenaar (geboren 1935), op 20 mei 1980.

De eerste drie komen van zijn vader, geboren in 1886 te Ertvelde en de laatste van zijn moeder, geboren in 1898 te Bassevelde.

1. Vader hoorde dat ze van Ertvelde naar de kermis gingen van 't Zandeken in Kluzen. Bij hun terugkeer stonden er langs de baan twee kerels met een berenvel op. En ze moesten ze dragen of anders kregen ze klopp.
2. Fiene was een toverheks, die aan 't hekken van de hoven kwam en daar eigenaardige muilen stond te trekken en rare streken te doen. En er werd gezegd dat als ze op het hof kwam, ze het water slecht kon maken.
3. Als de boeren moeilijkheden hadden met hun beesten in de stal, deden ze beroep op de geestelijkheid. Die ging dan de stallen binnen om het kwaad af te lezen, „de duivel te bezweren” noemde men dat. En ze kwamen bezweet buiten.
4. Een man dronk gaarne een glas en zijn vrouw zag altijd een pad op de grond zitten, maar die man zag dat niet. Op een keer kwam hij thuis en hij had weer een glaasje gedronken. Hij werd kwaad om dat gezaag over die pad en zei „Woar zit ze ? Doare ? Wel as ze doar zit godverdomme, nèm” en hij stampte er op met zijn zware boten. En ze hoorden een schreeuw in de buurt en er lag daar iemand met zijn been gebroken.

* * *
* * *
* * *

Sagen verteld door Mevrouw Irma De Scheemaecker, geboren op 3 oktober 1914 te Ertvelde. Deze sagen werden opgetekend op 12 mei 1980.

1. Dat was een toverheks op Stoepe, en die maakte klederen. En mijn familie kocht zelf de stof, maar ze lieten hun klederen daar maken, en ze waren nog goed gemaakt ook. Maar er waren mensen die daar hun klederen lieten maken uit schrik.
2. Onze Lieve Vrouw van Stoepe (het beeld) is twee keer gestolen geweest. Dat is gebeurd rond 1920. En die toverheks zei „Ze zal hier morgen terug staan” en ze stond er terug. Haar zuster was ook een toverheks. Ze stonden met geweldig veel boeken. Ge kondt de voute niet op of niet af van de boeken. Als ze gestorven zijn, dierven ze die boeken er niet af halen uit schrik.

naar kijken. En als ge thuis komt, moogt ge niets voor niet weggeven". Ze hebben die hond gezien. Thuis hadden ze een winkel. En er kwam een vrouwke om één cens gist. En ze zegden haar „Pakt hem maar mee", voor niets. En als de paters kwamen aflezen, zegden ze van als ze binnen kwamen „'t Is te laat, ge hebt iets voor niets weggeven". Ze voelden dat van als ze binnenkwamen.

3. Op Ede had een vrouw een kind gekocht. Nu was er een oude vrouw die de gewoonte had naar de pasgeborene kinderen te komen kijken. En er waren zo al twee kinderen gestorven. Nu zei de achterwaares „Als die komt kijken, legt eerst al de stoelen vol, behalve ene aan de deur". Die oude vrouw kwam. „Allee zet u". Ze zette zich op de vrije stoel, maar de achterwaares (vroedvrouw) had er een paasnagel ondergevaagd. Die oude vrouw kon er niet af. Ze zat er op van 's morgens tot 's noens. Die toverheks haar volk kwam eten 's middags en ze moest er voor zorgen, maar ze kon niet van die stoel. En ze smeekte „Laat me er af". En de achterwaares vaagde er hem vanonder. Zodra ze vrij was, ging ze naar huis en ze is nooit meer gekomen. Dit was rond 1910.
4. Van de „Oude Laars", die woonde in Overbeke en was van niets bang. En er was een huis waar het toverde. Hij ging in dat huis wonen. Hij is er van schrik uitgegaan. 's Nachts als hij boven was, hoorde hij beneden ketens rammelen en beesten lawaai maken en als hij dan beneden ging, hoorde hij alles boven.
5. JAN DE LICHTEN IN DOORLAARBOS. Op de kermis kwamen er altijd mensen, die lepels en vorken vertinden. En er wierd verteld, dat Jan De Lichte van een vertinner zijn kroes met gesmolten tin nam en hem leeggoot in de vertinner zijn mond, binst dat die lag te slapen.
6. In Overmere was er na de oorlog van 1914-1918 sprake van Klerren. En een kommandant van de rijkswacht, een wrede kerel, ging in burger verkleed wandelen op de baan waar Klerren rondliep. En Klerren sprong op zijn rug, maar de kommandant heeft hem eens goed afgedorst en zo was het rap gedaan.
7. De „Lange Vrouw" dat ze zegden (soort spook). Maar 'k heb altijd horen zeggen dat dat een vrouw was, die een laken over haar kop trok om bij een andere man te kunnen gaan, zonder herkend te worden.
8. De Dikke van Lapols, toen hij jong was, was uit geweest. Toen hij naar huis ging, hoorde hij achter de hoek ketens rammelen. Hij ging langs een andere straat om naar huis te gaan. Hij hoorde opnieuw ketens rammelen. „Zijde gij Klerren? Gij zijt Klerren" riep hij, en het sprong op zijn rug, en 't was een schaap.
9. Bij diezelfde toverheks van die aardappelen, hadden ze een winkel waar ze klederen verkochten. En een vrouw had er een kleed gekocht, en telkens ze het aan had, kreeg ze maagpijn, en ze hebben dat kleed moeten verbranden.
10. Er was nog een toverheks, die altijd met haar deur open stond, en misschien waren de mensen daarom bang van haar, maar ik heb er toch nooit iets van gehoord. Ze zegden dat die toverheksen met slechte boeken zaten, en dat dat daardoor kwam. Maar de pastoor haalde die boeken weg, en daarom kan er nu niet meer getoverd worden, want die boeken zijn weg.
11. Ons meisjes hun mannen waren weg naar de oorlog. En er werd gezegd dat als men de linker- en de rechterwijsvinger met de toppen tegen elkaar door het oog van een sleutel stak en daarbij las van een bepaalde heilige, dat de sleutel dan zou rondgedraaid hebben als hun man nog leefde. Ze deden dat, maar lieten de eerste keer van schrik de sleutel vallen. Ze hebben het dan toch gedaan. De sleutel draaide en hun mannen zijn teruggekeerd. De zoon van „Oude Laars" heeft dat ook gedaan.

12. Vroeger jaren zijn er veel mensen gestorven van schrik voor het kwaad. En veelvuldig als ze bouwden, staken ze een paasnagel onder de zulle, en zelfs nu nog. Ik heb ook horen zeggen dat er boeren hun beesten betoverd waren en dood vielen.
13. Mijn moeder, geboren in 1868, heeft haar moeder nog horen zeggen dat er in de lucht zou gereden worden zonder paarden. En toen mijn moeder jong was, ging ze dansen in een staminee. Haar moeder kwam om haar met een koterhaak, omdat ze te lang weg bleef. En een vent die ook van al die (tover)dingen op de hoogte was, zei „Er is daar een vrouw, om haar dochter te halen, en met een koterhaak verborgen onder haar voorschoot“. En 't was waar ook. Dat moet geweest zijn rond 1885.

* * *
* * *
* * *

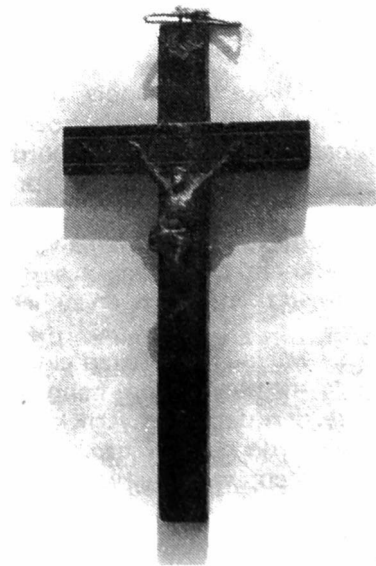
Sagen opgetekend van Mevrouw Julia Thant (° 1915), op vrijdag 1 februari 1980.

1. TOVENAARS.

Deze sage speelt zich af tussen de jaren 1891 tot 1895 en werd echt en persoonlijk beleefd door de moeder van Mevrouw Thant, zijnde Rosalie De Clerck geboren in 1873 te Zelzate.

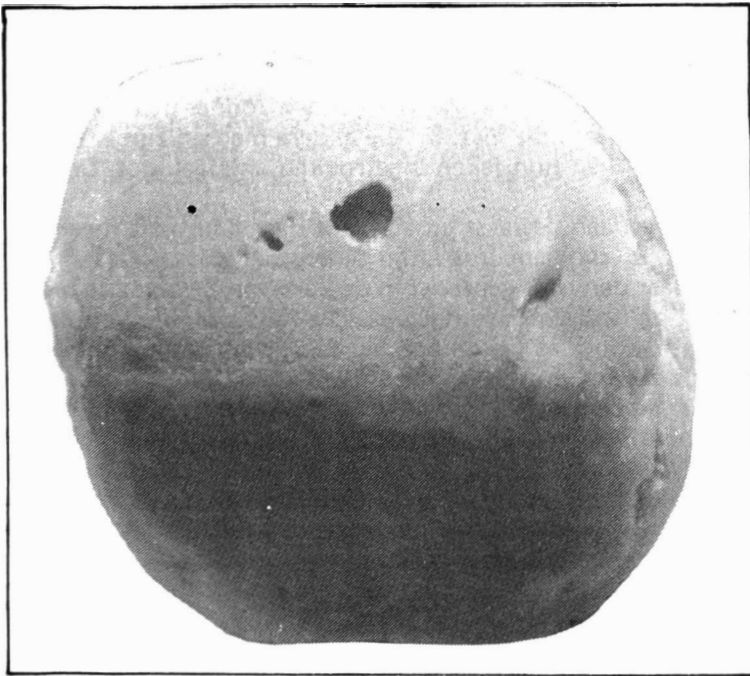
Moeder leerde vader kennen op het land. Ze moest thuis blijven toen ze dertien jaar was als haar moeder stierf. Ze moest voor haar twee broers zorgen. Ze is met mijn vader Alfons Thant getrouwd in 1891. In die tijd waren er vier tovenaars, en hun hoofdman was er één van. Die kwamen altijd samen aan de vierweegse klokslag twaalf (middernacht). De ene ging naar de Triest in Assenede, de tweede naar de Kasteelstraat, de derde naar Denderdreeve, en de hoofdman naar Debbautshoek. Als ons moeder in het Fort woonde (het Fort was waar nu het Groenplein is, aan de linkerkant), dan heb ik haar altijd horen zeggen van haar kinderen dat die weggehaald werden uit hun wieg en dat ze het nooit zagen, of ons moeder alleen. En als de hoofdman in het straatje kwam, zei ze „Fons, 'k voel ze komen, ze zijn daar“. Dat werd al op haar gesmeten. En als vader buiten ging, zag hij geen mens. En als vader weer binnen was, begon dat terug. Op mijn vader konden ze niets doen, schijnt het ee. „Op mij pakt dat niet“, zei hij altijd. Het moet zijn dat mijn vader geen vrees of geen dingen had, en dat mijn moeder daar mee bezig was ee, dat ze op haar werkten. Ja, dat werkte op haar, en slapen kon ze niet. Ze heeft ons altijd gezegd, ga nooit met die mannen om, en kijk nooit in hun ogen.

Mijn moeder sliep weinig, met haar zorgen. En 's nachts werd ze wakker omdat haar kind schreide. Dat was haar eerste kind. En als ze keek, lag dat kind niet meer in de wieg. En zij zag dat onder de wandklok hangen. Zij zag dat, maar mijn vader zag het niet. En als ze het zei aan mijn vader, zei hij altijd „Gij zijt niet goed, smijt dat van u, het is niet waar“. Hij zag dat kind in de wieg, zo hij geloofde mijn moeder niet. En dat kind is dan gestorven.

„En haar tweede kind is ook weggetoerd geweest en dat hing achter de Kruislieveheer“. Dit is het bewuste kruisbeeld.

En haar tweede kind is ook weggetoverd geweest. En dat hing achter de Kruislieveheer. Maar mijn vader zag het nog altijd in zijn wieg. En dat kruis moest weg. Dat werd mijn moeder opgelegd, en wilde dat niet weg doen. En ons vader zei „Ik zal het eens weg doen“. Maar dat kruis was weerstand tegen onrecht, dat was tegenmacht tegenover die mannen. Zo als hij het dan wegdeed, was dat slecht, dat moest blijven hangen. Gelijk we dat nu allemaal weten en peinzen, dat kunnen wij toch niet geloven nu, hetgeen dat ge allemaal meegemaakt hebt. Want mijn moeder heb ik nooit jong geweten, ze was zo oud als ze mij gekocht heeft of dat ik ze gekend heb. Maar mijn vader en mijn moeder zijn dan toch naar de paters Augustijnen geweest in Gent. De pastoor kon er niets aan doen, en die stuurde ze naar de paters. En ze hebben daar dan gewijde broodjes gekregen, en bidprentjes. Die gewijde broodjes, moesten ze in hun eten doen, om ervan verlost te zijn. Dat zijn zeer kleine broodjes, harde hoor, dat gaat nooit kapot. En dat is gewijd ee, en dat dient voor alles, ziekten, misdingen en zo. Maar dat heeft niet geholpen, en dat tweede kind is ook gestorven.

„En ze hebben daar dan gewijde broodjes gekregen...“. Dit is een echt gewijd broodje. Het is keihard en ziet er al tientallen jaren onveranderd uit. Het werd geraspt om in het eten van de beesten te doen, om ze te behoeden voor het kwaad.

Mijn moeder haar derde kind is ook weggetoverd geweest, onder een paardemand in de schuur. Mijn vader heeft daar nooit iets onder gezien, maar ons moeder die geloofde daar in naar het schijnt, nietwaar, omdat ze dat niet zag. Maar mijn vader zag het deze keer toch ook niet in zijn wiegske liggen. En dan zijn ze weer naar die paters geweest. En die zijn dan ten huize gekomen, en alles nagezien en gedaan. En ze zegden „Madammeke, ge moet daar niet verlegen van zijn, we gaan dat in orde brengen“. Dan daarna hebben ze zand aan het gootgat gelegd, wit zand, niet te dik, anders zou het het gevoeld hebben. Die pater beweerde dat het kwaad langs daar binnenkwam. (Het gootgat was een gat in de buitenmuur van de keuken, om het water vanuit de pompsteen langs een goot in de keuken naar buiten te laten lopen). En duidelijk, het was waar, die pad kwam aan het gootgat binnen. Maar dat gebeurde door opzet, dat moet ook toverij geweest zijn. Want ze hebben dan die persoon gevolgd, en die zette die pad dan aan dat gootgat. Dat was de macht die overzette op mijn moeder.

Zo de paters zegden dat mijn vader in de schuur moest gaan, omdat hij weerstand had, en mijn moeder niet. En die schuur stond het dichtst tegen de weg, en het huis een beetje verder af. Zo in die schuur hadden die tovenaars eerst gelegenheid om alles te doen ee.

En de paters bleven bij mijn moeder in huis. En die pad kwam tot juist in het gootgat, en die keerde dan weer. En van zodra ze die pad gezien hadden, wisten ze dat de tovenaar daar was, en zijn ze naar de schuur gegaan bij mijn vader. En daar hebben ze dan gebeden, en de hoofdman kon niet voorbij de schuur.

Nu hadden die paters afgesproken, toen ze naar ons kwamen, om gans de weg te doen. En een eindje verder bij Arie, zijn vrouw had de tovenaar ook onder zijn roede. En er was een pater op het hof, en ze zagen van in huis, dat de hoofdman niet op het hof kon komen. Daar is ook een kindje gestorven.

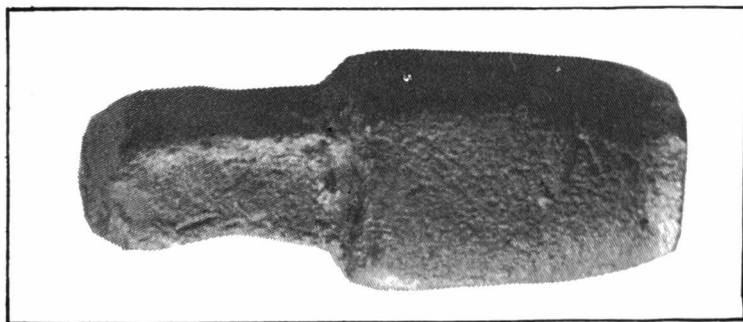
En als de hoofdman dan weergekomen is van zijn ronde, stonden ze hem op te wachten aan de Krekelmuyter, dat was zo afgesproken. En hij is daar aangehouden geweest, en ze hebben daar zijn laken van over zijn hoofd getrokken, en dan hebben ze gezien wie dat was. En ze hebben hem eens goed afgeëikt (afgetroefd met eiken stokken).

Maar die drie andere tovenaars, die waren terug van hun ronde, maar die moesten wachten op hem aan de vierweegse, die konden zonder hem niet voort. Maar omdat hij afgeklopt was, kwam hij niet. En die andere mensen zijn er dan ook naar toe gegaan, en ze hebben hen hun laken afgetrokken en afgeklopt. Dat derde kind is ook gestorven.

Maar dat is dan gedaan geweest en ze heeft daar dan niets meer van ondervonden van haar kinders. En dat gebeurde altijd tijdens het weekeinde.

En ze hebben daar dan over gepreekt in de kerk van Zelzate. Ze hebben geen namen genoemd, maar ze hebben dat uitgelegd. Die het wist, die kon het begrijpen, maar die het niet wist, kon niet weten wie het was (over wie ze het hadden). En ze hebben gezegd, als ze het nog waagden, dat ze zouden doodgeslagen worden, dat de mannen er dan gingen op af gaan.

Er zijn hier nog dingen gebeurd in de straat, maar dat weet ik allemaal niet meer. Van als dat ze die ontmaskerd hebben, is dat hier stilgelegd geweest. Maar 'k weet wel dat mijn moeder in 1930 van pastoor Willems van het gesticht (Sint-Jan-Baptist) een paasnagel kreeg, en dat ze hem onder de drempel van dit huis gestoken hebben, om het kwaad buiten te houden.

„Maar 'k weet wel dat mijn moeder een paasnagel kreeg“.

2. TOVERHEKSEN.

Steefke zei tegen mijn moeder „O Rozalie, wacht“ zegt ze, „na ons zullen er nog vliegers vliegen, en grote boten varen. We zullen het misschien niet eens beleven“.

(Dit gebeurde rond 1900)

En ze waren ook bang van dat vrouwtje, omdat ze dat allemaal voorspelde. Het was ook een toverheks zegden ze. En de kinderen waren beduvelde om er bij te gaan, voor een spek. En mijn moeder zei altijd „ga u geen spekken pakken. Zie dat ge er geen spek van pakt hoor“. Ze was bang dat ze ons zou betoverd hebben. Maar dat vrouwtje moet veel gelezen hebben.

3. VREEMDE GEBEURTENISSEN.

1. Maar van als we hier wonen, vond ik dat toch ook een eigenaardige zaak. Dat wij hier eens varkens gehad hebben, en we konden geen een houden, die moesten dood gedaan worden. En wij hebben eens een gehad, dat ons vader 's middags thuis kwam eten van de glazerie, en hij moest om één uur op zijn lijn zijn, en om twaalf uur kwam hij hier en dan zei mijn moeder „Kijk vader“, zei ze, „nu moet ge eens naar ons varken komen kijken“. Het was een beest, dat ze gingen dood doen. En dat vel lag helemaal naast hem (het varken), en het varken leefde nog, en het stond daar, en het had geen vel meer. Ik heb het gezien. Awel, dat varken heeft geleefd tot 's avonds, als ons vader teruggekomen is. En dan zijn ze gekomen om het dood te doen. En dat is gekeurd geweest en alles. Dat varken scheelde niets, en het had geen vel. A vanzelfsprekend heb ik er van gegeten, a ik ben er ook door betoverd hahaha. Dat is echt gebeurd.

2. Wij zaten daar op de Vogelzang aan het spoor achter Kuhlmann (fabriek), te spelen en aardappelen te rapen om wat bij te verdienen. En het was goed weer, de zon scheen. En opeens „O, wat hoor ik nu“. Ik zeg „Er komt onweer op“. Ja het was waar, maar wij zagen geen onweer hoor, maar in dat bos, zjuuuuuu ging dat daar zo. We zaten te lachen en we waren bang. Het regende niet, het donderde niet, en de wind vloog zo maar in de struiken. Voor de rest niets. Ja dan hebben we een scheetje gelachen en een scheetje bang geweest. Millegrijs, dat was iets wonder vent.

4. WEERWOLVEN.

1. Bij Deckers kwamen er ook weerwolven op het hof. Die kwamen uit de Poel. (Verteld door Mw. Thants vader.)

2. Het verhaal van de boer die op een weerwolf schoot, in huis vluchtte en de volgende morgen een bloedvlek op de grond vond, was mevrouw Thant ook bekend. Het was haar verteld door haar moeder. Ze wist er zelfs nog bij te vertellen, dat de preek waarin de pastoor zei niet meer met hagel maar met gewijd zout op de weerwolven te schieten, gehouden werd in de kerk van Zelzate, toen die nog stond op 't kerkhof, waar nu het dodenhuisje staat. En dat was pastoor De Lobelle die preekte.

5. 't KWAAD.

1. Bij Steefke Ingels ging de karn niet af, ze konden hem niet klaar krijgen. 't Kwaad zat er achter. De karn bleef dan staan tot de volgende dag, maar niets aan te doen. Mijn moeder werkte daar dan, en ze vroeg het aan mijn vader. En als mijn vader van 't land kwam, werkte hij de karn af, zonder moeite. Dus dat moet zijn dat de ene persoon meer weerstand had tegen het kwaad dan de andere.

2. Bij de sage van Alberta De Neve over die vrouwen van Stoepe, wist Mevrouw Thant nog het volgende :
Binst dat die vrouwen daar nog zaten, hebben ze een lelijke nacht gehad rond die schuur, stormwind en altijd maar een ruisende wind. Gans de nacht geen oog toe gedaan. Dat is verteld door mijn moeder.

Deze laatste twee sagen werden opgetekend op 24 december 1980.

6. VAN DE ELF VERLEID.

Er was hier een man in de straat en die ging naar huis en die kon de ingang niet vinden, die liep altijd maar over en weer voorbij zijn hekken. En zijn vrouw zag hem en ze riep hem, hij antwoordde wel maar geraakte toch niet binnen. Tot dat ze een kruis van stro voor het hekken gelegd hebben en dan kon hij binnen. (Opgetekend 17 januari 1981)

*   *   *
                         *   *
   *   *

Sagen verteld door Henri Van de Veire, geboren 1920 te Assenede. Deze werden opgetekend op 5 december 1980.

1. Mijn broer Gerard was paardeknecht bij Van Hijfte in de Triest. Hij kwam één keer per week naar huis. In de jaren dertig was hij gaan kaarten in Boechoute. Er was een rare kerel die meekaarte, en die zei iets tegen hem. Mijn broer deed er dan wel drie, vier uur over om naar de Triest te rijden en heeft overal gezeten. Hij was van den elf verleid.
2. Altijd mijn moeder horen vertellen van katten die dansen 's nachts en ook van konijnen die als ze dansten zo zwaar met hun poten stampten dat het net was of ze paardepoten hadden.

*   *   *
                         *   *
   *   *

Sagen verteld door Mevrouw Irma Descamps, weduwe Buysse, geboren in 1898. Opgetekend op 5 december 1980.

1. Op 't kasteelke (Ter Looveren) liepen de beesten overal los op het hof en er waren geen mensen aan geweest.
2. Het volgende werd verteld door mijn schoonmoeder, geboren in 1843. Het moet zich afgespeeld hebben tussen 1850 en 1860. De „Dsjieppen“ (toverheksen. Zou dit kunnen afgeleid zijn van het Engels „Gypsies“ wat „zigeuners“ betekent ?) zaten in de gracht. En als de boeren karnden hadden zij de mest van de „Dsjieppen“ en de „Dsjieppen“ hadden de boter. Mijn schoonouders waren van Zelzate.
3. Op Stoepe werden in een huis alle telloren, die boven de schouw stonden, er in één keer afgesmeten, zonder dat er iemand aan kwam. Maar met 't evangelie op te komen is 't kwaad veel verminderd. Dit is gebeurd door te veel boeken te lezen, door 't kwaad in te lezen.

„Op Stoepe werden in een huis alle telloren, die boven de schouw stonden, er in één keer afgesmeten”.

In het huis van Frans Koopmans, te Zaffelare, staan ze er nog allemaal.

4. Mijn schoonvader zei dat de oorlog 1914-1918, niet die was die verzeid (voorspeld) was. Want voor die „verzeide” oorlog zou een ijzeren brug niet sterk genoeg geweest zijn om het volk dat naar de oorlog trok te dragen, en een glazen brug zou sterk genoeg geweest zijn om het volk te dragen dat er van zou weer gekeerd zijn. Er zouden zo weinig mensen overgebleven zijn, dat ze de voetstappen zouden gekust hebben als ze er ergens zagen.
5. De pastoor preekte dat Luther en Kalvien verdoemd waren. Rijke mannen, familie van Luther en Kalvien, betrokken die pastoor daar in dat hij dat niet mocht zeggen. Om te bewijzen dat hij gelijk had, is hij aan het bidden gegaan totdat het zweet hem afdroop en dat hij Luther en Kalvien uit de hel kreeg en dat ze brandend in de kerk rondvlogen, zo dat de mensen konden zien dat hij gelijk had, dat ze verdoemd waren. (Dit werd verteld door mijn schoonvader van de Katte.)
6. In Ertvelde was er een toverheks, Fiene, en mijn schoonmoeder hield van haar. Toen ik onze Leonard kocht op eerste Stoepedag, was het acht dagen later kermis. En ze kwam naar mijn kind kijken. En als ze weg was, mijn kind altijd maar schreien. 's Anderendaags bij het verschonen van 't kleintje, vloog er een vlo uit. Ze was naar de wieg komen kijken en die was overgesprongen. Maar zo zoudt ge denken dat het een heks was.
7. Vroeger mochten de „riberallen” niet te kommunie gaan, want de pastoor weigerde hen. Mijn schoonmoeder zei „k Woar der guël den dag nie goe van”. Dat gebeurde in Zelzate.
8. Ik ben eens van de elf verleid geweest. Ik woonde op de Triest en we gingen naar de bossen van 't Staaksken om droge sparrekes te gaan uit doen voor brandhout. Ik was zeven jaar en 'k wist niet meer hoe ik uit de bossen moest graken. Elfkes dat waren kleine schepseltjes die leefden in de bossen.

9. Aan de vierweegse van de Katte kwamen de tovenaars bijeen om middernacht met een laken over hun kop. Maar wat ze daar dan deden, dansen of zo, dat weet ik niet meer.

* * *
* * *
* * *

Sagen verteld door Frans Koopmans uit Zaffelare.

Frans werd geboren te Zaffelare op 7/11/1898. De sagen werden opgetekend op 20 december 1980.

Frans Koopmans en zijn wakkere vrouw

1. Freere De Vos zijn vrouw had pap gekookt en had de kastrol op tafel gezet. Toen ze nadien in huis kwam om te eten, hing de kastrol aan de zolder, zonder dat er iemand omtrent geweest was. Ze wilden ze er af doen, maar dan ging niet goed. Ze hebben ze er dan toch afgekregen en pap geschept en gegeten. Nadien moesten ze de beesten voeren. De vrouw kwam terug van buiten en de kastrol was weer weg. Gezocht, maar niet gevonden. 's Anderendaagsmorgens stond ze terug op tafel. Dat was betovert door het kwaad, want hun koeien hun kalvers werden doodgeboren en hun koeien kregen de plaag. Dat was de kwade hand. Dit gebeurde rond 1910.
2. Waar Van Cauwenberghe nu woont, was er rond 1900-1905 een knecht. Er werkte daar ook een vrouw uit de gebuurte. Elke avond als ze haar bed maakte op de zolder kwam er een zwarte hond bij haar. En op een avond was hij er niet en ze zei „Awel Peere, waar blijfde ?” - „Boe, boe, boe” zei hij en hij was daar. En hij komt tegen haar gewreven en zij doet haar kruipschort (om mee op de knieën door 't land te kruipen) af en ze sloeg op zijn kop en er bleef een binder tussen zijn tanden hangen. En 's anderendaags zitten ze aan tafel en ze zegt „A, 't zijë gij, die mij 't savens kom bezoeken” tegen een knecht. En die antwoordt „Ba niëne'k” - „A 'k ziet” zegt ze „mijnen binder zit nog tussen au tanden”. En hij is dan buiten gegaan en 's avonds hebben ze hem gevolgd. Zijn vel zat in de houtmijt en hij moest 's nachts naar Moerbeke, naar de Kruisstraat Oesschoart gaan lopen. Ze zijn dan 's anderendaags bij de

pastoor gegaan en die kwam en ze wisten zijn vel zitten. Ze deden de oven branden dat hij gloeiend heet stond. Maar eerst stuurde de pastoor die knecht met paarden naar de verste akker. De pastoor pakt dat vel en schiet het in de oven. Ze horen een bons aan de achterdeur en hij was daar al en de pastoor gaf hem een slag op zijn kop met zijn stola. En hij viel daar en zei „k Ben verlost“. Terwijl dat vel brandde, brandde hij ook.

3. Rond 1910 vertelde Mevrouw Koopmans, geboren Van den Bussche, kwam een vrouw bij ons melk halen en die heeft mijn broertje, Polleke, betoverd en 't stierf. Een ander serieus vrouwmens zei : „Die ee da gedoan, moar ge meugt er nie koad op zijn. Ge moe ze vuërt melk geven“.
4. De schoonzoon, woonachtig te Kalken, wist te vertellen, dat er rond 1930 in Kalken een kleintje geboren werd, dat voortdurend schreide. Zijn vader heeft dan in dat huis een paasnagel moeten inmettelen. Ook onder de durpel van Frans steekt er een paasnagel.
5. Fien Standaert zijn beesten kregen allemaal de plaag. Ze gingen bij de paters Augustijnen te Gent. Die kwamen en die pater ging in de koestal met een stok uit de houtmijt. Hij maakte er een hol mee in een bussel stro. De boer stond er bij. „Meniër wa goaë doen ?“ - „Sst, zwijgen“. De pater stak een kaars in dat hol van die bussel stro, waar dat kwaad in zat. Als de kaars half afgebrand was, ging ze uit. „'t Es verbrand“ zei de pater. Daarna zijn er allegelijk nog twee jongens daar gestorven van de plaag. Dit werd verteld door mijn vader, die geboren werd in 1860.
6. Er is hier een akker van een boer en die heet „de ruë mutse“. (de rode muts) Hij had een hoop volk en 't was tijdens de oogst. En ze gingen naar de akker op die plaats om rogge op te binden in schoven. En de knecht legde zich in de kant en zei tegen de andere „Legd uldre uëk een beetshen“. En hij zei ook „Ge meug nie opkijken, die opkijkt krijgt een vuige in zijn wezen“. En er keek ene op en ze kreeg een vaag in haar gezicht (een slag). En aan iedere schoof stond er een rood manneke met een rood mutsje op. En de boer kwam en hij verstond zich daar niet aan, dat dat al gedaan was op die tijd. Voorts van de rest weet ik niet hoe dat met die knecht gegaan is, maar die akker is „de ruë mutse“ blijven heten. Die knecht ging dus met het kwaad om. Dat is gebeurd waarschijnlijk rond 1890, toen mijn vader (geboren in 1859) nog jong was.
7. Een boer moest een ganse wagen gerst leveren in Gent en de knecht mocht niet meerijden. „'k Zalle wel meerijën“ zei die knecht, en de volgende morgen stond de wagen op 't dak. En ze hebben moeten wachten tot 's nachts, dat hij er hem weer af toverde. En de dag daarop mocht hij meerijden. Iets gelijkaardigs is ook gebeurd in Kalken.
8. Kamiel Polfliet in de Geleistraat, had een koeter, Richard Bracke. En die koeter stond de koeien te wachten en er komt een heer gegaan in de straat en als die aan hem is, vraagt hij „Meniëre, benne'k ik ier op den goeën wiëg noar Mendonk ?“ - „Jaug“ zegt hij. Die heer gaat twee stappen voort en hij keert zich om, stapt over dat grachtje en zegt „Kijk, ge krijgt da van maa veur au goeheid, da duësken“. Die heer gaat voort. Richard pakt dat doosje uit zijn zak, om te kijken, en hij krijgt dat gelijk niet open. Hij smeed het weg in de gracht. Hij komt thuis en hij zegt dat tegen de boer. „Nen iëre ee maa een duësken gegeven, in 'k krije't nie open in 'k è't in de gracht geroeid“. En hij voelt in zijn zak en 't zit er weer in. De boer kijkt er ook naar, krijgt het ook niet open en smijt het in de waterkuip voor de koeien op 't hof. En ze komen in huis en ze drogen hun handen af. „Zij et nau kwijt ?“ zegt de boer, en Richard voelt in zijn zak en 't zit er weer in. Richard sliep samen met de knecht Fons Wannus. Ze gingen slapen en ze kregen zoveel slaag als ze wilden van dat doosje. De boer hoorde dat. „Wa goat er omme ?“ En ze staken het op elkaar dat ze mekaar afdorsten. En ze gingen slapen in de boer zijn bed en de boer op 't zolder, maar 't was weer 't zelfde. 's Anderendaags zijn de paters van Gent gekomen en ze hebben dat doosje meegenomen en vernietigd.

9. Pier Praet kwam naar huis langs de Geleistraat en er komt hem zo een schone bonte katte tegen en ze streelt hem. „A, gaa zijt toch een schuëne bonte katte“, zei hij, „ge meug meegoan“. En hij was een eind gegaan en in plaats van een kat, waren er daar vijf, zes. En al die katten zongen „Pier Proat vroegt oan ma „schuëne bonte katte waar goade gaa“ ?“. En als hij thuis was heeft hij dan niets meer gezien.
10. De rosse Bracke zijn vader kwam alle avonden in de winter naar ons en dan koutten ze van spoken met mijn vader, dat we zodanig bang waren dat we in ons bed niet dierven gaan. Sies Jongs was ook van het kwaad bezeten en hij moest ook altijd 's nachts Oesschoart gaan lopen naar Winkel in de Kruisstraat. En dat is eens uitgekomen. 't Was zending (preek door paters, vijf dagen na elkaar) in Winkel, en hij is daar naar toe gegaan met iemand, om van 't kwaad af te geraken. Er waren daar drie paters. En ze hebben hem in de kerk op 't kruis gebonden en hij wierd tot aan de zoldering geheven. En de duivels kwamen op de paters hun schouders kloppen „'t Es onzen man, 't ès onzen man“. En de paters zeiden „'t Es onzen man“. En ze lazen en als 't gedaan was, mocht hij kiezen van de duivel „een monster“ of „een duivelsklauw“. En hij koos een duivelsklauw. En had hij gezegd „'k Wille niet“, dan zou hij niets gehad hebben, maar nu had hij de afdruk van die duivelsklauw onder zijn ogen. Mijn vader heeft die mens goed gekend. Dat moet rond 1880 gebeurd zijn en dat is echt gebeurd met die mens.
11. Op Kalken spookte het bij een hengsteboer, Callens. Als onze jongens met de merrie naar de hengst gingen, hoorden ze in de stallen de kribbedeuren open en toe slaan. En als ze gingen kijken zagen ze niets.
12. Ik ben eens van „den af geliëd“ (van den elf verleid = ronddolen). Ik had een osken geleverd naar Destelbergen, een werkosken. We komen daar, de os op stal gezet en die boer zegt „Kom maar in huis“. En we beginnen te kouten en ineens staat hij op en zegt tegen mij „Zoeë nen kiër willen meeraaën mee maa, om da luëf achter 't schuure ?“. Maar we moesten een grote omweg maken. Dat loof was geladen, en de kar werd getrokken door mijn osken en een koe. Ik leidde mijn osken, maar die koe zaagde, dat wil zeggen over en weer gaan, nu eens voorlopen en dan weer eens achter. Dat kwam omdat het avond was en ze met een vreemd beest moest samenwerken. En 'k zeg „Ouw“ en ik deed die koe daar af en smet de zwinge en het handschijn van die koe op de kar, en 'k mende alleen met mijn os. Als we bij die boer terugkwamen, hadden ze mijn fiets weggepakt van onder de heuze (afdakske) en hem aan de aardappelpot gesmeten. Er zat aarde tussen de wielen en de slijkvangers en die was vastgevroren. 'k Pak mijn mes, maar dat ging niet, echter wel met de boer zijn stok. Ik reed dan van het hof, 't was al donker en 'k had dat geld van die os bij mij. Als ik een eindje in de karreslag gereden was, zag ik een mens staan achter een boom, met een stok in zijn hand. 'k Trok mijn mes open en 'k loop er naar toe al roepend „Es 't da daë moet èn“. En hij is gaan lopen. Maar dan was ik mijn gedacht kwijt. Ik rij maar aan, zie de veldwachter, vraag hem de weg en was toch nog mijn gedacht kwijt. In plaats van rechtdoor te rijden, sla ik een slag in. Een beetje tevoren had ik daar ook een os geleverd, bij Gust. En die stond aan zijn hekken en die herkende mij en met hij te roepen „Frans, Frans“, schoot ik er uit. Ik was dan in de Statiestraat van Lochristi en dan wist ik mijn weg. Ik was van de elf verleid.
13. Stalkaarsen. Er zat er ene achter ons aan de watergang. Die kwam uit de kant gekropen naar de watergang. En die stond daar te pinken juist over de watergang. Er zijn er veel naar komen kijken. En ik ben er drie keer naar toe geweest, en altijd was ze weg, en nochtans tegen geweest zille. En als ik een eind gegaan was keek ik om en ze stond er weer. 's Anderendaagsavonds was dat weer van 't zelfde, zo drie avonden in een roote. En dan was 't gedaan. We hebben ze nog wel gezien achteraf, dat ze daar alleen stond te pinken, maar ik ben er niet meer naar toe geweest, 't was mij de moeite niet meer. In 't eerste zeiden ze „'t zit doar ievers nen schat geld“.

14. Waar de kerk van Zaffelare nu staat was er vroeger een vlaschaard. En ze wilden de kerk eerst hier zetten aan de Rechtstraat, nog voor de bocht (aan de kant van Des-teldonk). En de stenen die lagen hier al. En op een keer was die vlaschaard, die was nog niet lang gezaaid, ver voor zijn tijd gegroeid en rijp. En als die vlaschaard af was, dan lagen die stenen ginder op die vlaschaard. Dat waren die stenen die hier gelegen hadden en niemand was er aan geweest. En die lagen dan ginder op die vlaschaard op een hoop. En dan hebben ze gezegd dat de kerk daar moest komen, waar ze nu staat. Vroeger stond er een houten torentje links als ge op 't kerkhof (dat rond de kerk ligt) komt. En daar hing de klok in, want als kleine jongen heb ik daar nog aan 't touw getrokken. Ik heb nog geweten dat ze de huidige toren gezet hebben toen ik een jaar of zes, zeven was. Dat van de kerk is gebeurd toen mijn vader jong was. Hij is geboren in 1859 en getrouwd in 1896, toen hij 37 jaar was. Ik ben geboren in 1898 en was de tweede. We zijn met twaalf geweest, tien dochters en twee zoons. Ik ben de enige die nog over is. (Opgetekend 27/12/1980)
15. Triene Scheptop (bijnaam) ging stelen met een wit laken over haar hoofd 's avonds om de mensen bang te kunnen maken en om te kunnen stelen. En ze kwam bij de boer van Door De Bruyne. Door was daar knecht, „k Goa da nen kiër goaë sloan“ zei hij en hij zette een beerbak op zijn kop onder de heuze, maar zo dat ze er nog voorbij kon tussen de muur en de bak. En Door maakte wat „ruisschinge“ (geruis) dat ze het hoorde en dat ze in de beerbak kroop. En hij is er naar toe gegaan en hij heeft ze er uit getrokken. En of er een proces van gekomen is, dat weet ik niet, maar 't is toch gedaan geweest met spoken. Die kwam stelen al dat ze kon dragen. (Opgetekend 27/12/1980)

*   *   *
                          *   *
    *
    *

Sagen verteld door Gerard Vercruyssen, geboren 1925 te Berlare. Opgetekend op 2 juni 1980.

1. In Berlare sprongen rond 1910, elke kermis de spiegels van de carroussel kapot en niemand wist hoe dat kwam. En ze zegden dat het kwam door spoken. Ook de ruiten op het Sint-Annaplein, waar de carroussel stond, moesten er aan geloven. Tot op zekere dag een schoolmeester ontdekte dat een ruit van binnen uit kapotgesmeten was. De dader was gekend en 't was gedaan met spoken.
2. In Baarle-Donk zijn er nu nog 80 hektare meersen met putten en krekens. En daar zweven nog dwaallichtjes rond. Mijn vader zijn peter vertelde dat rond 1880, de mensen daar bang van waren en dachten dat het spoken waren. En ze dierven niet op de wegels lopen door dat gebied, omdat ze schrik hadden dat de spoken (dwaallichten) hen zouden misleiden en naar de putten gevoerd. Er waren daar veel turfputten en er werden biezen getrokken om stoelen te matten.
3. In Baarle-Donk gaan de legenden (1880) dat in één van die putten tijdens de Franse Omwenteling een kapelleklok verborgen werd. En ook dat er in één van de putten een monster leefde en dat dat nog altijd boven kwam. Ze wisten niet wat het was, grote vis of wat. Zo hebben ze er naar gedregd met haken en één grote behaarde poot met zwemvliezen bovengehaald.

*   *   *
                          *   *
    *
    *

De Heer Georges Puimège toonde me op 27/12/1980 nog volgende twee gedrukte sagen.

1. De eerste komt uit „Geschiedenis der Gemeente Zaffelare“ door Frans de Potter en Jan Broeckaert, Gent, Drukkerij C. Annot - Braeckman, Koornmarkt 1870, blz. 120 onder VII. Sagen.

De Pater zonder Hoofd.

In 't Pachtgoedstraatje, recht over de pastorie, verscheen vroeger schier elken nacht een spook, namelijk een pater zonder hoofd. Hij deed niemand den minsten hinder, en boezemde zelfs den geburen geenen schrik in. Zijn eenigste tijdverdrif was wandelen. Zag hij eenen nieuwsgierige of eenen nachtlooper naar zich komen, dan nam hij schielijk en in ongelooflijk snelle vaart de wijk op de daar bij gelegene akkers.

De Heer Roger Buyle (hartelijk dank voor het aanwijzen van de uitstekende bron, uw schoonvader Frans Koopmans) wist hierover op 13 december 1980 het volgende : Altijd gehoord van het Paterke zonder hoofd. Dat woonde in een put op de Pachthoeve.

2. De tweede komt uit het „Mirakelboekje“ en speelt zich volgens de Heer Puimège af in de jaren veertienhonderd. Hierna volgt de tekst zoals door hem letterlijk afgeschreven.

Jan Muelaert, heere van Exaerde hadde een jagherie de welke brochte gheiaecht een hynde Tsaffelare upt kerckhof ende liep inde kercke voor onser vrouwenbeelde. Maar de honden bleven achtere ende en volghden die hynde niet meer. So dat quam die jaghere zeer ghestoord ende verbolghen ende liep met haeste in die kercke ende vant die hynde voor Mariënbeelde metten tweën voersten voeten of poeten upden houtaer omme bescut te zinne. Ende de jaghere stac die hynde metten spriete in haer lancken dat zu starf. Ende terstont ter stede wars die jaghere stael blent. Ende bleef voort blent alle zijn leven lanc.

Jan Muelaert, heer van Eksaarde had een jagerij (jachtpartij) dewelke bracht gejaagd een hinde te Zaffelare op 't kerkhof en liep in de kerk voor Onzer Vrouwenbeeld. Maar de honden bleven achter en volgden de hinde niet meer. Zo dat kwam de jager zeer gestoord en verbolgen en liep met haast in de kerk en vond de hinde voor 't Mariabeeld met de twee voorste voeten of poten op het altaar om beschut te zijn. En de jager stak de hinde met de spriet (dolk) in haar flanken (?) dat ze stierf. En terstond ter stede werd de jager stekeblind. En bleef blind al zijn leven lang.

* * *
* * *
* * *

PEETJE POTTERS (PETRUS VERPRAET), 102 JAAR, VERTELT VAN ZIJN LEVEN.

Peetje Potters 102 jaar met Erik Hoebeke 9 jaar.

Hetgeen volgt werd opgenomen op band op 29 mei 1980 en wordt hier bewerkt weergegeven. Gestreefd werd naar een zo volledig mogelijke weergave met de woorden van Peetje zelf. Enkele aanvullingen werden nog door hem verstrekt op zaterdag, 24 januari 1981.

Ik ben geboren in Watervliet, de 24ste december 1878 en word dus dit jaar 102 jaar. Ik ben in een wreed slecht huisje geboren en daar heb ik gewoond. Een zeer slecht huisje, want 'k heb het dan verkocht voor driehonderd frank. Dat is zeventig jaar geleden. Er lag daar geen vloerke in dat huis, er stond daar geen stoofken. Er was wel een stenen koets, dat is een bed in stenen gemetseld, met een bos stro op, waar we op sliepen. We hadden geen deksel, enkel balen en paardendekens en onze vesten, daar moest ik mij mee dekken. Ik sliep tesamen met mijn vader. Onder het bed was een grote kuil, waar we de aardappelen in bewaar-

den. De koets was wel anderhalve meter hoog en ik moest een hoge stoel met zes sporten gebruiken om er in te kruipen. Uit de kuil kropen slakken en „rokketissen“ (kakkertakken?) omhoog tussen het deksel. We hadden een ingemaakte kast uit „kliëm“ naast de koets, om ons eten in te zetten. Er was een haardvuur, in die tijd was het allemaal hout, en een grote wijde schouw, waar de wind door kwam. En koud, een mens weet dat allemaal niet meer, maar wij moeten koude gehad hebben. Dat was een tijd. De huizen hingen met hun pannen op de dijk. Een hoge dijk, en die huizen waren allemaal onder die dijk gebouwd. Er waren geen voordeuren, alleen maar achterdeuren. Aan mijn huisje hing geen deur, 't was een rieten deur, met kliëm beslagen. Dat was zwarte grond, uit de grond, en die plakke lijk pap. Vroeger werden de huizen allemaal zo gezet met „kliëm“. Er was geen cement of kalk, allemaal met aarde. Ge kondt overal een nagel in steken. Die deur, dat waren over de breedte van de deur zowel boven, in 't midden als onder, twee planken tegen elkaar, met daartussen riet en dan kliëm. Om de zaak bij elkaar te houden waren er links en rechts nog een lat. Aan die latten waren aan de ene kant twee lenen met een gat in en die draaiden op haken die in de muur bevestigd waren. Er was ook een venstertje met een glas in. Dat was in de wand, om te kunnen zien. We hadden een strooien dak met een zolderke boven. Het regende niet door en het was warmer dan met pannen. We hadden geen kamerkes, er was enkel één plaats waar we sliepen, aten, ... alles. Ge kunt denken, de konijnekoten stonden binnen achter de deur. Er lag geen vloer in, 't was gestampte aarde. We hadden een tafelke en wat slechte stoelen. Er was niets in die tijd, behalve veel armoe, veel vlooiën en veel luizen. Ge mocht niets laten buiten staan, of het werd allemaal gepakt. Ze zouden geen dingen moeten buiten zetten hebben gelijk nu, of gelijk die buitenverblijven die leeg staan, met schoon gerief in. Ze zouden het allemaal gepakt hebben.

Wij aten kazakken (aardappelen in de schil gekookt) met een halve haring. Er werden veel aardappels gekookt voor de varkens vroeger. Wel, de mensen vroegen zich een aardappel en ze pelden hem. En dan aten we nog karnemelkpap en zo. Er was geen soep, ze hadden niets om te koken. Saus maakten we met een beetje vet. We warmden water in een ijzeren potje. Dat zetten we op een roostertje, dat we legden op drie stenen, die we op de tafel gelegd hadden. In dat potje een beetje vet gedaan, en dat was onze saus. Als het waaide moesten we geen bloem hebben om de saus aan te dikken, want de as waaide er zo in. Ha natuurlijk aten we dat dan op, we hadden niets anders. Soms hadden we twee keer per week vlees van konijn of kieken. Ander vlees hadden we niet, want we hadden geen geld om er te kopen. Er waren ook weken zonder vlees, of met alleen maar een beetje spek.

Ik heb altijd met mijn vader alleen gezeten. Ik heb een broerke gehad, maar mijn moeder is wel gestorven bij de geboorte, geloof ik. Ik was geen twee jaar toen mijn moeder gestorven is, ik heb ze dus niet gekend. 'k Weet zelfs niet waar ze geboren is.

Mijn vader ging dorsen en zwingelen. Maar die is lang ziek geweest, een verhitting gehad. Na drie jaar is hij gestorven, als ik vijftien jaar was. Ze hebben hem begraven tussen vier witte planken met een zwart kruis op geschilderd met pek. We hadden zelfs geen geld voor een kaars. Ik ben daags voor hij begraven werd naar de „arme“ moeten gaan, om hem begraven te krijgen. Ik ben geen letter geleerd, ik had dan geen ouders meer. Ik ben nooit naar school geweest, ik mocht wel, maar ik ging niet. (Peetje kan wel schrijven, want schrijver dezes heeft een foto van Peetje door hemzelf ondertekend toen hij al 102 jaar oud was.) Dat was geen mode toen dat ze naar u keken. Als mijn vader gestorven is, ben ik gaan wonen bij mijn grootmoeder, mijn vaders moeder, op dezelfde dijk. Ik ben dan gaan werken als koewachter bij Choarel Sturm op de Dam in Biervliet. 't Is daar dat ik van de elf verleid geworden ben. Dat is nog wel bij drie of vier anderen ook gebeurd. Wij verdienden weinig. 'k Weet nog dat mijn vrouw, voor dat wij getrouwd waren, ging dienen voor vijf frank in de maand. Ze versleet twee paar klompen en ze kwam er niet mee toe. Bij Sturm ben ik twee jaar gebleven, totdat ik 17 jaar was. Dan ben ik enkele maanden bij mijn grootmoeder gebleven, om dan nadien als tweede knecht te gaan werken bij Peet „Meoan“ in IJzendijke. Dat is nu al de vierde generatie Meoans die daar boeren. Die had vijf dochters en vijf zoons. Zijn eerste, derde, vierde en vijfde knecht waren allemaal zoons van hem. Daar ben ik ook twee jaar gebleven tot mijn twintigste.

Dan ben ik twee jaar als tweede knecht gaan werken bij Van Dammes in Tsjien-tsjan (Sint-Jan in Eremo) tot mijn drieëntwintigste. Daar heb ik mijn vrouw leren kennen. Mijn grootmoeder is gestorven toen ik drieëntwintig was. Ze was toen tachtig jaar en was dus geboren in 1821. Ik zat toen weer alleen. Soldaat ben ik niet moeten worden. Bij de loting moesten die, die een groot nummer trokken geen soldaat worden. We waren nog met drie over en ik was de voorlaatste. Er lagen nog drie loten in de trommel, één groot en twee kleine nummers. Die voor mij trok het groot nummer en was dus vrij. Ik trok nummer 44 en de laatste man trok nummer 50. Hij is soldaat moeten worden, maar ik niet, want ik ben vrijgesproken als „steun voor mijn grootmoeder” of iets in die zin. Zo, na haar dood, zat ik weer alleen en ik dacht wat ik nu moest doen. 'k Verkeerde toen al. 'k Zag toen al een meisje gaarne. Ik ben toen één jaar in 't huizeke van mijn grootmoeder blijven wonen, want ik heb één jaar verkeerd. Maar ze wilde mij niet meer, 't was af. Ik zat 's avonds thuis. De onderpastoor van Watervliet komt bij mij en zegt „Jooëne zitte ier alliëne?”. Hij was nog niet lang op de parochie. 'k Zeg „Bajoaje'k jooëne, 'k zitte kik ier alliëne”. - „A ge ziet er gij toch al wa aujte uit” - „Joaje'k jooëne, moar ge moet toch iemand èn?”. Zegt hij „èë ezuë nog niet in den kijk?”. 'k Zegge „Ja'k, moar ze wil mij nie miër. Mijnen besten kameroad ee mij vuil gemaakt”. Hij had haar gezegd dat ik vol zat van Sent Makkoen. Dat zijn etterende en zwerende wonden, die doorlopend vuil en vocht afscheiden. Vroeger zaagt ge dat veel, maar nu niet meer. Kijk, achter mijn oren is een litteken, maar bij de andere mensen lekte dat, maar bij mij niet, zo dat was maar een verzwering bij mij. Er waren vroeger ganse huishoudens die daar van wisten. Dat waren zweren en die kondt ge overal op uw lichaam krijgen. En er waren dagen dat dat droog stond, en andere dat het liep.

Zo de onderpastoor ging dan weg en vroeg nog waar ze woonde en van waar ze was. Ik zei „van Bentille, ze weunt doar in Tsjientsjan (Sint-Jan in Eremo) oan de brugge”. Maar hij is dan bij de pastoor van Bentille geweest, en hij heeft er hem over gesproken. Die pastoor is dan bij dat meisje geweest, om daarover te spreken. Zo veertien dagen nadien komt de onderpastoor terug bij mij en zegt „Piet, 'k zij ier mee goe nieuws”. 'k Zeg tegen hem „ja jong, wa èë na op a schuppe?” - „Z'èn mij gezègd daë no ne kiër weere moet kiëren”. 't Was dan donderdag of vrijdag, maar 'k besloot te wachten tot 's zondags. Zo ben ik daar dan terug geweest. Mijn meisje vertelde mij dat allemaal. Ik zei „'k Zalle mij ne kiër omkleeën ee, ge zult tan ne kiër zien wa da'k mankeere”. Zeg ze „Ninië we goame noar moedere” en we zijn naar moeder de trouw gaan afvragen. We zijn getrouwd in 1902, tijdens de mis voor iemand anders, want 'k had geen geld om zelf een mis te betalen. Ik had veertig frank en zij kreeg van haar bazin vijf frank en daar moesten we voor mijn vrouw een kleedje, een mutsje en een paar schoenen van kopen en nog wat voor mij.

Mijn vrouw was twee jaar en drie dagen jonger dan mij. Ik verjaar daags voor Kerstdag en zij twee dagen na Kerstdag. We hebben één kind gehad, maar dat heeft maar twaalf dagen geleefd. Dat is er geen hebben ee. Dan is ze geopereerd geweest en kon ze geen kinderen meer krijgen. We hebben dan twee kinderen van mijn vrouw haar kant aangemen. Bij mijn vrouw thuis waren ze met zeven kinderen, en haar moeder erbij, die weduwe was, maakt acht. Hun huizeke was nog slechter dan het mijne. Van de kinderen, die de broers en zusters van mijn vrouw hadden, hebben wij er twee gekweekt, een jongen en een meisje. Dat meisje was zes jaar toen het bij ons gekomen is. Die jongen is bij mij komen wonen toen hij elf jaar was. Die heb ik leren werken. Dat was vroeger de gewoonte, als ge uw Plechtige Kommunie gedaan had, moest ge gaan werken. Die is naar het leger gegaan, nadien getrouwd en dan heb ik hem een huis gekocht naast mij. Dat meisje heeft dan later ook naast mij gewoond en ze had dertien kinderen, waarvan er één gestorven is. En dat zijn zeven verpleegsters geworden en geestelijken en bedienden. Die wonen allemaal in een kasteel, in een villa. Dat slecht huisje van mij is weggesmeten, daar staat nu een villa van vier miljoen.

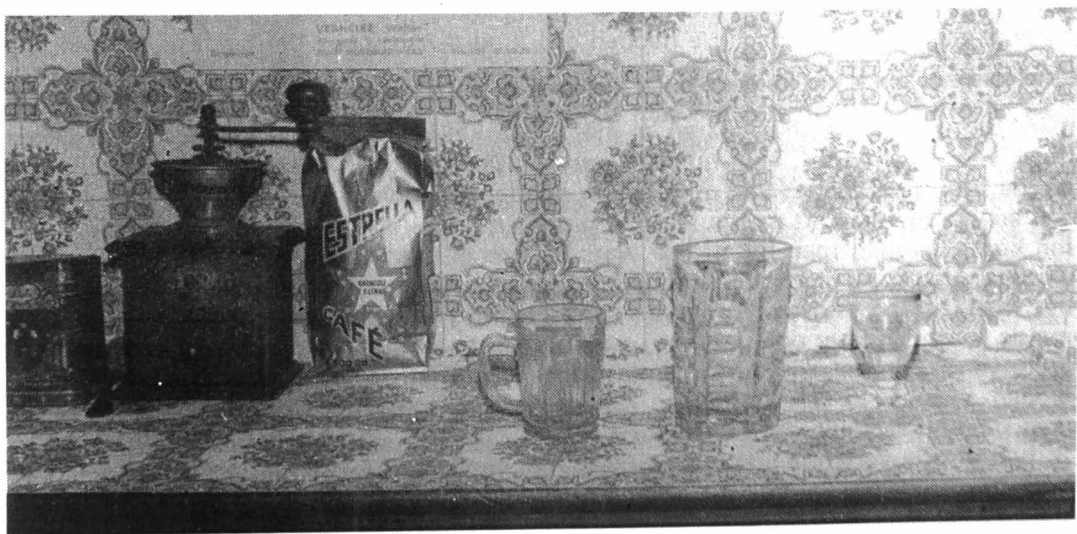
Ik heb in drie verschillende huizen gewoond, eerst in dat slecht huizeke, dan in dat van mijn grootmoeder dat een beetje beter was en dan na de oorlog 1914-1918 ben ik bij mijn tante gaan wonen, mijn vaders zuster, als haar man gestorven was. Dat was juist achter de oorlog, want er was een Duitse vlieger gevallen, en we zijn er naar gaan kijken,

binst dat mijn oom in lijke lag. Ik ben daar blijven wonen van 1919 tot rond Nieuwjaar 1980. Mijn tante pachtte vier gemeten land, en mijn vrouw en ik zijn daar gaan wonen om dat een beetje op te passen. Maar na twee jaar werd dat verkocht voor 1.500 frank per gemeet, maar daar had ik het geld niet voor. Nadien heb ik me drie gemeten en een half gekocht aan 3.000 frank per gemeet. Ik heb van alles gedaan van werk : gezwingeld, gedorst, geboerd, koopman geweest ... Zodra ik bij mijn tante was, ben ik uitgescheiden met mij te verhuuren als knecht. Ik ben dan bij de boeren gaan werken voor mijn paardewerk. Die boer kwam dus bij mij ploegen, eggen, zaaien, de oogst naar huis halen en alles waar paardewerk bij te pas kwam doen, want op zo'n beetje land, kon ik geen paard houden. Als tegenprestatie ging ik dan bij hem pikken, maaien, dorsen... De ene keer moest ik hem tien frank opleggen en de andere keer hij mij vijf frank. Uiteindelijk heb ik nog tien gemeten land gehad. Ik heb geboerd tot ik 90 jaar was, maar dan was mijn land al verpacht en hield ik alleen nog koeien en varkens en zo. Op 95 jaar heb ik gans het boeltje weg gedaan en ben daar blijven wonen tot ik 101 jaar oud was.

Om half drie moest ik opstaan, me wassen, aankleden en een druppelke drinken. Dan een half uur gaan naar mijn koeien, want die liepen vooraan in Watervliet, dan een half uur melken en een half uur terug. Tegen dat ik van het melken terugkwam, had mijn vrouw de koffie gekookt en at ik. En dan rap naar de boeren gaan werken, want die begonnen om half zes. 'k Heb zo zeven, acht jaar met een juk op mijn rug gelopen, om mijn koeien te gaan melken. 's Voormiddags werd er niet geschaft, dat was doorwerken. 's Middags at ik thuis. 's Namiddags schaften rond half vier. Om zes uur was ik terug thuis, na twaalf uur werken bij de boeren voor een halve frank per dag. Na zes uur 's avonds moest ik dan nog mijn eigen werk doen tot acht, negen uur, naargelang er werk was. Mijn vrouw heeft ook hard gewerkt, 't was een felle. Ze is nog geopereerd ook, want ze woog bij de honderd kilo, maar ze is terug goed gekomen.

Ze noemen mij Peetje Potters. Dat is gekomen langs moeders kant. Moeders moeder is twee keer getrouwd geweest, eerst met een Potters, waar ze drie kinderen bij had (twee dochters en een zoon), en de tweede maal met een De Clercq, waaruit mijn moeder geboren is. Tegen mijn vader zegden ze Sies Dof.

Wij gingen overal naar de kermis, naar Watervliet en 'k ben nog naar Sint-Laureis geweest ook. Met zes, zeven paartjes, arm in arm, we hadden de ganse straat nodig. In Sint-Laureis is het op Blasiuszondag. Op Blasius is het novene. In Bassevelde is het Sinte-Agatha en daar is ook novene. En 't volk vertelt : „in Bassevelde was er een wijveke en in Sint-Laureis een ventje (Agatha en Blasius dus) en die vrijden met elkaar. En ze moest naar Sint-Laureis gaan, maar Sint-Laureis deed het waaien, zodat ze er niet kon komen. En Agathe zei, 'k zal u ook wel hebben“, en die deed het sneeuwen, dat hij er niet door kon. Blasius was voor de zweren.

Van links naar rechts : een kapperke, een oud bierglas, een oude druppel.

Als ik 23-24 jaar was, woonde ik in IJzendijke, en alle zondagen ging ik twee uur te voet naar Watervliet en dan terug. Dansen en springen gedurende twee dagen, er stonden drie tenten, en wat vrijen ook. Buiten de kermis was er ook plezier genoeg : kaarten, bollen, schieten. 't Was dan maar een halve kluit (vijf centiemen) voor een kapperke bier. De mensen waren dan allemaal aan het bollen. Die verloor moest betalen, maar hij kreeg de helft van dat kapperke. Die won dronk eerst, en die verloor dronk laatst. Ook werd er veel gestekt naar een klos met een ring vol gegoten met lood. Beren hebben we genoeg gezien vroeger ; mensen die met beren kwamen, die op bomen moesten kruipen naar omhoog en dansen met hun poten omhoog. Vroeger waren er bohemers genoeg. Ze hebben daar dikwijls genoeg aan mijn weide gestaan. 'k Moest mijn koeien niet melken als die daar stonden zille. Ze melkten ze zelf. Beren en paarden hadden ze bij. De beren moesten in de bomen klauteren. „Uëgre, uëgre“ zeiden ze dan. Dan gingen ze rond en de ene gaf een cens (2 centiemen), de andere een halve cens, of een halve kluit. Als er een beer stierf, stropten ze zijn vel af, en dat lag op de vloer.

Ik heb twee keer in de bak gezeten in de oorlog 1914-1918. Eenmaal door de Duitsers om geen eieren te leveren. Ik moest eieren leveren, maar 'k gaf ze liever aan die kinderen die naast mij woonden. Ik moest twintig mark betalen. Maar 'k heb ze niet betaald en 'k heb vijf dagen moeten zitten, in Eeklo in de oude gendarmerie, in een klein kotje, met drie man.

Ik slachtte een varken, maar 'k was beklapt geweest. Er stonden twee Belgen op de brug, een witte en een zwarte, en die zagen dat branden. 'k Zeg „'k zalle uldre elk een èpse geven, loat et ezuë“.

Maar ze waren bang voor mekaar. Ik heb een maand in voorhechtenis gezeten. Toen mijn zaak voorkwam, kreeg ik een jaar, maar ik mocht van de rechter naar huis. Ik zat in de zaal met mijn pleegdochter, haar man en haar twaalf kinderen. Ik had dat varken voor hen geslacht. De rechter had ook zeven, acht kinderen, en die zaten allemaal te schreien. En de vrederechter had compassie met zijn kinderen en ik mocht naar huis. Ik ben dan een maand naar huis gemogen. Maar de „genie“ was niet tevreden. Zo 'k moest na een maand terugkomen en dan heb ik nog een maand gezeten, dus twee maanden in totaal. 'k Weet nog hoe die vrederechter, de griffier en de „genie“ in een kamer apart gingen. Ik zat toen in de Nieuwe Wandeling in Gent.

Zo hebben we dan vijftig jaar huwelijk gevierd, en daarna zevenenzestig jaar. Wij waren dan het oudste huwelijkspaar van het Meetjesland. Er waren feesten in Lembeke voor de ouden van dagen. Er was wel drie-vierhonderd man. 't Was een feest van „Lakandre“ (d'Alcantara), de burgemeester. Op de herinneringsmedaille die we van hem gekregen hebben staat er op de voorkant :

„Aan het echtpaar P. Verpraet-Grijp,
Lembeke 26 september 1967
Mevrouw De Riemaecker“.

En aan de achterkant staat er op :

„De Minister van het Gezin en van de Huisvesting.
Het oudste paar van 't Meetjesland“.

Mijn vrouw was een felle, maar op het laatste is het een dutse geweest, ze werd verward. Ze is dan gestorven in de Bijloke in Gent. Zo viel ik voor de derde keer alleen, en altijd op dezelfde dijk. Mijn vrouw is nu elf jaar dood, ze was bijna negentig jaar toen ze stierf. Wij woonden nog in ons huisje toen ze stierf. Zo z'is dan begraven, en zeven jaar later heb ik ze er laten uithalen en in een grafkelder laten zetten. Zo ligt ze dus te wachten op mij, en 'k zal er nog kunnen bijkomen, maar toch zal het geen waar zijn. Want zij ligt van onderen en ik van boven, maar we zullen wel dicht bij elkaar liggen. En ik weet niet wat ik van de hemel moet peinzen, want ik ben al van alles tegengekomen. A ja, als ge nu al drie keer alleen gezeten hebt, eerst met mijn vader, dan met mijn grootmoeder en dan met mijn vrouw. Ik weet niet waar ik zal terecht komen zille.

En om nu eens van aardige dingen te praten :

'k Was zeven jaar oud, mijn vader was weduwnaar en die ging gaarne eens naar Watervliet. En ik ging achter mijn vader gaan zoeken naar Watervliet. En langs de weg van op Maria-

polderdijk tot in Watervliet waren het allemaal bomen en een kassei van drie meter breed, en daarnaast allemaal aardeweg. En als ik daar een eindje op Mariapolder voorbij was, komt er een ketting uit de lucht gevlogen, uit de bomen. En die ging altijd maar mee met mij in de bladeren en dat reuzelde altijd maar in de bladeren. En dat ging mee tot aan de eerste huizen van Watervliet. Ik weet niet wat dat was. Ik ging mijn vader roepen, ik wist waar hij zat, van eigen in een staminee. Ik ging daar binnen en hij zat daar. En we gingen samen naar huis. En de volgende zondag moest ik weer gaan spelen, en mijn vader was weer weg. En 'k ging dezelfde weg, en dan ging er een katje met mij mee, een wit katje en dat liep altijd maar langsheen mijn benen. En als ik er naar schopte was het weg, en als ik (mijn voet) neerzette, was het bij mij. En dat streelde altijd maar langs mijn benen. Schoppen of pakken hielp niet, dat is dan ook meegegaan tot aan die huisjes, en dan ook weer weg. Dat is gebeurd op Bamesse.

En dan was ik al wat ouder, twintig jaar, en ik woonde dan op de Dam, in Biervliet. Ik woonde daar bij de boeren als knecht. De weg liep daar over twee dijken, die een rechte hoek met elkaar maakten. Beneden de dijken lag een weide. Om de weg af te snijden gingen we altijd door die wei. 't Was dan acht of negen uur 's avonds. 't Was Bamesse, 'k was naar mijn grootmoeder gegaan in Watervliet, met mijn schone kleren aan. Zo 'k was wat blijven zitten tot acht, negen uur. En bij 't naar huis gaan, bij de boer, ging ik ook door de wei. Ge moest daar door een menne naar toe. 't Was al donker. En ik op die wei altijd maar rond gaan, en terug komen waar ik er op gekomen was, maar nooit gevonden waar ik er uit moest om op de dijk te geraken. Gans de nacht ben ik rondgegaan en er liepen zeventig beesten in die wei. En als het 's morgens een beetje licht werd, geraakte ik er uit. Dat was met een draailing. Dat was een grote wei, eigenlijk meer een polder, wel zeventig gemeten groot. Dobbelaere uit de Kranenpolder heeft ze nog gekocht.

Toen ik vierentwintig jaar was, ben ik naar IJzendijke gaan wonen, aan de Zevenhofsteestraat, aan de Tol om naar Schoondijke te gaan. En ja ik moest altijd voorbij dat kerkhof gaan. En daar juist voorbij was er een paadje van klinkerstenen op 't land. Dat paadje lag daar, omdat het anders allemaal slijk was. En het liep zo gelijk van hier (Kaprijke) naar Sleidinge, wel een half uur ver. En er was geen licht, 't was donker. En gans die tijd, dat ik op dat pad was, sleepte mijn hand altijd maar in 't haar, in de wol. En het ging altijd maar met mij mee en 'k zag het niet. En als ik aan mijn hof was, was 't gedaan.

't Berenvel ? Ja, daar heb ik nog van gehoord. Dat is aan het Mollenkot in Watervliet te doen geweest. 't Mollenkot en Blekkersdijk dat is van vroeger, dat zijn wijken. Dat was een mens die dat hangen had, om de mensen bang te maken. En dat is uitgekomen, en die vent kon daar misschien wel niet aan doen, maar zijn vel hing in een holle tronk, waarvan het binnenste door de ouderdom helemaal uitgerot was. En als hij iemand bang wilde maken, ging hij daar naar toe. Ik ben nog geweest, dat ze een wit laken over hun gezicht trokken, en dat ze mij ook bang wilden maken. Maar dat zijn geen spoken niet-waar. Ge ziet dat en dan weet ge wat dat is. Maar gelijk ik u daar vertelde, dat weet ge niet wat dat is.

Hierna volgen nog enkele gegevens over Pier De Rijcke uit Kaprijke, zoals verteld door de heer Alfons Plasschaart, geboren in 1891 in Kaprijke.

Pier De Rijcke zat alleen. En later is Mon Last in dat huis gaan wonen, als hij getrouwd is. En Pier De Rijcke, als er een koe moest kalven in de gebuurte, werd erbij gevraagd, omdat hij zo goed de kalveren kon afhalen. Hij heeft dat dan geleerd aan Montshen Martein. Leen Goethals, die was getrouwd met mijn zuster, zei mij het volgende. Als Pier zat was, dat hij op de hoogte kwam, moest mijn schoonbroer hem dikwijls naar huis leiden. En dat hij eens een keer geweest is, achter het tramspoor weg, dat het al vellen makrons waren voor zijn voeten (makrons waren zoete harde koekjes). En als hij het wilde op rapen, was het altijd weg. Hij wilde hebben dat Pier hem betoverd had, hahaha, en zo nog van alle kloterij. Er was daar een geitenbok op een fiets, en die reed er op. Dat hebben ze dikwijls gezien 's nachts. Montshen Martein heeft dat ook nog gezien, als hij

een kalf moest gaan af trekken. Dat was gans Pier zijn geschiedenis. En alle zondagen, en ook al eens in de week, was hij helemaal misladen (dronken), Pier De Rijcke. Het was een eeuwige soep, en hij kon het niet laten de mensen te foppen. Tiest Ingels, dat was zijn gebuur, die woonde daar vijf minuutjes vandaan, en die waren ook altijd maar bezig met Pier te foppen. En Pier werd dan oud, en hij heeft zijn boeken dan verkocht aan Montshen Martein. Er is geen enkele tovenaer in gans de wereld. Mijn moeder kon me dat niet wijsmaken, toen ik acht jaar was. 'k Zei „Oe zoe da moeten goan ?” Pier De Rijcke kon hypnotiseren.

* * *
* * *
* * *

INHOUDSLIJST

	Blz.
1. De Familie Della Faille d'Assenede, als heren van het Ambacht (17e - 18e eeuw) door Erik De Smet	3
2. Uit de geschiedenis van het Saffarke of Kogelflesje door M. Van Wesemael	49
3. De Zandschippers verteld door Coralie Vandergracht en opgetekend door Guy Hoebeke	77
4. Ons volk vertelt verzameld door Guy Hoebeke	89